

KU LEUVEN

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN
PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

Onderzoekseenheid Educatie, Cultuur en Samenleving

**De pedagogie van het anders omgaan met spullen
in het Repair Café, het geefplein en de
weggeefwinkel van Leuven**

Een exploratieve, empirische studie

Masterproef aangeboden tot het
verkrijgen van de graad van
Master of science in de
Pedagogische Wetenschappen
Door

Margo Larosse

promotor: Prof dr. Joke
Vandenabeele

2015-2016

KU LEUVEN

FACULTEIT PSYCHOLOGIE EN
PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

Onderzoekseenheid Educatie, Cultuur en Samenleving

**De pedagogie van het anders omgaan met spullen
in het Repair Café, het geefplein en de
weggeefwinkel van Leuven**

Een exploratieve, empirische studie

Masterproef aangeboden tot het
verkrijgen van de graad van
Master of science in de
Pedagogische Wetenschappen
Door

Margo Larosse

promotor: Prof. dr. Joke
Vandenabeele

2015-2016

SAMENVATTING

Margo Larosse, de pedagogie van het anders omgaan met spullen in het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel.

Meesterproef aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Master in de Pedagogische Wetenschappen

Examenperiode: (juni) 2016

Promotor: Prof. dr. Joke Vandenabeele

Deze meesterproef is een exploratieve studie naar de pedagogie van drie Leuvense praktijken rond 'delen': het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel. Deze praktijken, die indruisen tegen de gangbare manier van omgaan met spullen en diensten, zien we steeds vaker opduiken. Steeds meer mensen engageren zich om zeer verschillende redenen in die praktijken. Ze worden aangeduid met verschillende termen, waarvan 'deeleconomie' de meest courante is. Ook de wetenschap heeft oog voor dit fenomeen en duidt deze concrete praktijken (in hun samenhang) als een maatschappelijke tegenstroom die van onderuit een transitie mogelijk maakt naar een meer duurzame, rechtvaardige, solidaire of gelijke samenleving.

In deze exploratieve casestudie proberen we dit 'van onderuit' beter te begrijpen. Hoe wordt er in de praktijken vormgegeven aan transformatieprocessen op het niveau van de betrokkenen, die in de literatuur over deze praktijken wel worden verondersteld, maar waar niet dieper op ingegaan wordt? Zo willen we bijdragen aan een beter begrip van de ontwikkeling van deze maatschappelijke praktijken.

Via diepte-interviews met de initiatiefnemers en een reeks aanvullende observaties, proberen we de eigen dynamiek van de 'deel'-processen in de praktijken in beeld te brengen. Dit is een uitgebreide analyse, met als belangrijkste resultaat dat de transformatieve kracht van de praktijken niet in de economische betekenis, maar in de pedagogische betekenis ligt. We zien een hybride pedagogie aan het werk. Vanuit het sociaal-activistisch design van de initiatiefnemers is er een instrumentele pedagogie aan het werk, die zich richt op de 'deeleconomie' als een politiek doel. Maar vanuit het design van de spullen zelf, die in de praktijken hersteld of doorgegeven worden, is er ook een andere pedagogie aan het werk. Deze pedagogie duiden we als een Ding-gecentreerde pedagogie, die werkt via de interruptie. Deze pedagogie van het anders omgaan met spullen is niet gericht op de deeleconomische toekomst, maar is pedagogisch werkzaam op een andere manier, nl. als een zorg voor het publieke karakter van de praktijken, die werkelijke vernieuwing mogelijk maakt.

DANKWOORD

Ik heb eventjes geloofd dat ik in dit proces een stukje meer volwassen was geworden. Ik wou een half jaar geleden al schrijven dat het in dat proces niet gaat om het invullen van grote verwachtingen. Het gaat om het opnemen van een verantwoordelijkheid om niet te blijven dromen over de ideale thesis, maar te beginnen met wat zich hier onder mijn neus aandient.

Maar toen werd het herfst, winter en weer zomer en leek er niks fundamenteels veranderd. Volwassen worden is geen lineair proces, maar een proces van voortdurende verantwoordelijkheid. Ik heb mij af en toe een fiets in een wereld van brommers gevoeld, maar ik hou dan ook veel meer van fietsen dan van gemotoriseerde voertuigen.

Ik wil hierbij liefst iedereen bedanken die ik ken. Bedankt aan iedereen die bleef vragen naar mijn thesis. Uitleggen geeft vaak inzicht. Ook bedankt aan iedereen die niet steeds bleef vragen naar mijn thesis.

Mijn grootste dank gaat uit naar mijn ouders. Mijn papa, die met zijn grote blik voor de wereld ook steeds de mijne verruimt. Dank u papa, voor alle boeiende gesprekken, voor de manier waarop je naar de dingen kijkt, voor je positieve, constructieve houding, waar ik een voorbeeld aan probeer te nemen. Bedankt aan mijn zorgende mama, die ons huis zo zacht en rond maakt. Met veel liefde, bedankt!

Met veel dank vermeld ik mijn promotor, Joke Vandenabeele, die met mij is blijven zoeken naar een weg, ook al liep die soms vast. Bedankt voor de kansen, voor het kijken naar de mogelijkheden en niet te veel achterom.

Niet enkel dank, maar ook een grote buiging voor Magda en Jan, die mij met hun engagement in het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel hebben geïnspireerd en op een bepaalde manier werkelijk ontroerd. Bedankt ook voor jullie tijd.

Bedankt aan mijn liefste vrienden en mijn liefste lief voor heel, héél veel steun.

TOELICHTING AANPAK EN EIGEN INBRENG

De opzet van deze meesterproef als casestudie van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel kaderde oorspronkelijk in het onderzoeksproject DieGem, dat het tot stand komen van nieuwe vormen van solidariteit in contexten van nabijheid van diversiteit onderzoekt.¹ De verkenning van de cases in dit kader leidde mij uiteindelijk tot een andere focus. In samenspraak met de promotor heb ik deze casestudies toegespitst op het onderzoek naar de pedagogische werking van deze initiatieven. Deze bredere focus maakte het mogelijk om niet enkel op gemeenschapsvorming in te gaan, maar een meer open vraag te stellen naar wat het transformatieve karakter van de ‘deel’praktijken is.

Na een verkennende literatuurstudie kon ik concluderen dat er nagenoeg geen pedagogische literatuur bestond over Repair Cafés, geefpleinen of weggeefwinkels. Ik startte deze empirisch casestudie dan ook letterlijk vanuit de te onderzoeken cases, in januari 2015. Het onderzoek strekt zich uit over een periode van ongeveer anderhalf jaar, waarin ik meer en meer betrokken raakte bij de projecten.

Gelijktijdig met het empirisch onderzoek startte ik met de lezing van literatuur over gerelateerde pedagogische praktijken. Ik ging zelf op zoek naar relevante pedagogische literatuur om grip te krijgen op de karakteristieken die tijdens de interviews en de observaties naar boven kwamen. Hierbij vond ik aanknopingspunten in de teksten die de professoren van het Labo voor Educatie en Samenleving ons doorheen de jaren aangereikt hadden en ging ik zelf verder opzoek. Mijn promotor deed enkele zeer rake suggesties voor relevante literatuur en stond op zeer regelmatige basis open voor een gesprek, waarin ik mijn ideeën kon afoetsen.

---

¹ <http://www.solidariteitdiversiteit.be>

INHOUD

SAMENVATTING	i
DANKWOORD	iv
TOELICHTING AANPAK EN EIGEN INBRENG	vi
INHOUD	viii
INLEIDING	1
HOOFDSTUK 1: probleemstellend hoofdstuk.....	3
1.1. Korte introductie van de cases.....	3
1.1.1. Case 1: Repair Café	3
1.1.2. Case 2: geefplein.....	4
1.1.3. Case 3: weggeefwinkel.....	4
1.2. Maatschappelijke context van de deeleconomische praktijken	5
1.2.1. Invloed van ICT (en de mogelijkheden die ze creëert).....	5
1.2.2. Een ecologische beweging	6
1.2.3. Financiële en economische crisis als katalysator van een alternatieve economie.....	7
1.3. Literatuur vanuit andere disciplines	9
1.3.1. De kracht van deeleconomische niches in duurzaamheidstransities	9
1.3.2. De deeleconomische niches in een precair ontwikkelingsstadium en de nood aan institutionele omkadering	12
1.3.3. Herstellen en behouden van spullen als sterke bron voor systeemtransformaties.....	15
1.4. Algemene probleemstelling	17
HOOFDSTUK 2: methodologische verantwoording	20
2.1. Onderzoek naar de pedagogie van praktijken buiten de formeel pedagogische sfeer	20
2.2. Exploratief onderzoeksdesign.....	22
2.2.1. Onderzoeksmethode: comparatieve casestudie.....	22
2.2.2. Verder literatuuronderzoek	27
HOOFDSTUK 3: beschrijving van de ‘deel’processen in de drie cases op basis van de observaties en gesprekken	28
3.1. Het deelproces in de weggeefwinkel	28
3.1.1. Jan Roeckx en zijn ambities inzake de werking van de weggeefwinkel.....	28
3.1.2. Weggeven en meenemen als het ‘doorgeven’ van spullen in de weggeefwinkel	29
3.2. Het deelproces op het geefplein.....	38
3.2.1. Magda Peeters, de denktank en hun ambities inzake de werking van het geefplein	38
3.2.2. Weggeven en meenemen als ‘doorgeven’ van spullen op het geefplein.....	39
3.3. Het herstelproces in het Repair Café	49

3.3.1. SRC, NBV, Magda Peeters en hun ambities inzake de werking van het Repair Café	49
3.3.2. Herstellen en laten herstellen van spullen op het Repair Café.....	50
3.4. Centrale dynamieken	55
3.4.1. Het initiatief: elimineren van vaste geld- of ruilwaarde	55
3.4.2. Openbare plekken en de aantrekkingskracht van spullen.....	56
3.4.3. Voortdurende onderhandelbaarheid van waarde	57
3.4.4. Roldoorbreking.....	58
3.4.5. Zorgzaam omgaan met de spullen	59
HOOFDSTUK 4. Naar een pedagogische taal voor het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel: de pedagogie van het anders omgaan met spullen	61
4.1. Welk soort pedagogie krijgt vorm in de cases: hoe de intentie van een pedagogie van de 'deel'praktijken denken?.....	61
4.1.1. Het sociaal activistische design begrepen als instrumentele pedagogie met een politieke intentie	62
4.1.2. De intentie van de pedagogie om vorm te geven aan een proces van emergentie.....	65
4.2. Een emergente pedagogie in de cases. De condities voor emergentie in het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel	66
4.2.1. Een interruptie pedagogie	67
4.2.2. Een 'Ding'-gecentreerde pedagogie	70
HOOFDSTUK 5: algemene conclusie	76
5.1. Repair Café, weggeefpleinen en weggeefwinkel als pedagogisch fenomeen	76
5.2. Verstaan van de transformatieve kracht van de praktijken als maatschappelijk fenomeen, via 'publicness'	77
5.3. Kwetsbaarheid is kracht	79
REFERENTIES.....	81
BIJLAGEN	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 1: interviews.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 1.1. Verkenningsinterview Jan Roecx op 21 januari 2015	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 1.2. Verkenningsinterview Magda Peeters op 2 februari 2015	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 1.3. Vervolginterview interview Jan Roecx op 6 mei 2015	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 1.4. Vervolginterview interview Magda Peeters op 3 mei 2015	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 2: visietekst Geefplein Leuven.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Bijlage 3: aankondiging Geefplein Leuven op 6 juni	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

INLEIDING

Enkele jaren geleden, tijdens de klimaatweek in Leuven, hoorde ik voor het eerst over het “Repair Café”. In de caféruimte van STUK Leuven zouden voor de gelegenheid enkele vrijwillige herstellers je kapotte jas, tas, printer of iets anders zomaar, gratis en voor niets, herstellen. Een klein jaar later deed ik mijn stage in Brussel en passeerde ik in Sint-Gillis de openstaande deur van de volgestouwde weggeefwinkel. Zoals in elke winkel mocht je er zomaar binnenstappen, maar zoals in geen enkele winkel mocht je er ook zomaar spullen meepakken. Ook al was de nieuwsgierigheid gewekt, ik had te veel schroom om zelfs maar voor de deur stil te blijven staan.

Hoe langer hoe vaker horen we van zulke initiatieven waarin het mogelijk wordt om consumptiegoederen te hergebruiken door die spullen, of de diensten die erbij komen kijken, te ‘delen’. Dat ‘delen’ kan verschillende invullingen krijgen, zoals collectief gebruiken, weggeven en meenemen of ruilen (soms tegen een alternatieve munt). Boekentils, weggeefkasten, -koelkasten, -tafels en -pleinen, kledingswaps, share fairs, fablabs, gereedschapscollectieven, Peerby, Freecycle, Thuisafgehaald, time banking ... Een heel arsenaal aan ‘deel’-initiatieven is de laatste jaren als paddenstoelen uit de grond gerezen. Veel van de initiatieven genieten bekendheid in de media, en de initiële schroom om eraan deel te nemen, begint bij meer en meer mensen af te nemen. Het zijn initiatieven die aan bekendheid winnen doordat ze niet op zichzelf staan. Er wordt over gesproken in termen als ‘deeleconomie’, ‘peer-to-peer-economie’, ‘solidariteits economie’ of ‘alternatieve economie’.

De rol van die alternatieve economische projecten fascineerde mij. Allereerst omdat de mensen die zulke projecten opzetten, zich – net zoals ik – vragen leken te stellen bij de discrepantie tussen, aan de ene kant, een manier van leven die in een kapitalistische wegwerpmaatschappij normaal geacht wordt en, aan de andere kant, onze steeds toenemende bezorgdheid om het klimaat en de groeiende sociale ongelijkheid. Wanneer is het normaal geworden om meer kleren te kopen dan we kunnen aandoen, dat we elke dag een T-shirt voor vijf euro uit een kledingketen kunnen betalen, omdat de prijs door de oosterse textielarbeiders en katoenplukkers hoog betaald wordt? Wanneer is het normaal geworden dat printers geprogrammeerd zijn om na 2 000 kopieën stil te vallen, en sinds wanneer kopen we dan doodnormaal een nieuwe? Hoe kunnen we bekommerd zijn om het lot van de eerste klimaatvluchtelingen die bij ons aankloppen en in eenzelfde beweging een industrie blijven steunen die sociale en ecologische belangen opzijschuift voor die extra euro winst?

Daarnaast was ik geboeid door de directheid van die projecten; er werd op een heel praktische manier antwoord gegeven op die vragen die mij bezighielden. Tegen de maatschappelijk-economische hoofdstroom in, besloten mensen zomaar dat ze hun leven wel zelf zouden organiseren, op een

ecologisch en sociaal duurzamere manier. In het Repair Café, op het geefplein en in de weggeefwinkel werd simpelweg besloten om anders om te gaan met spullen die in de consumptiemaatschappij 'wegwerpstoffen' waren.

Dat ze dat bovendien met anderen deden, dat ze andere mensen betrokken om die andere manier van leven mogelijk te maken, maakte dat ik als sociaal en cultureel pedagoog nog sterker geïntrigeerd werd door de rol van die projecten in de manier waarop de samenleving zich van onderuit ontwikkelt. Het is daarom dat ik besloot enkele specifieke praktijkvoorbeelden van de deeleconomie in Leuven als onderwerp te nemen voor mijn meesterproef. Kan een pedagogische benadering helpen om die praktijken beter te begrijpen?

HOOFDSTUK 1: probleemstellend hoofdstuk

Deze meesterproef ontstond vanuit een persoonlijke interesse voor de groeiende aanwezigheid van concrete praktijken rond ‘delen’ in de maatschappij vandaag. Dit meesterproefonderzoek spitst zich toe op drie cases binnen deze onderzoeksinteresse: het Repair Café van Leuven, de Leuvense geefpleinen en de weggeefwinkel van Leuven, ‘Huisje van Overvloed’.

In dit eerste hoofdstuk begin ik met een eerste, korte beschrijving van de cases. Vervolgens zal ik de initiatieven kaderen in de maatschappelijke context waarin we ze zien opkomen. Hierna bespreek ik mijn verkennende literatuurstudie. Hierin zien we dat de academische literatuur een bepaald verstaan van de praktijken heeft, als niches die kunnen bijdragen aan een maatschappelijke transitie. Zo komen we als laatste uit op de algemene probleemstelling voor een pedagogisch perspectief op de cases.

1.1. Korte introductie van de cases

Het zijn drie initiatieven die op zichzelf staan, maar aan elkaar gelinkt zijn in die zin dat ze zich afzetten tegen een pure geld- en consumptie- (lees 'wegwerp') economie. Daarbij zoeken ze naar een andere manier van omgaan met ‘wegwerpspullen’. Aangezien het herstellen en het doorgeven van gebruikte spullen complementaire praktijken zijn, worden de drie initiatieven wel vaker samen georganiseerd (in Leuven, maar ook op andere plekken).

1.1.1. Case 1: Repair Café

Repair Cafés zijn publieke evenementen, waar kapotte spullen gratis hersteld kunnen worden. Mensen kunnen er vrijwillig komen repareren of gratis hun spullen laten herstellen. Het is een bijeenkomst, waarbij mensen ook welkom zijn om gewoon iets te komen drinken.

Repair Cafés zijn in 2009 ontstaan in Nederland. Ondertussen zijn ze in heel wat andere landen verspreid, vooral in Europa en Noord-Amerika (en enkele in Australië, Japan en Brazilië). Alle Repair Cafés hebben min of meer dezelfde manier van werken, doordat ze verbonden zijn aan de Nederlandse Stichting Repair Café (SRC). Via de website van SRC kun je alle info over de lokale initiatieven verzameld terugvinden.

Voor de verspreiding van Repair Cafés in Vlaanderen en Brussel is vzw Netwerk Bewust Verbruiken (NBV) de partner van SRC (sinds 2012). NBV is een middenveldorganisatie die duurzame consumptie in Vlaanderen en Nederlandstalig Brussel wil bevorderen. NBV speelt enkel een ondersteunende rol: ze voorzien een informatiepakket, advies op maat, trefdag, poster- en flyer materiaal en publiciteit via hun netwerk. Maar de Repair Cafés worden georganiseerd op initiatief van lokale groepen, dat kunnen bestaande organisaties zijn, maar het kunnen ook groepen zijn die volledig uit vrijwilligers bestaan. Dat laatste is bijvoorbeeld het geval in Leuven. Magda Peeters is de stuwende kracht achter de organisatie van het Repair Café in Leuven. Het Repair Café van Leuven heeft een harde kern vrijwilligers, met verschillende functies, waaronder vooral herstellende. Magda heeft een bestand opgebouwd van een

vijfentwintigtal herstellers, waarvan er elke editie enkele aanwezig zijn. Daarnaast blijven er nieuwe herstellers bijkomen, die zichzelf aanmelden op de Repair Cafés zelf, of via NBV.

Ongeveer één keer per maand wordt er in Leuven een Repair Café georganiseerd. Elke editie wordt georganiseerd in samenwerking met een partnerorganisatie, die onder andere de locatie voorziet. Het Repair Café kan daardoor op steeds andere plekken in Leuven plaatsvinden.

1.1.2. Case 2: geefplein

Een Geefplein is een publieke ruimte, waar iedereen de kans krijgt om gratis spullen weg te geven of mee te nemen. Gevers moeten op voorhand niet laten weten of en met wat ze komen. Op een Geefplein zijn (meestal) tafels en stoelen aanwezig, zodat de gevers elk een stand hebben.

Het concept van het 'Geefplein' raakte in België sinds 2014 bekend via Occupy Antwerp. Het concept verspreide zich vervolgens in verschillende steden. Ook Magda Peeters hoorde van het initiatief en lanceerde een oproep op haar Facebookpagina, waarna ze met een tiental geïnteresseerden samenkwamen om de organisatie ervan in Leuven verder uit te denken.

Het eerste Geefplein in Leuven werd op 14 juni 2014 georganiseerd op het Benedenplein in Kessel-lo. Sindsdien duikt het fenomeen meer en meer op, niet enkel getrokken door Magda, maar ook door andere burgers.

Net zoals het Repair Café van Leuven, is Geefplein Leuven een burgerinitiatief. Er bestaat een vaste kern van een tiental vrijwilligers die op losse basis meewerken. Die vrijwilligers zijn samengebracht in een besloten Facebookgroep 'Geefplein Leuven Denktank'. Maar iedereen kan een geefplein organiseren, waarvoor ze de hulp van de 'denktank' kunnen inroepen. Op de besloten facebookgroep worden de aanvragen voor geefpleinen praktisch besproken, alsook hoe er met bepaalde uitdagingen die zich op de geefpleinen stellen kan worden omgegaan.

Ook een Geefplein gebeurt vaak in samenwerking met een partnerorganisatie. Dat kunnen andere burgerinitiatieven zijn (Hart Boven Hard, Soon Come festiaval), verenigingen of organisaties (wereldcafé COOP, Leuven in Scène, Ecowerf, Jeugdhuis Sojo, Kessel ZOO, Kinderwerking De Kettekeet, Rode Hond). Op die manier vindt het Geefplein steeds op andere locaties plaats.

1.1.3. Case 3: weggeefwinkel

Een weggeefwinkel werkt op basis van het kringloopprincipe: je kan er spullen achterlaten die nog kunnen dienen voor iemand anders en/of je kan er spullen uitkiezen voor jezelf (of anderen). Het atypische aan het kringloopprincipe waarop de weggeefwinkel gebaseerd is, is dat het zonder geld of ruilhandel werkt. Toch is het geen winkel voor 'behoefte'. De weggeefwinkel bereikt een breed publiek dat omwille van zeer uiteenlopende motieven participeert.

De weggeefwinkel van Leuven 'Huisje van Overvloed', opgericht in december 2011 door Jan Roeckx, is de eerste in Vlaanderen. Ondertussen telt de regio al meerdere weggeefwinkels. De winkel is gevestigd in de living van Jans huis in de Ridderbuurt in Leuven, een meer diverse woonwijk.

Jan organiseerde de winkel oorspronkelijk als een eenmalig initiatief rond de kerstperiode, maar door het grote succes bleef het bestaan. De winkel steunt nog steeds op initiatiefnemer Jan Roeckx, maar er is gaandeweg een groep vrijwilligers ontstaan, waarvan enkele mee verantwoordelijkheid hebben opgenomen voor de organisatie, zoals buurvrouw Brigitte.

De winkel heeft geen vaste openingstijden: enerzijds zijn er aangekondigde openingsmomenten (via Facebook en de website Leuvendorp.be), anderzijds is de winkel open wanneer Jan of vrijwilligers aanwezig kunnen zijn. Ook kunnen mensen een afspraak maken om spullen binnen te brengen of om de winkel te bezoeken.

1.2. Maatschappelijke context van de deeleconomische praktijken

Deeleconomische praktijken, zoals het Repair Café, de geefpleinen en de weggeefwinkels zijn niet zomaar uit de lucht komen vallen. Het is geen toeval dat in hetzelfde jaar (2009) waarin het eerste Repair Café in Nederland georganiseerd werd, ook de Fix it Clinic's in California en het Fixers Collective in New York hun eerste 'repair events' hielden, en dat nochtans zonder dat de drie initiatieven weet hadden van elkaar (Rosner, 2013). Terwijl het weggeven en meenemen van 'afgedankte' spullen voordien vooral gelinkt werd aan liefdadigheid of krakersgemeenschappen, raken geefpleinen en weggeefwinkels tegenwoordig meer en meer ingeburgerd bij een groter publiek. De opkomst van die deeleconomische praktijken hangt maatschappelijk samen met bepaalde ontwikkelingen.

1.2.1. Invloed van ICT (en de mogelijkheden die ze creëert)

Michel Bauwens (2013) ontwaart in een wirwar aan nieuwe maatschappelijke fenomenen een gemeenschappelijke deler, namelijk dat ze functioneren op basis van 'peer-to-peer-mechanismen'. 'Peer-to-peer' (p2p) is een concept dat hij ontleent uit de computerwereld en dat verwijst naar het via een netwerk verbonden zijn van verschillende computers. De verschillende computers verhouden zich in een netwerk als gelijken (of in het Engels 'peers') ten opzichte van elkaar: allemaal kunnen ze dus zowel 'cliënt' als 'server' zijn. De opkomst van nieuwe informatie- en communicatietechnologieën, zoals het internet, hebben een open en horizontale wereld voortgebracht, waarin het mogelijk is voor de internetgebruikers om zich (op globale schaal) op een vrije, non-hiërarchische manier te organiseren en samen te werken.

Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkels zijn geen digitale p2p-projecten. Toch zijn ze ook onder invloed van die technologische ontwikkelingen opgekomen. Allereerst kunnen mensen via sociale media snel en gemakkelijk gemobiliseerd worden voor de praktijken. Daarnaast maken online informatieplatformen voor bijvoorbeeld herstelgerelateerde documentatie en uitwisseling, het voor

iedereen mogelijk om vrij beschikbare verslagen, handleidingen of instructievideo's te raadplegen of zelf aan te vullen. Reparatiekennis is in horizontale netwerken aanwezig. Maar het p2p-mechanisme beperkt zich niet enkel tot een eigenschap binnen de digitale wereld van de ICT. Bauwens ziet p2p als een sociale structuur die in steeds meer hedendaagse maatschappelijke praktijken te herkennen is. Steeds meer mensen nemen het lot in eigen handen en starten projecten op waarin ze 'peer-to-peer' samenwerken aan een maatschappelijk doel. Dat de p2p-structuur steeds vaker voorkomt heeft niet enkel te maken met technologische ontwikkelingen en met de mogelijkheden die die technologieën met zich meebrengen, maar verschillende maatschappelijke ontwikkelingen spelen op elkaar in.

1.2.2. Een ecologische beweging

In de laatste decennia kreeg het milieu steeds meer aandacht in het maatschappelijk debat. Niet enkel vanuit het wetenschappelijke veld worden de gevolgen van een uitbundige consumptie- en wegwerpeconomie op het klimaat gethematiseerd. Ook wordt de bedreiging van een groei-economie voor de leefbaarheid van de wereld steeds meer voelbaar en zichtbaar in ons dagelijkse leven. Het smogalarm wijst ons op de te hoge concentratie aan vervuilende stoffen die we hebben uitgestoten, media brengen bosbranden en overstromingen in beeld als gevolgen van een klimaatcrisis, milieuvluchtelingen dienen zich steeds vaker aan, de economische crisis kondigt aan dat het moment van piekolie bereikt is, goedkope natuurlijke grondstoffen die noodzakelijk zijn voor een kapitalistische economie raken stilaan uitgeput.

Het besef dat "oneindige groei op een eindige planeet nonsens is" (Bauwens, 2013, p. 11) motiveert mensen om 'vooruitgang' op een andere wijze in te vullen dan door economische groei. Een toenemend deel van de bevolking kan zich minder vinden in een materialistisch welvaartsbegrip dat meer welvaart gelijkstelt aan meer koopkracht. Koopkracht die nodig is om te kunnen blijven consumeren; om méér spullen te kopen die "zo ontworpen werden dat ze slechts beperkt houdbaar waren en dat het goedkoper was ze te vervangen dan ze te herstellen" (Hens, 2015, p. 18). Mensen zijn het beu om slechts consument te zijn en organiseren zich onderling, buiten de kapitalistische bedrijven en het politiek bestuur om. Want de tikkende klimaatklok wordt niet gehoord door bedrijven die in de eerste plaats op winst gericht zijn, noch door een politiek bestuur dat de prioriteit geeft aan een neoliberale beleid, ten koste van het milieu- en sociaal beleid. Vanuit het middenveld worden concrete projecten opgericht, die moeten dienen als een sociale kringlooeconomie, waarin het mogelijk wordt om anders te consumeren.

Die ecologische motivatie voor een meer duurzame economie, ter vervanging van een groei-economie, richt zich niet enkel op het verminderen van onze milieu-impact. De ecologische beweging streeft ook naar iets méér: ze zoekt meer levenskwaliteit door materiële welvaart deels te vervangen door meer welzijn. Het verhaal van 'steeds harder werken, om steeds meer te consumeren' houdt voor meer en

meer mensen steeds minder steek. Projecten rond duurzame ontwikkeling zetten in op menselijke relaties. “Hij [de mens] heeft meer nodig dan koopkracht alleen. Ontmoetingen en uitwisselingen zijn minstens zo noodzakelijk voor ons welzijn” (Hens, 2015, p. 19), zo is de gedachtegang. Meer en meer mensen zetten in op een andere manier van samenleven (in de stad), waarin er meer tijd is met en voor elkaar.

Het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel ontstaan mede vanuit die ecologiebewuste context. Het Repair Café is in Nederland opgericht door Martine Postma, een journaliste die zich bezighoudt met milieukwesties. Repair Cafés hebben een duidelijk ecologische inspiratie, door de verlenging van de gebruiksduur van consumptiegoederen aan te moedigen. Die bezorgdheid om milieu gaat hand in hand met een sociale bezorgdheid. De laagdrempelige ontmoetingen tijdens de Repair Cafés moeten zorgen voor meer ‘sociale cohesie’ tussen buurtbewoners (NBV & SRC, 2013). Ook weggeefinitiatieven, zoals geefpleinen en weggeefwinkels, worden door de initiatiefnemers gezien als manieren om hergebruik te stimuleren en de afvalberg te verkleinen, maar ook (en soms zelfs in de eerste plaats) als manieren om lokale gemeenschappen te verbinden.

1.2.3. Financiële en economische crisis als katalysator van een alternatieve economie

Sinds 2008 deden de financiële en economische crisis een golf van wantrouwen in de bestaande financiële en politieke instituties oplaaien. Daardoor werden mensen gemotiveerd om, buiten de bestaande instellingen om, op een meer directe manier samen te werken.

De kredietcrisis van 2008-2011 zorgde ervoor dat verschillende financiële instellingen (bijna) failliet gingen. Het werd duidelijk dat leningen niet meer konden terugbetaald worden en banken durfden niet meer aan elkaar te lenen. Dat financiële wantrouwen zorgde voor een massale vraaguitval die gevolgen had op de productie. Op die manier werd de kredietcrisis een financiële en economische crisis, die voor de gewone mens erg voelbaar was. Politieke overheden zagen zich genoodzaakt enorme overheidsbedragen te pompen in het bankwezen als spil van de kapitalistische economie. Bovendien namen overheidsschulden toe omwille van de dalende economische groei die op zich weer dalende belastinginkomsten en een stijgende kost aan werkloosheidsuitkeringen met zich voortbracht. Politieke overheden hoopten de opgebouwde overheidsschuld via besparingsmaatregelen te dichten. Er werd vooral bespaard op openbare diensten en sociale en culturele voorzieningen.

Een rechtstreeks effect van de financiële en economische crisis was dat bij veel mensen de koopkracht afnam of dat ze op hierop anticipeerden door extra spaarzaam te zijn. Mensen wilden of konden minder snel spullen weggoeien. Een alternatieve (kringloop-/solidariteits-) economie ontstond als creatieve oplossing voor de verminderde koopkracht. Vooral in Griekenland, waar de bevolking het hardst getroffen werd, waren de fenomenen wijdverspreid. Zo begonnen Grieken op de Atheense

pleintjes stalletjes op te zetten waarin ze persoonlijke spullen weggaven, om te voldoen aan de noden van de mensen die ten gevolge van de crisis in de armoede geduwd waren.

Maar alternatieve economische projecten werden niet enkel opgericht om als reddingsboei te dienen in een financieel moeilijk klimaat. Ze ontstonden ook vanuit een wantrouwen in en een ongenoegen over de rol van de financiële en politieke instituties in (het aanpakken van) de crisis. De banksector werd verantwoordelijk geacht voor de financiële crisis en dus voor de groeiende sociale ongelijkheid en werkloosheid in de samenleving. Nog eens aangezwengeld door de berichtgeving over de ravissante bonuscultuur die mogelijk bleek in de bankensector, aanvaardden mensen hoe langer hoe minder dat het financiële systeem met de grote productiviteitswinsten van de arbeid ging lopen. De rol van geld als speculatief kapitaal, dat banken via een intereststelsel kunnen gebruiken om nog meer geld te produceren, werd onderwerp van maatschappelijk debat. Bij een groeiende groep mensen werd de motivatie sterker om, parallel aan de kapitalistische economie, projecten op te zetten die de speculatieve geldeconomie omzeilden door te experimenteren met o.a. lokale munten of die helemaal geldloos werkten, zoals weggeefwinkels, geefpleinen en Repair Cafés.

Het ongenoegen over een samenleving die bepaald wordt door een kapitalistische economie, waarin economische groei een noodzakelijke voorwaarde voor welvaart is, vertaalde zich in het ongenoegen over een politiek bestuur dat die economische groei prioritair stelde aan sociaal-maatschappelijke doelen. Meer en meer steeg het wantrouwen in de politiek om bij te dragen aan een steeds meer noodzakelijk geachte 'verandering'. De politieke reactie op de financiële en economische crisis, die een grote overheidsschuld met zich meebracht had, was er vooral één van grote besparingen op sociaal vlak. Er was sprake van het 'afbouwen van de welvaartstaat'. Het wantrouwen in de politiek om oplossingen te bieden voor de stijgende armoede en sociale ongelijkheid nam toe. De algemene teneur bij een groot deel van de bevolking werd er één zoals Tine Hens die verwoordt: *"Waarom, dacht ik, gaat het [in de politiek] steeds weer over de behoeften van de economie en negeren we de behoeften van zoveel mensen die allang uit de economische boot zijn gevallen?"* (Hens, 2015, p. 282). Vanuit dit dalende vertrouwen in het politieke bestuur, groeide het aantal projecten dat sociaal-maatschappelijke problemen op plaatselijk niveau wou aanpakken. Individuele burgers en sociale bewegingen namen de maatschappelijke ruimte in, waaruit de politiek zich sinds de crisis steeds meer terug getrokken had. Die initiatieven formuleerden zelf een antwoord op sociale uitdagingen. Als tegenwicht tegen een neo-liberale economie die de politieke agenda bepaalt, zocht de civiele samenleving zelf naar oplossingen om zo zelf mee de politieke agenda te bepalen.

Zo ontstonden burgerschapsinitiatieven zoals het Repair Café en Occupy. Vanuit Occupy Antwerp werd het idee van 'Geefplein Overal' gelanceerd. Dat idee was geïnspireerd op de (hierboven besproken) solidariteitsacties van de Griekse bevolking, die op de Atheense pleinen persoonlijke spullen

uitdeelden. ‘Geefplein Overal’ riep via de sociale media op om overal in België op lokaal initiatief ‘geefpleinen’ te organiseren. Met de ‘geefpleinen’ wilden ze niet enkel een alternatieve manier bieden om behoeftes in te vullen. In de geest van directe democratie zouden de geefpleinen vanuit samenkomst ook een weerbare samenleving opbouwen, los van het kapitalistische systeem en de overheid (Roerkraeyer, 2014).

1.3. Literatuur vanuit andere disciplines

Vanuit verschillende academische disciplines is er al geschreven over de huidige alternatieve economische initiatieven en de manier waarop ze van onderuit de maatschappij kunnen veranderen. In deze verkennende literatuurstudie bespreek ik de drie onderzoekscases vanuit een sociaal-economische, sociologische of politieke dimensie.

Ik start deze literatuurbespreking met drie analyses waarin nagedacht wordt over de kracht van deze alternatieve economische praktijken in ‘duurzaamheidstransities’. Als eerste zal ik ingaan op de thesis van Dries Dams, *‘Repair Cafés: Een verkennend onderzoek’*, uit 2014. Hij ontwikkelt een begrippenkader om het transformatieve potentieel van de praktijken goed op begrip te krijgen. Dams’ thesis gaat specifiek in op de Repair Cafés in Vlaanderen. De analyse van Michel Bauwens (2013) en die van Eric Dancheux en Daniël Goujon (2011) focussen daarentegen niet op één alternatieve economische praktijk in het specifiek. Zij ontwikkelen een bredere visie op de samenhang van de praktijken. Hun analyses van ‘p2p-economie’ en ‘solidariteitseconomie’ zijn gelijkaardig aan die van Dams, maar vullen ook aan. Ze benadrukken de kracht en de waarde van het genetwerkt zijn van de alternatieve economische praktijken. In het tweede deel van deze literatuuranalyse ga ik in op een ander aspect van de analyse van Bauwens. Net zoals Juliet Schor (2014) en Stijn Oosterlynck (2015) situeert Bauwens de alternatieve economische praktijken in een precair ontwikkelingsstadium binnen de huidige kapitalistische maatschappij. Die drie analyses wijzen op het belang van het beschermen van deze alternatieve economische praktijken tegen risico’s van buitenaf en op de institutionele voorwaarden voor hun ontwikkeling. Als laatste ga ik in op de analyse van Jackson (2013) die, in tegenstelling tot de voorgaande auteurs, de praktijken niet rechtstreeks kadert als een soort van politieke oplossing voor huidige problemen, maar die een andere dimensie van de onderzoekscases aanhaalt, door het te hebben over de actieve component: spullen herstellen en behouden.

1.3.1. De kracht van deeleconomische niches in duurzaamheidstransities

Dries Dams (2014) gebruikt de heuristiek van het ‘multilevelperspectief’ om de rol van Repair Cafés als ‘grassroots-innovaties’ in ‘duurzaamheidstransities’ te duiden. Tijdens een ‘duurzaamheidstransitie’ verandert een sociotechnisch systeem naar een meer (ecologisch en sociaal) duurzame wijze van produceren en consumeren. Vanuit de heuristiek van het multilevelperspectief ontstaan transitie als gevolg van elkaar versterkende ontwikkelingen op niche-, regime- en landschapsniveau. Het ‘regime’

is de dominante structuur (de cultuur en de praktijken aan de hand waarvan maatschappelijke behoeftes worden ingevuld). Het 'landschap' is het kader van brede maatschappelijke ontwikkelingen (op het vlak van politiek, wereldbeelden en cultuur) en infrastructuren, waarbinnen actoren handelen zonder er zelf invloed op te hebben. Een 'niche' is een beschermende omgeving waarbinnen actoren proberen een nieuwe manier te ontwikkelen om een maatschappelijke behoefte te vervullen. Transities zijn non-lineaire processen van lange adem. Ze kunnen plaatsvinden wanneer regimes uitgedaagd en onder druk gezet worden. Daartoe is een wisselwerking en co-evolutie tussen het landschapsniveau en het nicheniveau belangrijk. Op landschapsniveau kunnen plotse veranderingen druk zetten op het regimeniveau, waardoor groeiende tegenstrijdigheden op regimeniveau naar boven komen. Van dit momentum kunnen innovaties op nicheniveau gebruikmaken om het huidige regime uit te dagen.

Dams situeert de Repair Cafés als 'grassroots-duurzaamheidsinnovatie' op het nicheniveau. 'Grassroots-innovaties' (of 'burgerinitiatieven') zijn niche-innovaties van socioculturele aard: het zijn innovatieve netwerken van zowel activisten als organisaties, die bottom-up een oplossing willen bieden voor lokale problemen. Die oplossingen ontstaan binnen een context van sociale economie, die zich richt op een maatschappelijke meerwaarde die niet door de markteconomie of de overheid aangeboden wordt. De drijvende kracht achter die innovaties is dus niet economisch profijt, maar wel het invullen van een sociale en/of ecologische behoefte. Ook kan de drijvende kracht voor de betrokkenen eerder ideologisch zijn: om de dominante wijze waarop behoeftes worden ingevuld in vraag te stellen. Zo willen organisatoren en vrijwilligers van het Repair Café niet enkel directe oplossingen bieden door via gratis reparaties de problemen van armoede en van een 'groeien afvalberg' aan te pakken, maar willen ze ook een weggoocultuur in vraag stellen.

Dams concludeert vanuit die kadering dat Repair Cafés een rol kunnen hebben in duurzaamheidstransities. Door het dominante discours van de weggoomaatschappij in vraag te stellen, kunnen ze van onderuit kritiek uitoefenen op de neoliberale vorm van globalisering en zo het regime-niveau onder druk zetten. Indien de omstandigheden op landschapsniveau en op regimeniveau meezitten, kunnen ze op termijn een invloed uitoefenen op het dominante regime van de wegwerpmaatschappij. Dams wijst echter al op de aanwezigheid van landschapsdruk als gevolg van de economische crisis (mensen zijn spaarzamer en willen minder snel spullen weggooiden) en op tegenstrijdigheden binnen het regime van de wegwerpmaatschappij (de stijgende prijzen van fossiele brandstoffen die nodig zijn om consumptiegoederen te produceren, strijdig met de stijgende vraag naar goedkope consumptiegoederen).

Volgens Dams komt het er nu op aan dat de Repair Cafés voldoende maturiteit ontwikkelen zodat ze het momentum kunnen grijpen wanneer het zich daadwerkelijk zal voordoen. Hiertoe formuleert hij

een aantal uitdagingen voor de verdere ontwikkeling van de Repair Cafés. Ten eerste moeten de Repair Cafés een breed draagvlak opbouwen, om te vermijden dat ze geen trend zijn die kan overwaaien. Ze moeten daarom 'inclusieve bijeenkomsten' worden. Hiertoe moeten ze enerzijds meer personen met een migratie-achtergrond bereiken en anderzijds de bestaande discrepantie tussen de duurzaamheidshype en de lagere sociale klassen verkleinen. Ten tweede moeten Repair Cafés kleinschalig en lokaal gehouden worden, om overrompelingen te voorkomen en al te grote druk op de schouders van de vrijwilligers te vermijden, zodat zij niet zullen afhaken. Om die druk te vermijden, moet ook een brede database van vrijwilligers opgebouwd worden.

De analyse van Dams is zeer nuttig voor de sociaal-economische situering van de Repair Cafés als onderdeel in de transitie naar een andere economie: het is een 'niche' die een bottom-up, lokale oplossing biedt voor problemen in het regime (als gevolg van de wegwerpmaatschappij). Om invloed uit te oefenen, moeten de Repair Cafés voldoende draagvlak ontwikkelen om het momentum te grijpen.

Ook Bauwens (2013) gaat in op de rol van concrete hedendaagse praktijken in de transitie naar een nieuw sociaal-economisch systeem. Maar in tegenstelling tot Dams, die het Repair Café in zijn onderzoek als een afzonderlijke niche benadert, wijst Bauwens op de samenhang van verschillende maatschappelijke praktijken, waaronder we het Repair Café, alsook de weggeefwinkel en het geefplein kunnen rekenen. Al die praktijken functioneren op basis van eenzelfde p2p-principe: mensen organiseren zich op een niet-hiërarchische manier om samen te werken aan een gemeenschappelijk, maatschappelijk project. De ontwikkeling van die alternatieve economische niches is met elkaar verbonden. Bauwens analyseert dat vanuit de concrete p2p-praktijken, zich een nieuw waardepatroon aan het ontwikkelen is: 'coöperatief individualisme', in tegenstelling tot het competitief individualisme. De verschillende p2p-praktijken zijn nieuwe sociale realiteiten die een bepaalde manier van denken en voelen creëren. Want naarmate we meer samenwerken en delen in p2p-praktijken en dat als aangenaam en normaal ervaren, dan zal het ons denken en voelen beïnvloeden en zullen we nog meer delen en samenwerken. Volgens Bauwens' analyse versterken de verschillende niches elkaar dus door elkaars werkingsprincipe te versterken via socialisatie.

Eric Dancheux en Daniël Goujon (2011) maken een analyse van de 'solidariteitseconomie' die dezelfde richting uitgaat: samen hebben de verschillende praktijken een sterk gemeenschappelijke basis. Bij Bauwens is dat het gemeenschappelijke waardepatroon van openheid, delen en samenwerking, bij Dancheux en Goujon is dit een gemeenschappelijk globaal project van burgerschapsbeheer naast markt en staat. Dancheux en Goujon groeperen onder de term 'solidariteitseconomie' verschillende vormen van economie die wereldwijd gebruikt worden (bijvoorbeeld: 'popular solidarity economy', 'social economy', 'new social economy', 'solidarity based economy'), omdat ze ieder op hun manier

een gemeenschappelijk project van verandering vormgeven. Die grassroots-initiatieven worden verbonden met een sterk globaal project om grenzen te stellen aan de geldeconomie, via nieuwe vormen van burgerschap/democratie.

“the strength of the solidarity economy project lies in the links it creates between grassroots initiatives and a powerful global project: the attempt to shape democracy so that economic development (the monetary sphere) is subject to collective rules which respect the cultural, social, and environmental specificities defined by collective deliberation in local public arenas.” (Dacheux en Goujon, 2012, p. 211)

De samenhang tussen de verschillende grassroots-initiatieven berust op een participatief democratisch model als basis van duurzame ontwikkeling.

Zowel Bauwens als Dacheux en Goujon raken het belang aan van participatieve praktijken op nicheniveau, voor de ontwikkeling van transitie op maatschappelijk niveau. De motor die die niches van binnenuit versterkt, ligt in de ‘deliberatieve’ (bij Dacheux en Goujon) of ‘coöperatieve’ (bij Bauwens) processen waaraan de betrokkenen participeren. De niches zijn met elkaar verbonden, doordat ze allen steunen op deze participatieve processen. Mede daardoor hebben ze een potentieel om van onderuit informele structuren te creëren. Zo wordt duidelijk dat de maatschappelijke transitie naar een duurzame samenleving begrepen en aangevat kan worden als een transformatie van de betrokkene personen en de manier waarop zij zich verhouden.

1.3.2. De deeleconomische niches in een precair ontwikkelingsstadium en de nood aan institutionele omkadering

De drie voorgaande analyses beschreven het belang van praktijken zoals het Repair Café, de geefpleinen en de weggeefwinkel, als ‘grassroots niches’ in een transitie van de huidige kapitalistische (consumptie)samenleving. De analyses focusten op de manieren waarop de niches van binnenuit versterkt kunnen worden, om op die manier de nodige maturiteit te bekomen om het momentum te grijpen wanneer het daar is, en zo een transitie mogelijk te maken. De volgende auteurs leggen in hun analyse van deeleconomische praktijken de focus op de manieren waarop de niches van buitenaf bedreigd kunnen worden door het heersende neoliberale kapitalistische regime en de noodzaak om ze hiertegen te beschermen indien we een transitie willen mogelijk zien.

Om te beginnen komen we kort terug op de analyse van Michel Bauwens (2013). Bauwens situeert het spanningsveld tussen de alternatieve p2p-economie en de heersende kapitalistische economie. Volgens Bauwens’ historische analyse gebeuren sociaal-economische systeemtransities in verschillende fasen. Een prototype van het nieuwe systeem ontstaat binnen een desintegreerend oud systeem. Zo is het kapitalistisch systeem sinds 2008 fundamenteel in crisis en zien we concrete p2p-praktijken opduiken die een nieuw waardepatroon mogelijk maken. Maar de paradox is dat het nieuwe

systeem aanvankelijk het oude versterkt. Dat is noodzakelijk omdat het nieuwe systeem de middelen van het oude systeem nodig heeft om verder tot ontwikkeling te komen. Maar de bestaande structuren, instellingen en organisaties van het kapitalistische systeem zullen p2p-productie dus gebruiken in hun eigen voordeel. Volgens Bauwens is een mogelijke transitie naar een post-kapitalistisch systeem dan afhankelijk van een sociale strijd tussen p2p-producenten en de kapitalisten die p2p voor financiële doeleinden inzetten. Zijn persoonlijke bedoeling van zijn *P2P Foundation* is dan ook dat die zou uitgroeien tot “een katalysator bij het creëren van een bewuste globale beweging die ijvert voor een sociale overgang naar een nieuwe samenleving die gebaseerd is op peer-to-peer” (Bauwens, 2013, p. 169). De ontwikkeling van de niches moet dus kracht bijgegaan worden vanuit de ontwikkeling van een krachtige beweging met haar eigen instituties.

Ook Juliet Schor (2014) analyseert dat de kapitalistische deeleconomie een gevaar vormt in de ontwikkeling van deeleconomische praktijken als fundament voor een nieuwe, sociaal-ecologisch duurzame levensstijl. Ook zij ziet de ontwikkeling van een beweging als een belangrijke voorwaarde opdat de deeleconomie een rol kan spelen in een rechtvaardige en duurzame transitie. Zij stelt vast dat ook in de non-profit sector de deeleconomische platformen niet altijd garant staan voor de ontwikkeling van een ecologische levensstijl of de mogelijkheid om sociaal kapitaal op te bouwen. Positieve ecologische impact en sociale herverdeling en connectiviteit zijn namelijk geen automatische gevolgen van praktijken waarin gedeeld wordt. Het delen van spullen kan ook de koopkracht verhogen en zo het middelenverbruik juist stimuleren. Mensen besteden het geld dat ze uitsparen, dan aan producten met een hoge-milieu impact. Ook benadrukt Schor dat klasse, gender en raciale biases en hiërarchieën gereproduceerd kunnen worden in de deeleconomie. Mensen screenen andere potentiële deelpartners op online platformen, op basis van onder andere hun zichtbaar cultureel kapitaal, hun taalgebruik of hun opleiding. Al die neveneffecten laten zien dat de deeleconomie zich in een precair ontwikkelingsstadium bevindt. Om het potentieel van het ‘deel’ model te realiseren, is het ook volgens Schor cruciaal dat de gebruikers zich onderling organiseren in een beweging, waarin eerlijke behandeling, ecologische verantwoordelijkheid en het versterken van menselijke relaties doorheen deze technologieën aandachtspunten zijn.

Zowel Schor als Bauwens zien politieke mobilisatie als een belangrijke voorwaarde om een duurzaamheidstransitie mogelijk te maken. De ontwikkeling van eigen instituties speelt hier een belangrijke rol in. Ook Stijn Oosterlyncx's analyse (2015) duidt in zijn analyse op het belang van instituties die het precaire ontwikkelingsstadium van de deeleconomie beschermen.

Oosterlyncx (2015) heeft het over de deeleconomie als sociale innovatie in het herstructureren van de welvaartstaat. Hij stelt zich de vraag: kan de deeleconomie sociale uitsluiting tegengaan? Als het gaat over de voorwaarde voor een sociaal duurzame maatschappij, valt zowel voor de deeleconomie als

voor de groei-economie (die als noodzakelijke voorwaarde voor de welvaartstaat geldt) iets te zeggen, vanuit elk hun eigen logica. Het discours van de deeleconomie kenmerkt zich door haar 'needs'-talk. De deeleconomie speelt rechtstreeks op noden in, zonder de tussenkomst van bedrijfsstrategieën en bureaucratische procedures. Ze maakt een 'doe-democratie' met 'actief burgerschap' mogelijk, in tegenstelling tot de welvaartstaat, waar burgers slechts passieve ontvangers zijn van voordelen en rechten en waar hun participatie zich beperkt tot belastingen betalen en het een vakje inkleuren op het stembiljet of de stemcomputer. De welvaartstaat van haar kant trekt de kaart van de 'sociale rechten'-logica: sociale rechten garanderen een gelijke behandeling van burgers en een universele toegang tot diensten en voordelen. Dit is waar de 'community-based actions' die van de deeleconomie zouden uitgaan, volgens de 'sociale rechten'-logica van de welvaartstaat, niet voldoet. Aangezien ze afhankelijk zijn van de bereidheid van enkele mensen om actie te ondernemen, zouden ze zowel geografisch als sociaal voor ongelijkheid zorgen. Dus hoewel er in de deeleconomie rechtstreeks op 'behoeften' wordt ingespeeld, is het niet gegarandeerd, zo stelt het discours van de welvaartstaat, dat de sociale rechten van alle burgers gewaarborgd worden. Maar, zo stelt Oosterlynck, als we buiten het discours van de welvaartstaat stappen, wordt het duidelijk dat de manier waarop de welvaartstaat 'sociale rechten' ziet als 'institutionele rechten' (die 'gegarandeerd' en 'gesanctioneerd' worden door publieke instituties), niet erkent dat sociale rechten doorheen een sociaal proces geconstrueerd en onderhandeld worden. Sociale rechten zijn geen uitvinding van de welvaartstaat, maar een sociaal onderhandelde uitdrukking van menselijke behoefte, zo stelt Oosterlynck in navolging van Hartley Dean (2015, par. 8). De 'sociale rechten'-logica herdacht, wordt de vraag dan: (hoe) maakt de deeleconomie, doorheen zijn vermeende sociaal transformatieve potentieel, de *sociale onderhandeling van menselijke behoeften* mogelijk? Dat is een nog onbeantwoorde vraag, want zoals ook Schor en Bauwens al aantoonde, zit de deeleconomie in een precaire fase. Haar ontwikkeling kan ook volgens Oosterlynck twee kanten opgaan. Ofwel leidt de onderhandeling van behoeften in de deeleconomie ertoe dat mensen hun behoeften invullen door middel van zelfvoorziening in een marktomgeving. De deeleconomische praktijken worden dan gerecupereerd door een kapitalistische logica en zullen dan slechts zorgen voor platformen voor overlevingsstrategieën, voor groepen van mensen met een precair inkomen (Oosterlynck, 2015, par. 9). Een andere, meer optimistische piste is dat de behoeftenonderhandeling in de deeleconomie ertoe zal leiden dat mensen er vormen van wederzijdse steun en coöperatie vinden. In het laatste geval worden menselijke behoeften op gemeenschapsniveau onderhandeld en georganiseerd. Het is enkel op die tweede piste dat de deeleconomische praktijken een echte structurele verandering van de samenleving (m.a.w. een echte 'transitie') voortbrengt. Of dat het geval zal zijn, is volgens Oosterlynck afhankelijk van de vraag of we robuuste en effectieve instituties kunnen ontwikkelen die de behoeftenonderhandelingen kunnen ondersteunen en zo de deeleconomie in de richting van wederzijdse steun en coöperatie duwen.

1.3.3. Herstellen en behouden van spullen als sterke bron voor systeemtransformaties

In mijn zoektocht naar literatuur over 'repair' en 'maintenance' stootte ik op het artikel *'Rethinking Repair'* (2013) van Steven J. Jackson. In tegenstelling tot de voorgaande auteurs heeft Jackson het niet rechtsreeks over de rol die 'deeleconomische' initiatieven (kunnen) spelen in een maatschappelijke transitie. Wel gaat hij in op de rol die kringloop- en herstel-*activiteiten* spelen in de technologische innovatiecyclus en bij uitbreiding de manier waarop socio-technische systemen transformeren.

Volgens Jackson zijn 'breakdown', 'maintenance' en 'repair' centrale maar vergeten momenten in ons hedendaagse, westerse denken en verhouden tot technologie/artefacten. In feite zijn momenten van repareren, hergebruiken, uit elkaar halen en aanpassen van (verouderde) technologie zeer gangbare momenten in het industrieel proces en in processen van technologische innovatie. Maar vandaag zijn momenten van 'maintenance' en 'repair' niet erg zichtbaar. We hebben die momenten in een westerse industrie en in ons westers innovatiedenken meer en meer in de marge geplaatst. Recyclage van de kostbare materialen uit onze technologieën gebeurt in zuidere landen (omdat de regelgeving er minder strikt is). Door die onzichtbaarheid van herstel- en kringlooppraktijken, zijn we vernieuwing van onze technologische wereld gaan zien als grote innovatieve uitvindingen, die als het ware top-down plaatsvinden, in plaats van een voortbouwend proces dat zich organiseert rond problemen. Jackson toont aan dat de grote uitvindingen in de geschiedenis niet in de eerste plaats zijn ontstaan vanuit grote ideeën, verhalen en doorbraken, maar wel vanuit kleine verbeteringen die ontstaan wanneer mensen om bepaalde obstakels heen werken. Het internet, bijvoorbeeld, ontstond door tegen limieten van bepaalde protocollen op te botsen en hieromheen te werken, zodat er (per ongeluk) eigenschappen ontstonden die we nu beschouwen als hoofdkenmerken van het internet. Op die manier krijgt de herstel-*activiteit* een centrale plaats in de manier waarop socio-technische systemen transformeren. De mogelijkheid tot maatschappelijke transformatie ligt bij mensen die met velen bezig zijn aan het weerbaar maken van hun wereld.

Jackson stelt dat door de gehele levens- en innovatiecyclus van technologie meer zichtbaar te maken, door meer theoretische en empirische betrokkenheid bij activiteiten van 'repair' en 'maintenance', we anders kunnen nadenken over en ons anders kunnen verhouden tot technologie/artefacten en hun rol in de wereld. In een zogenaamd "Broken World Thinking" (Jackson, 2013, p. 221) nemen we het verval als startpunt van ons denken over en handelen in socio-technische systemen.

Herstel- en behoudactiviteiten hebben volgens Jackson invloed op ons kennisperspectief doordat ze een licht kunnen werpen op de manier waarop orde, betekenis en waarde in complexe socio-technische systemen behouden blijft en getransformeerd wordt. Het stuk gaan van technologieën en de weerbarstigheid van de artefacten in het herstelproces, verstoren de manier waarop we naar die technologieën kijken als stabiele 'objecten', los van onze sociale wereld. Vanuit het kennisperspectief

van de hersteller zijn die spullen verweven in een voortdurend proces van arbeid, macht en belangen. Maar de herstelactiviteit werpt niet enkel een licht op de grenzen en de fragiliteit van onze socio-technische wereld met haar bijbehorende verhalen en gevestigde ordes. Broken World Thinking verbindt die 'wereld in constant verval' in éénzelfde (herstel)beweging met een wereld van nieuwe mogelijkheden. Tegelijk met het verstoren van de 'routine' in de oude wereld, ontsluit de herstelactiviteit een wereld van mogelijkheden en zet ze die mogelijkheden in beweging. In herstel-activiteit ontstaan mogelijkheden tot kritiek en verandering, tot ontwikkeling van nieuwe verhalen en ordes of tot restauratie van de gevestigde orde. De herstelactiviteit is dus de spil die twee werelden verbindt.

"Here, then, are two radically different forces and realities. On one hand, a fractal world, a centrifugal world, an always-almost-falling-apart world. On the other, a world in constant process of fixing and reinvention, reconfiguring and reassembling into new combinations and new possibilities—a topic of both hope and concern. It is a world of pain and possibility, creativity and destruction, innovation, and the worst excesses of leftover habit and power. The fulcrum of these two worlds is *repair*: the subtle acts of care by which order and meaning in complex sociotechnical systems are maintained and transformed" (Jackson, 2013, p. 222)

Het is in het benoemen van de herstelactiviteit als 'subtle acts of care', dat het bijzondere karakter van de herstelactiviteit als spilmoment tot uiting komt. Want de mogelijkheden die ontsloten worden, komen niet zomaar voort uit een bepaald kennisperspectief, maar ze zijn het gevolg van een bepaalde relatie met onze artefacten. Herstellen heeft immers implicaties voor het soort van relaties dat we aangaan met onze artefacten. De herstelactiviteit vestigt de aandacht op artefacten als artefacten die een zorg behoeven. We herstellen artefacten, dus we dragen zorg voor die artefacten. We zijn moreel betrokken op onze spullen. Jackson spreekt over een "ethics of care" (Jackson, 2013, p. 231). Spullen vragen 'zorg' vanuit een post-humaan perspectief op 'ethische zorg'.

"Is it possible to love, and love deeply, a world of things? Can we bear a substantive ethical, even moral, relationship to categories of objects long consigned to a realm of thin functionalism (a mistake that many of the dominant language of technology research and design — "usability," "affordances," and so on — tends to reify)? What if we can build new and different forms of solidarity with our objects (and they with us)? And what if, beneath the nose of scholarship, this is what we do every day?" (Jackson, 2013, pp. 232-233)

Jackson stelt dat die zorgrelatie met onze artefacten een rol speelt in de voortdurende ontwikkeling van een meer humane, rechtvaardige en duurzame wereld.

"Moving maintenance and repair back to the center of thinking around media and technology may help to develop deeper and richer stories of relationality to the technological artifacts and systems

that surround us, positioning the world of things as an active component and partner in the ongoing project of building more humane, just, and sustainable collectives.” (Jackson, 2013, p. 235)

Praktijken van ‘herstel’ of ‘behoud’ zijn interactieve praktijken, waarbij spullen en mensen elkaar beïnvloeden en waar er op die manier nieuwe mogelijkheden ontstaan.

Jackson biedt in zijn benadering van ‘repair’ en ‘maintenance’ een aanknopingspunt om dieper in te gaan op de activiteiten die in de drie cases centraal staan. Het anders omgaan met wegwerpgoederen, door ze te herstellen of via een kringloopprincipe te behouden, zijn centrale praktijken in de Repair Cafés, de geefpleinen en de weggeefwinkel. Die activiteiten zijn een dynamische bron voor verandering, aangezien ze een andere manier van denken, handelen en verhouden ten opzichte van onze socio-technische wereld impliceren. Door de herstelactiviteit centraal te plaatsen in de socio-technische evolutie van de wereld, legt Jackson de focus op de veerkracht van mensen om de wereld meer duurzaam te maken. Die veerkracht kunnen we zien als de herstelactiviteit zelf, waarin mensen op constante basis hun wereld aanpassen aan de problemen die zich voortdurend stellen. Daarbij zijn de spullen een actieve component.

1.4. Algemene probleemstelling

Het Repair Café, de geefpleinen en de weggeefwinkel zijn kleinschalige praktijken die door hedendaagse denkers geplaatst worden in een groter transitieverhaal over een alternatieve economie die een sociaal en ecologisch duurzamere manier van (samen)leven mogelijk maakt. In de academische literatuur bestaat er veel ondersteuning voor de stelling dat deze alternatieve economische praktijken een groot potentieel hebben om verandering te brengen in de manier van (samen)leven die maatschappelijk logisch geacht wordt. De toekomst is echter onzeker, zo onderkennen zij, en het ontwikkelingsproces van deze praktijken binnen het huidige systeem zal uitwijzen hoe en of dit transitieproces zich zal voltrekken. Hierbij wijzen onderzoekers op bepaalde aandachtspunten. Om een ‘deeleconomische’ transitie mogelijk te maken, is het volgens deze literatuur, ten eerste, van belang dat de niches van binnenuit versterkt worden en een groot genoeg draagvlak vinden, zodat ze bottom-up informele structuren kunnen doen ontstaan. Ten tweede wordt er gewezen op de bedreigingen die de kapitalistische maatschappij en instituties vormen voor de ontwikkeling van de niches die zich nog in een zeer kwetsbaar ontwikkelingsstadium bevinden. In deze academische analyses wordt, vanuit een sociaal-economische, sociologische of politieke dimensie, hoofdzakelijk gefocust op institutionele transformatieprocessen in het voltrekken van een transitie.

Hoewel ik het belang van deze aandachtspunten niet wil minimaliseren, wil ik vanuit een pedagogische benadering een andere focus leggen, namelijk op de transformatieprocessen van de mensen die betrokken zijn in deze deeleconomische praktijken.

Het is niet zo dat het transformatieproces van betrokkenen, in de huidige literatuur omtrent deeleconomische praktijken, wordt miskent. Aangezien de literatuur de deeleconomische praktijken als 'grassroots niches' beschouwt, vanwaaruit bottom-up vormgegeven wordt aan institutionele transformaties, wordt de transformatie van betrokkenen gezien als motor van deze institutionele transformatieprocessen. Transformatieprocessen van de individuen zelf zijn belangrijk voor de ontwikkeling van de deeleconomische niches, omdat het die mensen zijn die de deeleconomie maken. Zo hebben de auteurs het over het belang van 'draagvlak' en 'alternatieve waardekers' en wordt individueel engagement voor de gemeenschappelijke zaak gezien als de gemeenschappelijke basis van de verschillende niches, die de institutionele transformatieprocessen mogelijk maakt (zie 'participatieve deliberatie' bij Dacheux en Goujon, zie 'coöperatief individualisme' bij Bauwens). In die benaderingen gaat het dan vooral over het opvoeden van mensen in de 'goede' manier om deel te nemen aan deze deeleconomische praktijken. We vinden in deze analyses van 'grassroots-duurzaamheidsniches', 'deeleconomie', 'p2p-economie' of 'solidariteitseconomie' dus wel het idee terug dat de transitie eigenlijk een belangrijk leerproces op het niveau van de betrokkene personen veronderstelt, maar het soort leerproces en de manier waarop de 'deel'praktijken een rol spelen in het tot stand komen van dit leerproces, wordt niet uitgediept.

Ik denk met deze meesterproef te kunnen bijdragen aan een beter begrip van de ontwikkeling van de deeleconomische niches, door vanuit een pedagogisch perspectief in te zoomen op hun rol in het transformatieproces op het niveau van de betrokkenen. We stellen ons dan de vraag: Op welke manier geven het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel vorm aan leerprocessen op het niveau van de betrokkenen? De manier waarop aan leerprocessen vormgegeven wordt, kunnen we benoemen als de 'pedagogie'. Ik wil mijn onderzoek dus richten op de pedagogie die in de deeleconomische praktijken tot stand komt en vanwaaruit de praktijken verder evolueren. De onderzoeksvraag is dan: Welk soort pedagogie krijgt er vorm in de cases?

De eerste aanknopingspunten voor deze onderzoeksvraag werden in dit eerste hoofdstuk al gelegd: Het is duidelijk dat het Repair Café, de geefpleinen en de weggeefwinkel, waarin 'gedeeld' wordt, praktijken zijn die tegen de maatschappelijke hoofdstroom van consumptie- en wegwerp-economie ingaan. In die zin zijn het kwetsbare praktijken (zie Bauwens, Schor). Wanneer we die redenering verder trekken, dan is de pedagogie die vorm wil geven aan een 'deeleconomische' omgang met spullen een 'kwetsbare pedagogie'. Het opvoeden van mensen in een bepaalde deeleconomische manier van (samen)leven is namelijk een fragiel proces binnen de heersende kapitalistische maatschappij diens kapitalistische waarden kunnen binnendringen. Jackson bood met zijn benadering van 'repair' en 'maintenance' een aanknopingspunt voor de manier waarop transformatieprocessen

in het denken en handelen van mensen tot stand komen via de 'deel'activiteiten zelf. 'Herstellen' en 'behouden' van spullen zijn namelijk van invloed op onze kennis en keuzes.

Ze bieden niet enkel een kennisperspectief over de politieke verstrengeling van onze spullen met vormen van macht en belangen. Maar ook plaatsen ze ons in een zorgrelatie tot de spullen, zodat de spullen zelf een actieve componenten zijn in de manier waarop we vormgeven aan een duurzame/rechtvaardige wereld. Zo zal de pedagogie van het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel niet enkel vormgeven aan een deeleconomische manier van samenleven, maar zal die pedagogie tegelijkertijd ook vorm krijgen vanuit het anders omgaan met spullen. In die zin zal het een emergente pedagogie zijn.

HOOFDSTUK 2: methodologische verantwoording

In het voorgaande hoofdstuk besloot ik dat ik met deze meesterproef een bijdrage wil leveren aan een beter begrip van de ontwikkeling van bepaalde ‘deeleconomische niches’, door in te zoomen op het transformatieproces op het niveau van de betrokkenen. Daarom stelde ik als onderzoeksvraag van deze meesterproef: Welk soort pedagogie krijgt vorm in de cases?

Hoe dit onderzoek dan het best verloopt, wordt uitgewerkt in dit hoofdstuk. Ik kies voor een exploratief onderzoek van drie Leuvense cases: Repair Café, geefplein en weggeefwinkel. Die ‘deeleconomische niches’ zijn concrete praktijken rond anders omgaan met spullen (het ‘delen’ ervan).

De keuze om die ‘deeleconomische niches’ te onderzoeken met het oog op hun pedagogie, brengt enkele uitdagingen met zich mee voor het onderzoek. Het zijn immers geen klassieke pedagogische ruimtes zoals scholen of universiteiten, maar ruimtes waarin sociale activisten aan de slag gaan met een maatschappelijk project. In het voorliggende hoofdstuk wil ik stilstaan bij hoe ik mijn positie als onderzoeker ten opzichte van die kritische praktijken en hun initiatiefnemers concreet vorm heb gegeven. Het is een positie waarin ik via een onderzoekshouding van ‘discomfort’ wil getuigen van de praktijken, om recht te doen aan de eigenheid van wat er precies gebeurt.

In wat volgt sta ik stil bij de manier waarop ik de data heb verzameld en geanalyseerd om de pedagogie van het anders omgaan met spullen in de drie cases uit te diepen. Ons onderzoek bestaat enerzijds uit halfopen interviews met de initiatiefnemers, aangevuld met participatieve observaties en informele gesprekken met deelnemers en andere sleutelfiguren. Anderzijds bestaat het onderzoek uit een studie van relevante pedagogische literatuur, met het oog op de ontwikkeling van een ‘pedagogische taal’ voor de cases.

2.1. Onderzoek naar de pedagogie van praktijken buiten de formeel pedagogische sfeer

Het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel zijn praktijken die zich buiten de formele pedagogische instellingen bevinden. Wanneer we willen onderzoeken hoe leerprocessen hier een rol spelen, is het belangrijk om enkele methodologische overwegingen in acht te nemen. Onderzoek naar zulke praktijken, waar leerprocessen op een meer informele wijze plaatsgrijpen, kan een verrijking zijn voor de bestaande theorievorming in de pedagogiek. Maar Burdick en Sandlin (2010, 2014) wijzen terzelfdertijd op het risico om zulke praktijken te onderzoeken vanuit de bestaande theoretische kaders over wat ‘pedagogie’ is.

“One of the problems inherent in locating critical pedagogies in popular and public culture is that our framework for understanding what pedagogy is and looks and feels like extends from our own cultural constructs of what is defined as teaching and learning in institutional settings— constructs

that reify traditional forms of intellectual activity as the only possible mode of critical intervention.”
(Burdick & Sandlin, 2010, p. 351)

In het bijzonder wanneer het gaat om sociaal activistische praktijken, zoals het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel, moeten we oppassen voor het keurslijf van de bestaande theoretische kaders. Sociaal activistische praktijken hebben een pedagogische werkzaamheid die een ‘tegenhegemonische’ ruimte opent (Burdick & Sandlin, 2010, p. 351). Het zijn kritische praktijken die ingaan tegen de vanzelfsprekendheid van de gegeven orde. Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel gaan in tegen de heersende wegwerp- en consumptiemaatschappij, zo bespreken we in hoofdstuk één. Ze gaan tegen culturele conventies in; culturele conventies, waarbinnen ook ons begrip van ‘pedagogie’ en ‘educatie’ mee vorm heeft gekregen.

Als we willen begrijpen hoe (samen)leven binnen die praktijken vorm krijgt, moeten we ons daarom bewust zijn van wat Burdick en Sandlin (2010, p. 353) als de ‘benoemings-kwestie’ aanduiden. Om de pedagogieën uit de onderzochte praktijken uit te lichten, maken we als onderzoekers gebruik van een conceptualisatie van wat ‘pedagogie’ of wat ‘pedagogisch’ is volgens de gangbare kaders. Maar als we in onze onderzoekspraktijk vertrekken van die conceptualisatie, reduceren we de geobserveerde praktijken binnen het gekende kader, of kunnen we de kritische pedagogie die van tel is in de praktijken zelfs helemaal niet waarnemen binnen dat raamwerk. Zo herscheppen we een theoretisch onderscheid tussen wat wel en wat niet ‘pedagogisch’ is en riskeren we zelfs om de transformatieve mogelijkheden van de tegenhegemonische praktijken niet te zien en dus mogelijk te ondermijnen.

Hoe kunnen we een zicht krijgen op de eigen pedagogische dynamiek van de praktijken, zonder onze eigen a-priori constructies op te leggen? In navolging van Megan Boler proberen Burdick en Sandlin een uitweg uit deze kwestie te vinden, door het onderzoek naar de pedagogie van deze sociaal activistische praktijken vorm te geven als een proces van ‘collective witnessing’ (2010, p. 354). In plaats van de werkzame pedagogie te begrijpen en beschrijven binnen onze gekende concepten, moeten we als onderzoeker van pedagogische processen ‘getuigen’. Dat wil zeggen dat we recht doen aan wat er effectief in de praktijken gebeurt, niet door het gebeuren te aanschouwen vanuit onze individuele onderzoekerspositie, maar door ons in een positie zetten, waarin we gevoelig worden voor wat er effectief gebeurt in de praktijken. Dat vereist een onderzoekshouding van ‘discomfort’ (Burdick & Sandlin, 2010, p. 353).

Een oncomfortabele onderzoekshouding veronderstelt dat we de empirische werkelijkheid niet vatten in categorieën die het comfort bieden van de gekende kijk en aanpak. Dat zullen we doen door op een dialogische manier het pedagogische fenomeen in de praktijken te benaderen. Via gesprekken met de initiatiefnemers proberen we om samen met hen, een zo breed mogelijk beeld te vormen van wat er gebeurt op microniveau: hoe het ‘delen’ concreet gebeurt tussen de verschillende actoren en wat de

verschillende aspecten zijn die hier van belang zijn. Zo komen we tot een ‘tussentaal’ die van de werking van de praktijken getuigt. Via die tussentaal is het mogelijk om dicht bij de praktijken te blijven, wanneer we in hoofdstuk vier overgaan naar de ontwikkeling van een ‘pedagogische’ taal voor de praktijken. In wat volgt werken we de verschillende bouwstenen van deze onderzoekshouding concreter uit. Hier kunnen we al samenvattend stellen dat we een houding van discomfort in dit meesterproefonderzoek gestalte geven door als onderzoeker een ‘tussenpositie’ in te nemen tussen empirie en theoretische kaders. In die tussenpositie analyseren we de praktijken niet in de bestaande pedagogische categorieën, maar we vallen eveneens niet samen met de sociaal-activistische taal die door de initiatiefnemers wordt gehanteerd.

2.2. Exploratief onderzoeksdesign

De onderzoeksopzet van deze meesterproef is om te achterhalen wat de pedagogie van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel is. Omdat we de invulling van wat in de onderzochte praktijken ‘pedagogisch’ is, open willen houden, geef ik dit onderzoek vorm als een exploratief onderzoek waarin ik dus op een open manier naar de empirische werkelijkheid kijk.

Kenmerkend aan een exploratief onderzoeksdesign is tevens dat de onderzoeksfocus gaandeweg vorm krijgt. “Door te lezen, te luisteren, te kijken en vragen te stellen, komt de onderzoeker geleidelijk toe aan de afbakening van het te onderzoeken verschijnsel.” (Swanborn, 2004, p. 9). De dataverzameling begon daarom met een verkenningsinterview met de initiatiefnemers en enkele observaties om een zo breed mogelijk beeld van de praktijken te krijgen. In de interviews en de observaties die daarop volgden werd op bepaalde dynamieken die naar voren waren getreden ingezoomd. We voerden ook ‘toevallige’ of ‘informele’ gesprekken tijdens de observaties.

De focus van het empirisch onderzoek lag dus niet van in het begin op het rechtstreeks in kaart brengen van de manier waarop ‘leerprocessen’ worden vormgegeven in de cases. Burdick en Sandlin (2010) benadrukken dat het van belang is de pedagogische processen op microniveau in kaart te brengen. We stellen ons daarom de vraag: wat gebeurt er tussen de verschillende actoren in de ‘deel’processen? In het eerste hoofdstuk van deze meesterproef werd reeds aangegeven hoe het volgens onderzoeker Jackson (2013) van belang is dat er dan niet enkel gekeken wordt naar wat er tussen mensen onderling gebeurt, maar dat dus ook de verhoudingen tussen spullen en mensen van belang zijn.

De focus op bepaalde ‘dynamieken’ die van belang zijn in de processen van ‘delen’, werd met andere woorden in een cirkelbeweging tussen data-analyse en dataverzameling gepreciseerd. Hier gaan we verder in dit hoofdstuk dieper op in.

2.2.1. Onderzoeksmethode: comparatieve casestudie

Dit onderzoek krijgt vorm als drie concrete casestudies. De drie cases zijn met elkaar gerelateerd, omdat ze alle drie over ‘delen’ gaan. De case van de weggeefwinkel gaat over delen in de vorm van

geven en nemen. Het weggeefplein is gelijkaardig, maar doordat het vaak samen georganiseerd wordt met het Repair Café, legt een verband naar het 'anders omgaan' met spullen die tegenwoordig als 'wegwerp-spullen' behandeld worden. In het geval van het Repair Café gaat het om het delen van kennis/diensten voor het herstellen van die spullen.

Ik kies voor de studie van meerdere cases om een dieper begrip te genereren van de pedagogie van die gerelateerde praktijken (Miles & Huberman, 1994). Door de cases met elkaar te vergelijken, wordt het mogelijk om uit te lichten hoe bepaalde elementen in de verschillende cases samenhangen. Zo vormt deze comparatieve casestudie de basis voor een schets van 'de pedagogie van het *anders omgaan met spullen*'.

Ik kies voor drie Leuvense cases, om de praktijken te kunnen onderzoeken vanuit een direct contact. De nabijheid van de cases is een voorwaarde om te kunnen getuigen van de eigenheid van een pedagogie van het anders omgaan met dingen. Via participatieve observaties raakte ik nauw betrokken bij de praktijken.

2.1.1.1. Dataverzameling

De dataverzameling gebeurde hoofdzakelijk via interviews, aangevuld door observaties en informele gesprekken. Aangezien de mogelijkheid tot observatie gedurende de loop van het onderzoek beperkt was, werd het interview gebruikt als een middel om op een retrospectieve manier zicht te krijgen de 'deel'processen.

In het totaal kon ik het Repair Café zes keer observeren.

datum	25/01/2015	01/03/2015	10/05/2015	17/10/2015	28/11/2015	21/12/2015
plaats	OPEK	lokaal Dienstencentrum Ruelenspark	STUK	Bioplanet	Het Depot	Hof ter Vlierbeke
in het kader van	TRASH Deluxe	Jaarlijkse activiteit	Leuvense Klimaat- week	5 ^e verjaardag Bioplanet	Klimaat- markt	Jaarlijkse activiteit

Tijdens de loop van het onderzoek kreeg ik niet de kans om de geefpleinen te observeren, omdat die vooral tijdens de warme perioden van het jaar plaatsvinden. Wel werd naar de aanloop van het Geefplein van 6 juni 2015 een vergadering gehouden op 5 mei 2015 met drie van de leden van de stuurgroep (Hilde Vansteenvoort, Renilde Mertens en Tom Vervoort) die ik ook bijwoonde. Activiteiten van de weggeefwinkel kon ik regelmatig observeren, omdat ik er ook zelf actief aan deelnam.

Datum	25/01/2015	3/03/2015	9/3/2015, 4/5/2015, 27/8/2015 11/8/2015, 1/9/2015 15/9/2015, 18/11/2015, 15/2/2016, 2/4/2016	9/05/2015
plaats	OPEK	Buurtpark Den Bruul	Weggeefwinkel Huisje van Overvloed	Bibliotheek Tweebronnen
Activiteit/ in het kader van	weggeefmarkt in het kader van TRASH Deluxe	kledijweggeef- markt	Openings- of Binnenbreng- moment van de weggeefwinkel	Boekenweggeefbeurs in het kader van de Leuvense Klimaatweek

In de periode van januari tot april had ik verschillende informele gesprekken met de initiatiefnemers, Jan en Magda. Ook waren er interviews met de deelnemers van de boekenweggeefbeurs van de weggeefwinkel op 9 mei 2015 en het Repair Café op 10 mei 2015. Uitgebreide gesprekken met de herstellende waren er op 21 februari 2015.

Gezien de activiteiten, spullen en deelnemers zeer verscheiden zijn naargelang van de locatie en de inbedding van de praktijken in de inbedding van andere evenementen, zijn die observaties onvoldoende om een volledig beeld te geven van het gebeuren in de drie cases en er algemene conclusies uit af te leiden. Het is echter een onmisbare empirische basis om het perspectief van de initiatiefnemers tijdens de interviews open te trekken.

De interviews kregen vorm als semigestructureerd interviews, waarin de initiatiefnemers werden benaderd als 'bevoorrechte getuigen' en als 'designers van de praktijk'. Als bevoorrechte getuigen zijn ze van bij de start intensief aanwezig geweest op de Repair Cafés, geefpleinen of weggeefwinkel en hebben ze de 'deel'processen intensief kunnen observeren en ervaren. Als designers van de praktijk nemen ze een actieve rol op in het 'ontwerpen' van hun initiatieven en is hun persoonlijke getuigenis dus ook gekleurd door een bepaalde ambitie die ze met de initiatieven hebben.

In het totaal werden er twee diepte-interviews met elke initiatiefnemer afgenomen: een verkenningsinterview en een vervolginterview.

De verkenningsinterviews werden afgenomen in de periode van eind januari tot begin februari 2015 en dienden in eerste instantie om een breed beeld van de praktijken te verkrijgen. Daarvoor werden de volgende gespreksthemas opgesteld: ontstaansgeschiedenis, deelnemers/publiek/vrijwilligers, het gebeuren/verloop, doelen/visie, link of contrast met de andere cases. De interviews kenden een eigen verloop en evolueerden van een gesprek waar antwoorden gegeven werden op eerder informatieve

vragen naar een gesprek, waarin de geïnterviewde sprak over haar of zijn motivatie en specifieke aanpak.

De vervolginterviews vonden plaats in de periode van eind april tot begin mei 2015. Ook voor die interviews werden een aantal gespreksthema's opgesteld. Het waren gespreksthema's die voortkwamen uit de analyse van de eerste interviews en observaties, maar ook uit een studie van relevante pedagogische literatuur.

De opzet van beide interviews was niet om data te verzamelen als 'waarheden', vanuit een vooraf gedefinieerd begrippenkader, noch om een 'stem te geven' aan de initiatiefnemers (vanuit hun visie en begrippenkader). Maar wel om vanuit een *dialog* over wat er gebeurt in de praktijken, de 'deel'processen in beeld te brengen. Ik probeerde vorm te geven aan de onderzoekshouding van 'discomfort', om de 'onzekere contouren' te schetsen van wat we nog niet weten, zonder die ruimte in te vullen met een a-priori begrip van wat we wel weten (Burdick en Sandlin, 2010, p. 354). Dat gebeurde concreet tijdens de interviews door de interview-thema's niet te benaderen als onderwerpen, waarover ik de initiatiefnemers wou 'ondervragen' (om zo data als 'feiten' te verkrijgen). Wel vormden de thema's de aanzet om in gesprek te gaan en samen te zoeken naar de manier waarop het delen in de praktijken vorm krijgt. Zo kon er vormgegeven worden aan een 'tussentaal' die tussen de verschillende begrippenkaders in stond.

Naarmate de gesprekken vorderden, kwamen ook kwesties naar voren waarmee de initiatiefnemers aangaven hoe moeilijk het soms wel is om als 'designers' van deze praktijken vorm te geven aan de processen van 'delen'. Zo kwamen in deze gesprekken bepaalde moeilijke topics naar voren, zoals dat van de 'graaiers', die de ambities van de initiatiefnemers op losse schroeven leken te zetten. 'Hoe bijsturen' was niet meer de enige vraag, maar ook 'bijsturen of niet bijsturen' trad als een moeilijk te beantwoorden vraag naar voor. Dat illustreert hoe de interviews een werkvorm waren die de onderzochte praktijken naar voren haalde als praktijken waarrond we een bepaalde zorg deelden, nl. een zorg om het vormende karakter van de praktijken. Die zorg was geen vooringenomen zorg vanuit wat dat vormende karakter zou moeten zijn, maar was een zorg vanuit een reële betrokkenheid in de praktijken. We kunnen zeggen dat de onderzochte praktijken naar voor werden gehaald als een 'matter of concern' (Latour, 2005) in tegenstelling tot een 'matter of fact'. De 'antwoorden' in de interviews waren geen weergave van feitelijke beschouwingen, maar de interviews waren een dialogisch 'samen zoeken' naar wat er nu juist gebeurde in de praktijken. Dat zoeken vanuit een bepaalde bezorgdheid, leidde niet tot eenduidige antwoorden, maar maakte meervoudige antwoorden mogelijk. De discussie over die verhalen (over bijvoorbeeld 'graaiers') die eerder oncomfortabel zijn voor een 'pedagogische praktijken van delen', werd niet uit de weg gegaan. Integendeel, de tegenstellingen bleken een bron om de veranderingsdynamieken in beeld te brengen.

2.1.1.2. Analyse van de data

Omdat dit meesterproefonderzoek vorm kreeg als een exploratief onderzoek dat door slechts één onderzoeker werd uitgevoerd, koos ik ervoor om de data-analyse uit te voeren aan de hand van de zogenaamde 'paper-and-pencil'-methode. Dat houdt in dat de uitgeschreven interviews niet geanalyseerd werden via NVivo of een ander computerprogramma, maar enkel door de onderzoeker zelf, op papier.

De analyse van de data gebeurde in een slingerbeweging tussen het voortdurend herlezen van de verkregen data en de studie van relevante pedagogische literatuur (zie volgende paragraaf). De analyse startte al bij het afnemen van de interviews, en was op die manier geen louter individuele zaak, maar gebeurde tijdens de gesprekken met de initiatiefnemers zelf. Zij konden tijdens het onderzoek mijn gedachtegang uitdagen en waren op die manier medeonderzoekers naar het precieze gebeuren in de praktijken. Op die manier werd de validiteit van het onderzoek bewaakt.

In het verslag van deze meesterproef geef ik een inkijk op de stappen die ik gezet heb en de manier waarop. Daarin toon ik ook door welke literatuur ik mij liet inspireren. De verschillende stappen in het onderzoek gebeurden in samenspraak met de promotor. Met de promotor voerde ik verschillende gesprekken waarin ik mijn ideeën kon toetsen. In die zin is de analyse niet louter subjectief en trachtte ik de betrouwbaarheid van het onderzoek te bewaken.

Tijdens een eerste schriftelijke analyse werd het proces van 'delen' in beeld gebracht door te antwoorden op twee vragen; namelijk wat gebeurt er tussen mensen onderling en wat gebeurt er tussen mensen en dingen in het proces van 'delen'? Zo konden we in de casebeschrijvingen in hoofdstuk drie getuigen van de *eigen* dynamiek van de cases. Die poging om de vinger te leggen op wat er gebeurt in de cases, kunnen we, zoals gezegd, begrijpen als een 'tussentaal'.

Pas in een volgende analyse, in hoofdstuk vier, werd de tussentaal geconfronteerd met pedagogische literatuur, om op die manier een 'pedagogische taal' te ontwikkelen voor de drie praktijken van 'delen'. Zoals reeds aangegeven willen we op die manier vermijden uit te komen op beschrijvingen van de pedagogie van de cases die louter een illustratie zouden zijn van de bestaande pedagogische concepten. Maar om recht te doen aan de eigenheid van de praktijken, moeten we erkennen dat we met de ontwikkeling van een pedagogische taal steeds te maken hebben met het probleem van de eerder vermelde 'benoemingskwestie'. Iets benoemen als 'pedagogisch', veronderstelt namelijk dat we bepaalde verwachtingen hebben van wat een pedagogie zou *moeten* doen (Biesta, 2011). Daarom zullen we, gelijktijdig met het formuleren van een pedagogische taal, ook verduidelijken wat we verstaan onder 'pedagogie', door te begrijpen wat haar bijdrage is (in de ontwikkeling van de deeleconomie).

2.2.2. Verder literatuuronderzoek

Zoals gezegd, deed ik in een tweede beweging een studie naar relevante literatuur van hedendaagse pedagogische denkers. Die teksten hielpen bepaalde centrale dynamieken (die naar voren kwamen in de empirische analyse) te verdiepen. De auteurs die ik in de analyse betrok, hebben het heel expliciet over de eigen dynamiek van pedagogische praktijken vandaag.

Ik confronteerde de centrale dynamieken uit hoofdstuk drie met deze literatuur, om zo de werking van de cases als een pedagogische werking uit te lichten.

Om dicht bij de eigenlijke praktijken van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel te blijven, werd tijdens deze laatste fase van het onderzoek niet enkel gefocust op literatuur, maar werden ook de interviews tijdens het hele proces voortdurend herlezen. Ook bleef ik actief participeren aan de Repair Cafés en Geefpleinen, om de voeling ermee niet te verliezen.

HOOFDSTUK 3: beschrijving van de ‘deel’processen in de drie cases op basis van de observaties en gesprekken

In mijn empirische analyse die volgt, ga ik op zoek naar typerende processen van elke case. Het zijn processen die ik als aanknopingspunten hanteer om inzicht te verwerven in de pedagogie die werkzaam is in elke case. In hoofdstuk vier doe ik een poging die pedagogie te articuleren.

Zoals gezegd, zien we een pedagogie van een praktijk als een wijze waarop vorm gegeven wordt aan leerprocessen. Om die leerprocessen op het spoor te komen, breng ik in de analyse hierna in beeld hoe de ‘geef-en-neem’- en ‘herstel’-processen in de cases verlopen en hoe daarin bepaalde verhoudingen tot elkaar en tot de spullen vorm krijgen.

In de interviews heb ik Magda en Jan benaderd als ‘bevoorrechte getuigen’ van het ‘deel’proces in de praktijken waarin beiden betrokken zijn. Maar in de analyse van die gesprekken heb ik ook oog voor het feit dat zij als initiatiefnemers ook de ‘ontwerpers’ van de praktijken zijn. Hun intentionele ‘design’ van de praktijken, geef ik dan ook een plaats in deze eerste analyse. In de gehele analyse onderzoek ik niet enkel hoe dit intentioneel design vormgeeft aan een manier van anders omgaan met dingen en met elkaar, maar ook hoe de vormgeving van de praktijken in de interacties tussen de betrokkenen en de spullen vervat zit. Ik onderzoek hoe het ‘deel’proces vorm krijgt, en dat vanuit twee aspecten die sterk verbonden zijn: de verhoudingen tussen mensen onderling en de verhoudingen tussen mensen en spullen. De onderzoeksvraag die in deze analyse centraal staat, is: wat gebeurt er tussen mensen en tussen mensen en spullen in het proces van geven en nemen en herstellen in de weggeefwinkel, geefplein en Repair Café?

Vertrekkende van deze eerste empirische beschrijvingen van wat er gebeurt in de geef-en-neem- en herspelprocessen, zal ik in een laatste synthetiserende paragraaf enkele centrale dynamieken beschrijven, die naar voren treden als kenmerkend voor de drie onderzochte praktijken.

3.1. Het deelproces in de weggeefwinkel

De weggeefwinkel in Leuven is een initiatief van Jan Roeckx, opgestart in zijn eigen huiskamer en nog steeds deel van zijn huis, dat als openbare ontmoetingsplaats (tijdelijk) wordt opengesteld voor een breed publiek.

Het ‘delen’ in de weggeefwinkel verloopt volgens het kringloopprincipe: spullen worden ‘doorgegeven’. Dat gebeurt op een zeer specifieke manier: nl. zonder de bemiddeling van geld en zonder vaste rolbepaling in dit proces van geven, nemen en beheren van spullen.

3.1.1. Jan Roeckx en zijn ambities inzake de werking van de weggeefwinkel

Jan is vanaf de start van de weggeefwinkel (bijna) altijd aanwezig en neemt ook een actieve rol op in het ‘ontwerpen’ van zijn winkel, en dat zowel via de inrichting van de winkel als in de manier waarop hij ingrijpt in wat er allemaal kan gebeuren in de winkel.

In de interviews kwam Jans visie op de weggeefwinkel naar voren als een bepaalde manier om aan gemeenschapsvorming te doen. Het engagement van Jan komt voort uit zijn streven om de anonimiteit van de stad te doorbreken en een soort van ‘verbonden dorpsgemeenschap’ mogelijk te maken: een ‘Leuven Dorp’. Dat is ook de naam van het grotere project waaronder Jan ook nog andere activiteiten, zoals open voetbaltrainingen, organiseert. Met de weggeefwinkel wil Jan een ontmoetingsruimte creëren die Leuvenaars op een ‘positieve’ manier bij elkaar brengt. Weggeven van spullen die men niet meer nodig heeft, is een “laagdrempelige manier om goed te doen voor elkaar” (Jan, bijlage 1.1.) en op die manier positieve contacten te versterken. Jan benadrukt dat die interactieve ontmoeting de mogelijkheid met zich meebrengt om die mensen waarover we vooroordelen hebben omdat we er geen contact mee hebben, op een andere manier te leren kennen.

Naast die drijfveer om gemeenschapsvormend te werken, is Jan ook gedreven door een zorg voor milieu. Door spullen te hergebruiken, kan het milieu ontlast worden. Jan ziet de weggeefwinkel als een laagdrempelige manier om het milieu te sparen.

Maar is dat ook de manier waarop het proces van delen in de weggeefwinkel doorwerkt? In de volgende analyse zal ik de verhoudingen tussen mensen en tussen mensen en spullen onderzoeken, zoals ze zich lieten zien in de getuigenissen van Jan, aangevuld met eigen observaties en informele gesprekken met bezoekers en vrijwilligers.

3.1.2. Weggeven en meenemen als het ‘doorgeven’ van spullen in de weggeefwinkel

In wat volgt bespreek ik de kenmerken die het proces van doorgeven in de weggeefwinkel typeren. Hoewel de verschillende aspecten in hun onderlinge samenhang vormgeven aan het proces en ze dus moeilijk uit elkaar te trekken zijn, maak ik een structurele indeling, zodat het mogelijk wordt om de invloed van de afwezigheid van geld of ruilregels, de zorgzaamheid voor spullen, de ambigue rolverdeling, de onderhandelbaarheid/betwistbaarheid van waarde en het ingrijpen van Jan en de vrijwilligers te belichten.

Eliminatie van een vaste geld- of ruilwaarde in het doorgeven van spullen

In de weggeefwinkel worden spullen, anders dan in een gewone commerciële winkel, gratis weggegeven. Spullen hebben geen vaste geld- of ruilwaarde meer en uit reacties van bezoekers en voorbijgangers blijkt de verrassing, verbazing en onwennigheid bij een eerste bezoek aan een ‘gratis’ winkel.

“Ik krijg heel vaak die vraag van ‘oe, mag ik dat zomaar meenemen? Ik moet daar niks voor terugdoen? Hoeveel kost dat?’ Zelfs als ze buiten gelezen hebben dat het een weggeefwinkel is, toch zijn er nog mensen die vragen ‘hoeveel kost dat’. ... Ge kunt toch niet geloven dat ge in een winkel zomaar iets moogt meenemen.” (Jan, bijlage 1.3.)

Spullen worden ‘doorgegeven’ en dat is een omgangsvorm die voor de meeste mensen niet vanzelfsprekend is.

“In het begin waren er veel mensen die iets wouden [terug]geven. Dat zit er zo hard in van ‘ik wil mij vrijkopen’ precies, van ‘ik neem hier een thermos mee, ik geef u twee euro, en ik moet u niet meer bekijken’” (Jan, bijlage 1.1.)

In het doorgeven van spullen spelen Jan en vrijwilligers een rol door geld consequent te weigeren.

“Ik zeg hen van ‘nee ik wil dat [geld] niet hebben, maar waar dat ge mij het meeste plezier mee doet is met als ge zelf eens iets te veel hebt hé, ... brengt dat eens naar hier om iemand een plezier mee te doen’. ... Zo draait het systeem. Maar als die [mensen] twee euro hadden gegeven, hadden die misschien niet meer nagedacht daarover of gewoon ja, nooit meer aan de winkel gedacht of die spullen dan weggesmeten of ergens anders naartoe gebracht.” (Jan, bijlage 1.1.)

Door geld als ruilmiddel te elimineren, doorpikt de weggeefwinkel de commerciële logica waarop een kringloopsysteem van geven en nemen zou kunnen functioneren. Maar dat het doorgeven niet geënt is op een vaste (geld- of ruil-) waarde, wil niet zeggen dat de spullen in de winkel geen waarde hebben. Want waarom iets geven, nemen of beheren dat niet van waarde is? Doorgeven is altijd gekoppeld aan een waarde, maar die waarde is voor vele betrokkenen anders. De bezoekers worden om verschillende redenen aangetrokken door de spullen in de weggeefwinkel. Dat wil ook zeggen dat de commerciële logica de winkel ook opnieuw kan binnendringen en de praktijk van ‘doorgeven’ kan neutraliseren of bedreigen. De spullen die in de weggeefwinkel geen expliciete geldwaarde hebben, hebben dat in het (commerciële) maatschappelijke leven erbuiten wel. Het is daarom niet ongebruikelijk dat de geldwaarde van spullen toch een rol speelt in het meenemen van spullen uit de weggeefwinkel.

“Het is niet de bedoeling dat iedereen hier gaat dingen meenemen om door te verkopen, want dan ondergraaft ge uw eigen systeem. En dan gaan mensen ook niet meer beginnen binnenbrengen, omdat ze weten, ‘ja maar anderen komen dat daar halen om door te verkopen, dan verkoop ik het zelf door’.” (Jan, bijlage 1.3.)

Uiteindelijk zijn er grenzen aan de context van ‘overvloed’ die de weggeefwinkel creëert. Het kringloopsysteem van de weggeefwinkel werkt enkel als mensen zowel spullen meenemen als binnenbrengen. Ook al worden er dus geen formele ‘(ruil)regels’ gesteld, toch vergt het doorgeven, zoals gezegd, een welbepaalde omgang met spullen, die garandeert dat mensen spullen blijven brengen en meenemen en zo overvloed creëren. Het weggeven en meenemen kan dus niet op eender welke manier verlopen. Jan benoemt het proces waarin de andere, niet-commerciële omgang met spullen tot stand komt als ‘aftasten’.

“Dees is echt zo een beetje een aftasten, een geven en nemen en daar een soort van natuurlijk evenwicht in zoeken. Want, oké het is geen ruilhandel, maar als iedereen alleen neemt, stopt het

natuurlijk, maar de mensen weten dat. Ze weten dat vanzelf dus ze brengen... iedereen die iets neemt, komt vanzelf iets of meerdere spullen terugbrengen ofzo.” (Jan, bijlage 1.3.)

Ondanks dat er geen expliciete regels gesteld worden, kunnen we dus toch impliciete normen veronderstellen, die het doorgeven blijvend mogelijk moeten maken. Bovendien grijpen Jan en de vrijwilligers actief in in de manier waarop mensen spullen meenemen. Dat wordt duidelijk in de confrontatie met bezoekers die op een bepaalde manier opvallend veel meenemen. Ze geven de indruk dat ze *“zo veel mogelijk meenemen als ze kunnen meenemen”* (Jan, bijlage 1.3.). Ze ‘graaien’ de spullen weg.

“Vanaf het moment dat die persoon dan naar mijn gevoel over de schreef... allé, te veel begint... of geen respect toont voor de spullen dat die meeneemt, gewoon kleren uit de kast zonder te bekijken in zijn zak steekt ofzo, ja dan spreek ik die aan en dan vraag ik of hij het begrepen heeft waar we mee bezig zijn enzo.” (Jan, bijlage 1.3.)

In het ingrijpen van Jan en de vrijwilligers in de confrontatie met ‘graaiers’ wordt het intentionele ‘design’ van de weggeefwinkel duidelijk. Het is Jans intentie om een ‘dorpsgemeenschap’ te creëren. Spullen zijn in zijn visie een middel om goed te doen voor elkaar en positieve relaties van wederzijdse waardering te creëren.

“Die spullen maken het heel laagdrempelig voor de mensen om goed te doen voor elkaar. ... Er zijn ... heel veel mensen met veel spullen die ze niet of nauwelijks gebruiken en dat is dus een heel gemakkelijke manier om goed te doen voor iemand anders.” (Jan, bijlage 1.3.)

De geld- of ruilwaarde van de spullen wordt dus niet enkel geëlimineerd, er wordt ook een bepaalde sociale waarde van (het doorgeven) van spullen voor in de plaats gesteld: een ‘dorpsgemeenschapvormende’ waarde. Verder bespreken we hoe de (dorpsgemeenschapvormende) waarde van (het doorgeven van) spullen ook niet zomaar een collectief gedeelde nieuwe waarde is, maar hoe de waarde van de spullen steeds in de interactie betwist en/of onderhandeld wordt.

Zorgzaam aannemen en weggeven van de spullen

Jan beschrijft hoe het doorgeven van spullen zonder geld- of ruilwaarde, er bij hem voor zorgt dat een andere verhouding tot spullen tot stand komt. Spullen voelen dan niet meer als persoonlijk bezit.

“Ik heb het gevoel dat al mijn boeken in bruikleen zijn en op een dag gaan die wel naar iemand anders. ... Het kan zijn dat die ook heel mijn leven bij mij blijven, maar ze voelen niet als mijn bezit. [Want] er zijn er ook heel veel van de weggeefwinkel, dus ja, die ik heb gekregen van een ander, dus ... dat is niet dat ik daar het alleenrecht over heb. Nu, tijdelijk, heb ik de voogdij over dat boek ofzo.” (Jan, bijlage 1.3.)

Jan ziet de spullen die hij uit de weggeefwinkel heeft gehaald, als spullen die ook een leven zullen hebben nadat ze gebruikt zijn door hem, juist omdat ze een leven hebben gehad voordat ze in zijn bezit

kwamen. Het doorgeven van spullen is op die manier een vorm van 'gemeenschappelijk bezitten' van spullen. Jan wil daarom dat er zorgzaam omgegaan wordt met de spullen in zijn winkel. Door de spullen 'met respect' in ontvangst te nemen en door te geven, resulteert de eliminatie van de geld- of ruilwaarde niet in de devaluatie van de spullen als 'afgedankte spullen'.

In de weggeefwinkel worden ook enkel zaken in propere en werkende staat aanvaard. De weggeefwinkel is geen 'afdankplek', maar een 'doorgeefplek'. De meeste mensen die spullen brengen, gaan ook op die manier om met de spullen. Vaak openen ze automatisch hun zakken of dozen en laten ze aan Jan of één van de vrijwilligers zien wat ze binnenbrengen. Meestal beschrijven ze de spullen in het licht van toekomstige of vroegere (gebruiks)waarde. Ze vertellen bijvoorbeeld welke serviesstukken samen horen, vragen of een zak met een vlek op ook nog weggegeven kan worden, enzovoort.

Maar die zorgzame omgang met spullen, waarbij gevers in acht nemen waar de spullen terechtkomen, is niet vanzelfsprekend. Op de website van de weggeefwinkel wordt uitdrukkelijk gevraagd geen spullen zomaar achter te laten aan de gevel. Het gebeurt dus weleens dat mensen hun spullen zomaar droppen, waarna ze natgeregend en beschadigd worden.

Jan of vrijwilligers nemen de spulletjes dus graag persoonlijk in ontvangst. Jan hecht veel belang aan de manier waarop hij ze aanneemt. Hij wil de spullen met respect in ontvangst nemen door even te kijken in de zakken of dozen wanneer mensen die binnenbrengen en door naar de voorwerpen te vragen, bijvoorbeeld naar wat iets is.

In de stockruimte achterin de winkel worden de spullen gesorteerd en gestockeerd in grote dozen. In de winkel wordt een deel van de spullen uitgesteld. Er wordt aandacht besteed aan het netjes presenteren ervan, omdat daardoor meer respect voor de spullen wordt getoond.

"Mooi presenteren is super, super belangrijk. Dan krijgen die spulletjes weer waarde. Als ge het allemaal op een hoop zou kappen, zou ge zeggen, 'oh pfff, een hoop afval bijeen'." (Jan, bijlage 1.3.)

Omdat de living te klein is voor het volk dat er tegenwoordig op afkomt en bijgevolg ook voor de vele spullen die zij binnenbrengen, organiseert Jan regelmatig 'weggeefmarkten' op het grasveldje van buurtpark Den Bruul tegenover zijn huis, of bij gelegenheid op andere locaties. Zo zijn er regelmatig kledingweggeefmarkten, wanneer de kledingstock uit zijn voegen barst. De kleren worden dan in kartonnen dozen uitgesteld, in tegenstelling tot de manier van presenteren in de winkel.

"Dat is een beetje het nadeel van de weggeefmarkten, als alles nog in bananendozen zit, dan lijkt dat zo een hoop redelijk waardeloze spullen. Als ge dat hier mooi op die fruitkisten presenteert met een doekske en een knuffelbeertje tussen, dat heb ik wat van [vrijwilligster] Brigitte geleerd, dan wordt dat precies zo een vintage winkeltje, dan krijgt dat echt weer waarde" (Jan, bijlage 1.1.)

In de presentatie van spullen als ‘vintage’ spullen, om de spullen terug waarde te geven, krijgen de spullen een statuswaarde toegeschreven. Het zorgzame beheer van spullen gebeurt niet enkel door hun geldwaarde te elimineren, maar ook door een nieuwe waarde aan de spullen toe te schrijven.

Geen strikte rol- en taakverdeling tussen vrijwilligers, bezoekers, gevers en nemers

De weggeefwinkel wordt mee gedragen door vrijwilligers. Ze beheren de spullen in functie van het doorgeven ervan: ze zijn bezig met de spullen door ze uit te pakken, te sorteren, op te bergen, uit te stallen, op te vouwen, erover te praten met bezoekers en zo voort.

“Vrijwilligers hebben zo ook een beetje hun eigen specialiteit. Brigitte is ongelooflijk goed in inrichting ... en zij doet meestal de inrichting van de winkel, zo alles netjes, aantrekkelijk presenteren, zodat de spullen weer waarde krijgen.” (Jan, bijlage 1.1.)

“[Leen] doet vooral graag het sorteren van de spullen. Er staat dan zo een berg met niet-gesorteerde spullen en die vliegt daarin en een uur later is dat allemaal gesorteerd en in dozen en op de juiste plaats. Die doet dat nu al meer dan drie jaar.” (Jan, bijlage 1.1.)

De groep vrijwilligers evolueert doorheen de jaren. Leen en Brigitte, die vernoemd werden in de vorige citaten, behoren tot een meer vaste kern van vrijwilligers. Ze zetten zich al lange tijd in voor het project. Maar de vrijwilligersgroep is breder. Alle bezoekers kunnen zich op ieder moment aanmelden om mee te helpen. De scheidingslijn tussen vrijwilliger en bezoeker is op die manier soms heel dun. Zoals in het voorbeeld van een vrouw die via de integratiedienst bij de weggeefwinkel terecht kwam en zichzelf voor de volgende opening opgaf als vrijwilliger. Op de kledingweggeefmarkt draagt ze dozen kleding af en aan en helpt ze met het opplooien van de overgebleven kleren nadien. Tegelijkertijd is ze ook een klant: ze verzamelt een zak vol kleren die ze zelf meeneemt. Of iemand bezoeker of vrijwilliger is, kan van het ene op het andere moment veranderen.

Ook de gever-nemer-verhouding is niet strikt in dit circulaire proces van doorgeven van spullen. De weggeefwinkel is geen liefdadigheidsinitiatief. De bezoekers *krijgen* de spullen niet, ze kunnen de spullen zelf kiezen.

“[iets meenemen uit de weggeefwinkel] is anders dan liefdadigheid. Dan moeten de mensen gewoon dank u zeggen en content zijn me wat ze hebben. Hier kunnen ze ook kiezen, soms is er ook keuze uit meerdere dingen, zeg maar als we twee of drie koffiezetten hebben staan, dus dan kiezen ze” (Jan, bijlage 1.3.)

Minderbedeelden kunnen niet enkel ‘ontvangen’ van andere mensen.

“Hier zijn ze niet gewoon bedelaars ofzo. ... Als die op een dag terugkomen en iets brengen, dat doet zo veel deugt. Ook voor henzelf denk ik, ‘we doen iets terug’, ze betekenen ook iets voor iemand, en ja dat maakt het heel voldoening gevend” (Jan, bijlage 1.3.)

Ook zij zijn ‘gevers’, net zoals ook mensen die het financieel breder hebben ook ‘nemers’ kunnen zijn.

“Dat komt redelijk vaak voor eigenlijk, mensen die zo gewoon komen afgeven en die zeggen ‘ik heb niks nodig’. Soms is dat echt ‘ik heb niks nodig’ en soms heb ik het gevoel dat ze zoiets hebben van ‘ja, dat is niet voor mij, dat is voor arme mensen’ zo. En dat vind ik dan altijd heel jammer dat die direct weggaan, want dan hebben ze het eigenlijk niet begrepen wat de bedoeling is. Dan zou ik veel liever hebben dat ze toch... soms gebeurt dat dat ze toch efkes binnenstappen en dan meestal vinden ze toch iets en gaan ze toch met iets naar huis.” (Jan, bijlage 1.3.)

Verhoudingen uit het maatschappelijke leven worden doorbroken. Geven en nemen worden niet bepaald door een liefdadigheidsverhouding. Bovendien worden de verhoudingen en rollen die in de praktijk van doorgeven tot stand komen, nergens verankerd. Iedereen kan met elke rol experimenteren. Dat wil zeggen dat wíé welke rol inneemt, kan veranderen, maar ook dat de taakinvulling die ze aan ‘geven’, ‘nemen’ en ‘vrijwilligen’ geven, kan veranderen. Want wat de verwachtingen zijn ten aanzien van wat een ‘gever’, ‘nemer’ of ‘vrijwilliger’ doet, is niet geëxpliciteerd. En bovendien is die invulling afhankelijk van de waarde die gegeven wordt aan de spullen die ‘gegeven’, ‘genomen’ of ‘door vrijwilligers beheerd’ worden, die (zoals gezegd) geen vaste (geld- of ruil-) waarde is. De spullen in de winkel kunnen voor alle betrokkenen een andere betekenis hebben, en dus steunt het gemeenschappelijk proces van doorgeven op een voortdurende waardeonderhandeling en -betwisting.

Contact via het spul: onderhandeling en betwisting van waarde

De weggeefwinkel is een specifieke plaats die meestal uitnodigt tot contacten en gesprekken over wat mensen daar met elkaar verbindt.

“Als iemand iets neemt, allé, nu niet als dat een vork is ofzo, maar een specialer object, dan meestal ontstaat er automatisch een dialoog. De persoon zal meestal zeggen van, ‘oh ja, dat zocht ik omwille van dit of dat’, en soms weet ik dan nog van waar het komt en dan kan ik zeggen van ‘ah, die madam heeft dat binnengebracht en dat komt van...’ dus dat is wel super tof als die persoon een verhaal meekrijgt naar huis.” (Jan, bijlage 1.3.)

Spullen zijn dragers van verhalen, van betekenissen die de commerciële betekenis overschrijden. De waarde van een 'gratis' spul wordt daarom interpersoonlijk bepaald:

“[Het gebeurt dat] iemand van de klanten weet wat een object is en dat Brigitte en ik het niet wisten en dat de klant zegt ‘ah dat is dat’ en dan krijgt dat spul weer extra toegevoegde waarde, zeg maar, omdat het iets is dat ‘nut heeft’, of het blijkt iets te zijn dat nut heeft. Het kan [ook] zijn dat die [bezoekers] onderling over objecten spreken. ... dat gebeurt veel eigenlijk.” (Jan, bijlage 1.3.)

Dat betekent dat de waardebepaling van mensen verschilt:

“Ohlala, dat [smaken verschillen] heb ik hier wel geleerd. Dat ge soms denk van ‘dat neemt niemand mee’. Heb ik dat verhaal verteld van dat bloemeke? Zo’n hoog bloemeke denk ik (gebaart tussen

duim en wijsvinger) in plastic, in een pottoken, maar het zag er zo wat verlebberd uit enzo, allé, ik dacht van 'jongens, nooit', maar dat was nog in de tijd dat ik minder kieskeurig was op de dingen. Ik zet dat daar en ik dacht van 'ja, dat gaat er een paar maand staan'. Ik denk 20 minuten later ofzo komt daar een vrouw binnen, een Aziatische vrouw, die was zo helemaal, 'oh, wauw, een bloemetje', die heeft dat meegenomen. Dat was voor mij echt zo de klik 'oké smaken verschillen, ik mag niet mijn eigen schoonheidsideaal als criterium nemen'." (Jan, bijlage 1.3.)

Via verbale en non-verbale taal is het doorgeven een verrijkend proces van opnieuw waarde geven aan spullen die voor anderen 'teveel' zijn. De mensen verhouden zich dus niet enkel tot elkaar in een flexibele geveer-nemer-relatie, waarin bijvoorbeeld 'ook armen eens kunnen geven', maar mensen verhouden zich (via de spullen) ook ten opzichte van andere mensen in een flexibele waardebepalingsverhouding.

Maar dat proces van waardeonderhandeling is ook een kwetsbaar proces:

"Toen ik hier mijn mondharmonica heb weggegeven, dan kwam hier een zigeuner binnen en die bekeek dat 'ah ja, mondharmonica', hop weg. Maar zo zonder zo van 'wauw, mondharmonica'. ... En dan heb ik gezegd van 'oké, dat doe ik niet meer. Die mooie spulletjes zo, die ga ik wel persoonlijk weggeven of zorgen dat ze goed terechtkomen'." (Jan, bijlage 1.3.)

De verwachtingen komen niet altijd overeen met de realiteit in de ontmoeting met andere mensen. Want de weggeefwinkel is een plek waar veel verschillende mensen samenkomen omwille van de aantrekkingskracht van de spullen en dus vanuit heel verschillende motivaties. Dat wil zeggen dat niet iedereen dezelfde normen en waarden heeft omtrent de manier waarop geven en nemen moet verlopen. Dat valt vooral op in de confrontatie met mensen die 'de graaiers' genoemd worden. Zo geeft Jan het voorbeeld van de Somalische man.

"Ik zal u het voorbeeld geven van de Somaliër, ... die kwam hier dan naar de weggeefwinkel, en in 't begin ... vulde die heel zijn zakken vol met dingen, want ... die kon niet om met die overvloed. Die had dat misschien nog nooit kunnen doen van zijn leven, eens naar de winkel gaan en zo veel nemen als hij wou." (Jan, bijlage 1.1.)

Jan en de vrijwilligers hebben de Somalische man die eerste paar keren 'grenzen' opgelegd. Hij mocht maar een maximaantal spullen meenemen.

"En hoe meer dat die kwam, hoe minder spullen dat die nam, op den duur nam die maar twee of drie spulletjes mee, als die het vertrouwen had van de winkel gaat toch terug open en er zijn altijd mooie spullen. En op een dag is die hier zo'n chauffageke komen binnenbrengen. ... Ik vond dat zo een ambetante mens, altijd veel lawaai en dan plots geeft die zomaar een vuurtje aan mij. Hij had ook iets te veel blijkbaar. En hij is nog achteraf zo door mijn brievenbus zo die

elektriciteitskabel komen steken die hij niet bij had enzo. En ik denk van 'allé, nu kennen wij elkaar, op een heel andere manier'." (Jan, bijlage 1.1.)

Ook al getuigt dit voorbeeld over de manier waarop Jan in zijn 'verbonden gemeenschap' vooroordelen wil wegwerken, toch valt het op dat de confrontatie met 'graiers' zich blijvend voordoet. Ook de 'dorp-gemeenschapsvormende' waarde blijft zo steeds onderhandelbaar. Een bepaalde waarde kan steeds betwist worden. Sommige mensen, zoals 'de Somaliër' passen zich in in de manier waarop Jan en de vrijwilligers het doorgeefstelsel harmonisch willen doen draaien, anderen blijven 'graiers'.

"Dat is ook het rare eraan. Die blijven terugkomen. En ge geeft die dan een grens mee, ge zegt 'nu is het genoeg voor vandaag' bijvoorbeeld, Brigitte is daar heel goed in, en euh, dan stoppen die en die gaan weg, en de volgende keer komen die gewoon terug." (Jan, bijlage 1.3.)

Grenzen trekken en openheid

Tijdens de openingen van de weggeefwinkel staan de deuren open voor iedereen. En een grote diversiteit van mensen komt af op de aantrekkingskracht van spullen. Maar Jan's weggeefwinkel is niet zomaar een openbare plek. Dat de weggeefwinkel zich in het huis van Jan bevindt, zorgt ervoor dat het probleem van grenzen trekken zich automatisch stelt in de confrontatie met 'graiers'.

"Eerlijkheidshalve, ik heb niet altijd zin in die ['graiende'] mensen in mijn huis. En euh, die zijn altijd welkom op de markten, maar in mijn huis zeg ik soms nee." (Jan, bijlage 1.3.)

Zoals gezegd in het voorbeeld van de Somaliër, geeft Jan de 'graiers' letterlijk een grens mee. Hierboven werd ook al duidelijk dat Jan zich soms genoodzaakt ziet om een fysieke grens te trekken en deze mensen buiten te zetten. Zo neemt Jan een bewakende rol op in, wat we benoemd hadden als, het 'aftasten van een nieuwe logica van doorgeven'.

"Ik wil dat ook heel hard bewaken hoor, van dat die sfeer goed blijft, als hier graaiers komen die het niet begrepen hebben, dat het hier om meer dan de spullen gaat." (Jan, bijlage 1.1.)

In Jans ontwerp gaat het, zoals gezegd, om de dorpsgemeenschapsvormende waarde van delen. Maar tegelijk wil Jan werken aan een gemeenschap waar iedereen deel van uitmaakt. Hij wil de gehele diversiteit van de Leuvense gemeenschap betrekken in 'Leuven dorp'. Vanuit de overweging dat in een gemeenschap iedereen moet mee zijn, stelt Jan op een bepaald punt steeds weer zijn deuren open.

"In een gemeenschap moet iedereen mee zijn. Allé, in de meest ideale gemeenschap is iedereen mee. En als ik graaiers dan ga uitsluiten om binnen te komen, dan gaan die niet mee en dan gaan die een andere gemeenschap vormen of uit de gemeenschap vallen." (Jan, bijlage 1.3.)

De blijvende confrontatie met 'graiers' laat de grenzen zien van de eigen gemeenschapsvormende praktijk. Jan onderkent zelf de moeilijkheid in zijn gemeenschapsdiscours. Aan de ene kant is het publiek van de weggeefwinkel idealiter 'de gehele Leuvense diversiteit'. In theorie zou die hele diversiteit zich dus moeten aanpassen aan waarden en normen van delen in 'positieve verbondenheid'.

Aan de andere kant stelt de actualiteit zich dat de spullen inderdaad een zeer divers publiek aantrekken, en dat de mensen blijven komen, ondanks het feit dat zij zich niet steeds inpassen in de gewenste omgangsnormen met spullen en met andere mensen. Jan ziet de omgang met 'graaiers' in zijn weggeefwinkel als de grootste uitdaging.

"Het is de grootste uitdaging waarschijnlijk wel. Het zijn mensen die het niet snappen en soms gebeurt het dat ze het wel beginnen snappen en dat geeft super veel voldoening en sommigen snappen het precies nooit, allé na drie jaar nog niet." (Jan, bijlage 1.3.)

De voortdurende evenwichtsoefening tussen grenzen stellen en de openheid naar iedereen toe, confronteert Jan met zijn eigen vooroordelen hierin.

"Ge wordt constant ook met uw eigen grenzen geconfronteerd, van waar trek ik mijn grenzen. En met uw eigen vooroordelen" (Jan, bijlage 1.3.)

In de discussie die we tijdens het interview hadden, kwam zo het stigmatiseren van mensen als 'graaiers' naar voor.

"Misschien is het ook niet goed om ze 'graaiers' te noemen, want dan ga je er weer en stempel op... stigmatiseren zo hé." (Jan, bijlage 1.3.)

'Graaien' mensen omdat ze geperverteerd zijn door de commerciële waarde van de spullen in de consumptiemaatschappij, of omdat ze de spullen allemaal kunnen gebruiken? Uiteindelijk is het de aantrekkingskracht van de spullen in de doorgeefpraktijk, de co-existentie van verschillende waardebeoordelingen mogelijk maakt. Ingrijpen blijft steeds subjectief, maar de zorg om het voortbestaan van spullen die voor anderen te veel zijn, blijkt de spil te zijn waarrond de doorgeefpraktijk tussen alle betrokkenen blijft draaien.

"Ik heb ook een verantwoordelijkheid naar de mensen die hun spullen binnenbrengen opdat hun spullen zo goed mogelijk terecht zouden komen en dat voelt voor mij wel als een goede rede om in te grijpen als ik voel dat het niet klopt. Het blijft subjectief. Veel interpretatie." (Jan, bijlage 1.3.)

Opvallend is dat die evenwichtsoefening tussen openheid en grenzen stellen, anders verloopt op weggeefmarkten.

"Daar hou ik het zo niet in het oog, ik ben altijd blij als daar heel veel wordt meegenomen dan. Dat zijn toch de dingen die anders ofwel naar het SPIT gaan, of ... naar een andere organisatie. Dus dan zijn zij gelukkig en ik ben gelukkig. Zij kunnen meenemen zoveel als ze willen en ik hoef er mij niet aan te ergeren. En de andere mensen ook niet, want die kunnen ook nemen zoveel als ze willen. Die sfeer is helemaal anders op zo'n kledijweggeefmarkt dan in een winkel." (Jan, bijlage 1.3.)

3.2. Het deelproces op het geefplein

Geefplein Leuven is een burgerinitiatief, getrokken door enkele geëngageerde mensen, waaronder Magda Peeters, Tom Vervoort, Hilde Vansteenvoort en Renilde Mertens. Geefpleinen kunnen door iedereen georganiseerd worden en vinden plaats op verschillende openbare locaties.

Ook het delen op de geefpleinen verloopt volgens een kringloopprincipe, waarin spullen worden doorgegeven. Dat doorgeven wordt op een specifieke manier vormgegeven in het design van het geefplein, dat anders is dan het design van de weggeefwinkel. Net als in de weggeefwinkel ontbreekt ook hier de bemiddeling van geld of andere vooraf gestelde ruilregels, en ook hier kan iedereen komen geven en nemen. Eigen aan de geefpleinen is wel dat het doorgeven rechtsreeks van gever op nemer gebeurt (of dat is althans het ontwerp).

3.2.1. Magda Peeters, de denktank en hun ambities inzake de werking van het geefplein

Magda Peeters hoorde via Occupy Antwerp van het concept 'geefpleinen' en lanceerde een oproep op haar Facebookpagina om het initiatief in Leuven te starten. Ze is dus niet de enige initiatiefnemer van de geefpleinen in Leuven. Begin 2014 kwam ze met een tiental geïnteresseerden, waaronder ook Tom Vervoort, Hilde Vansteenvoort en Renilde Mertens samen om het initiatief te bespreken en operationeel te maken in Leuven.

De initiatiefnemers delen de idee dat ze de geefpleinen willen vormgeven als 'burgerinitiatieven'.

"Dat was één van de hoofddoelstellingen van heel de opzet: het moest een initiatief blijven van de mensen zelf en dat er geen organisatie bovenaf is die richtlijnen uitlegt. Dan zijn we een tweede SPIT. Dat is niet de bedoeling. De bedoeling is dat mensen zelf het initiatief nemen" (Renilde Mertens, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

Dat het geefplein een burgerinitiatief is, houdt dus in dat het niet enkel de ambitie heeft om een platform te zijn dat het hergebruik van tweedehandsgoederen mogelijk maakt (zoals De Kringwinkel SPIT in Leuven). De initiatiefnemers hebben een ambitie die breder of dieper gaat.

"Het is belangrijk dat de mensen zelf iets doen om de dingen [de maatschappij] te veranderen en dat ze niet wachten tot dat dat van bovenaf daar [gebeurt], want daar doen ze toch niks" (Renilde Mertens, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015).

In die zin is het burgerinitiatief een sociale beweging voor actief burgerschap. Het burgerinitiatief bestaat dus voor een belangrijk deel uit een groep van mensen (waaronder de denktank zelf) die een maatschappelijke beweging of onderstroom vormen.

"We merken dat er ergens een onderstroom is waardoor dat mensen ... anders gaan leven, en dat [geefpleinen] zijn uitingsvormen van onderuit." (Magda, bijlage 1.4.)

Die maatschappelijke beweging koppelt 'delen' aan een alternatieve manier van (samen)leven. Ze heeft een bepaald (politiek-economische) visie of 'verhaal' over de wenselijke manier van samenleven: *"dat verhaal van als ge minder consumeert en als ge dingen deelt met elkaar, dat ge dan minder geld nodig hebt, en dat ge dan minder moet gaan werken en dat ge dan 'n stukske anders kunt leven"* (Magda, bijlage 1.2.)

Het geefplein als burgerinitiatief heeft dus enerzijds de ambitie om mensen aan te spreken op een meer actieve vorm van burgerschap. Burgers moeten zelf meewerken aan een ecologisch en sociaal duurzame samenleving, door minder weg te gooien en door *"bereid [te] zijn om dingen voor elkaar te doen"* (Magda, bijlage 1.4.).

Anderzijds houdt een burgerinitiatief ook in dat er naar iedereen toe een openheid moet zijn om initiatief te nemen. Iedereen *mag* vanuit zijn of haar eigen motivatie meedoen en bijdragen.

"Ieder heeft zo op zijn manier wel een motief om daaraan mee te doen. Maar welk motief dat dat is, dat ga ik niet bevragen. Maar ge merkt dat wel. Sommige mensen hebben dat motief om mee te doen omdat ze sociaal contact willen en andere mensen echt om het milieu te redden." (Magda, bijlage 1.2.)

Want als burgerinitiatief is het geefplein een manier om het samenleven vorm te geven, niet vanuit *"het oude model dat [één] iemand het initiatief neemt, maar [in plaats daarvan] dat meerdere mensen eigenlijk samen dingen gaan ondernemen. ... Dat er ook geen spraken is van machtsstructuren, dat iedereen eigenlijk mee denkt en eigenlijk dingen doet."* (Magda bijlage 1.4.). Dat wil dan ook zeggen dat de beweging van onderuit zijn visie moet kunnen aanpassen.

"Het moet gewoon een alternatief zijn. We mogen nooit zeggen van dit is de beste manier en dit is dé manier van de toekomst te vinden. ... wij kunnen maar een enthousiast voorbeeld geven van 'het kan ook anders' en hoe dat andere mensen dat interpreteren en oppikken en wat dat ze daarmee doen en vorm aan geven... ik denk dat elke buurt dat anders kan." (Magda, bijlage 1.4.)

Dat heeft in de geschiedenis van Geefplein Leuven dus medebepaald hoe de geefpleinen er in Leuven vandaag uitzien.

"De bedoeling was om daar [aan het Wereld Café] echt een geef-plein van te maken, dat was mijn plan. Maar ik vind als dat plan dan in de groep anders uitgewerkt wordt, moet ik dat plan ook laten varen. ... Als ik iets begin dan denk ik van 'ik heb eigenlijk een plan, ik zou het zo en zo willen'. En ge roept de mensen bij elkaar en dan draait dat eigenlijk helemaal anders uit." (Magda, bijlage 1.2.)

3.2.2. Weggeven en meenemen als 'doorgeven' van spullen op het geefplein

Ook op het geefplein zijn de verschillende typerende kenmerken van het proces van doorgeven, voortdurend in samenspel aan het werk. In wat volgt bespreek ik hoe het doorgeefproces

gekaracteriseerd wordt door: het aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid, het contact met de andere (gever of nemer) via persoonlijke spullen, de afwezigheid van geld, de ambigue rolverdeling en het 'bewaken' door de denktank.

Weggeven van eigen spullen: eigen verantwoordelijkheid

Op de locatie die tijdelijk omgedoopt wordt tot 'geefplein' kunnen mensen spullen weggeven of/en spullen meenemen. Het grote verschil met de weggeefmarkten, georganiseerd door de weggeefwinkel, bestaat erin dat de spullen niet door een tussenpersoon worden doorgegeven, maar dat mensen hun eigen spullen weggeven.

"Een geef-'plein', daar kunnen mensen ook zelf ... hun eigen kraampje opzetten en hun eigen spulletjes weggeven. Bij een weggeefmarkt bieden wij de spullen aan en nadien doen we de spullen ook terug mee." (Jan, bijlage 1.1.)

Eigen spullen weggeven is zeer eigen aan de opzet van het geefplein als burgerinitiatief. Er zijn geen 'organisatoren' die (ruil)regels opstellen en de eindverantwoordelijkheid op zich nemen. Alle deelnemers hebben dezelfde verantwoordelijkheid in het geef-en-neem-gebeuren. Dat houdt dus in dat mensen verantwoordelijk blijven voor hun eigen meegebrachte spullen. Ze moeten de spullen die door niemand meegenomen worden, zelf terug mee naar huis nemen.

"We vragen uitdrukkelijk dat iedereen die deelneemt zijn verantwoordelijkheid neemt en dus alles netjes opgeruimd achterlaat." (Visietekst Geefplein Leuven, bijlage 2)

Omdat het niet voor iedereen praktisch haalbaar is om gedurende de hele tijd op het geefplein te blijven, wordt het al eens aanvaard dat spullen zonder eigenaar achterblijven. Er wordt daarom wel een oplossing voorzien om van de uiteindelijk achtergelaten spullen af te raken: na afloop van het geefplein komt een camion van De Kringloopwinkel SPIT de spullen ophalen. Maar dit wordt niet op voorhand medegedeeld aan de deelnemers, om dit gedrag niet aan te moedigen.

"Wij zeggen ook nooit zo van 'SPIT komt den overschot ophalen', want dan kunnen ze kweet-niet-wat dumpen. We zeggen van 'ge moet [terug] meenemen wat er niet [meegenomen wordt]'." (Magda, bijlage 1.2.)

Mensen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid om zelf zorg te dragen voor de spullen en de omgeving.

"Als mensen denken van 'iets is door een stad georganiseerd', is er vaak ook minder respect ... Als we dat [zouden] doen in samenwerking met het stad, dan merk je van het opruimen, [dat de mensen zoiets zullen hebben van:] 'ja, daar zijn mensen van het stad voor hé'. Allé, ja, ze nemen minder hun verantwoordelijkheid" (Magda, bijlage 1.2.)

De opzet van het geefplein is dat het doorgeven van spullen gebeurt met 'respect' voor de spullen en de plek. Spullen worden niet behandeld als wegwerpgoederen, maar ze worden 'doorgegeven'. Dat

wil zeggen dat de spullen die we 'te veel' hebben maar die we toch niet weggooien, op het geefplein in die toestand zijn dat ze aandacht vragen voor wat ze opnieuw kunnen betekenen. Daarin speelt de afwezigheid van geld of ruilregels een rol.

Afwezigheid van geldwaarde in het doorgeven van de spullen:

"Het [geefplein] is een plek waar geen geld in omloop is", zo staat te lezen in de visietekst (Bijlage 2), die na de eerste vergaderingen opgesteld werd en gepost werd in de Facebookgroep. De spullen worden op het geefplein uit een door geld bemiddelde relatie gehaald, waardoor ze niet (enkel) als koopwaar benaderd worden. Spullen hebben geen geldwaarde meer die de omgang ermee reguleert. Ook hier blijkt de verbazing bij mensen die voor het eerst met gratis spullen geconfronteerd worden.

"Hoe vaak dat ik al op een geefplein heb moeten uitleggen, van 'ja, maar meneer...' [wanneer die meneer vraagt:] 'oe, we krijgen dat?', [Tom:] 'ja', [meneer:] 'maar moet ik dan niks...' [Tom:] 'nee'"
(Tom Vervoort, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

Door spullen te delen, hebben de spullen niet hoofdzakelijk een consumptiewaarde, maar komen ook andere waarden als belangrijk naar voren. Voor een bepaalde maatschappelijke 'onderstroom' die zeer bewust meedoet aan het initiatief, is het gratis weggeven van spullen een poging om de overheersende waarden van een consumptiemaatschappij te doorbreken en geld en persoonlijk bezit niet de belangrijkste waarden te laten zijn die we maatschappelijk najagen.

"[Het geefplein is een oefening in] het onthechten van dingen: dat ge dingen kunt weggeven zonder dat ge daar geld voor moet krijgen. Dat is een oefening hé." (Hilde Vansteenvoort, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

Spullen delen is dan belangrijker dan ze persoonlijk te bezitten. Zo hebben de spullen ook een sociale waarde, omdat ze gedeeld kunnen worden en voor 'leuke' en 'mooie' interacties zorgen.

"Op een geefplein wordt niets verkocht. Mensen komen er samen om aan elkaar te geven en van elkaar te krijgen. Een uitwisseling waarbij mensen belangrijker zijn dan dingen! .... Geven: ... Het is fijn om te zien dat iemand jouw spullen een nieuwe bestemming wil geven. Krijgen: ... Het is mooi om te ervaren dat iemand jou iets geeft." (Facebookaankondiging voor Geefplein Leuven 6 juni, Bijlage 3)

Ook de ecologische waarde van (het delen van) spullen speelt mee in de overweging om weg te geven.

"We hebben dingen te veel dus we geven dingen weg ... En ecologisch is dat van 'oké, we zorgen dat er minder dingen worden weggegooid'" (Magda bijlage 1.4.).

Door op een niet-commerciële manier om te gaan met spullen, worden mensen zich ook bewust van de ecologische waarde en van de solidariteitswaarde van (het weggeven van) spullen.

“Zo van die ludieke acties of plezante acties [zoals het geefplein] zet mensen wel aan het denken. Euhm, van ‘oké, we vinden het niet normaal dat er zo veel ... wordt weggegooid” (Magda, bijlage 1.2.)

Het geefplein kan dan ook gezien worden als een poging om de geldeconomische omgang met spullen niet (langer) onze omgang met elkaar te laten bepalen. Maar, zoals Hilde Vansteenvoort in haar citaat al aangaf, is het niet vanzelfsprekend om de geldwaarde geen (overheersende) rol te laten spelen. In het meenemen of weggeven van spullen, brengen mensen verschillende waardeoordelen binnen. De spullen hebben nog steeds een waarde vanuit het oogpunt van het reële leven van mensen in de heersende (consumptie)maatschappij.

“De eerste mei was het een rommelmarkt in de Abdij van Vlierbeek en mijn dochter heeft daaraan meegedaan en die heeft gezegd van, ‘ik ga een hoop spulles proberen te verkopen en ik vind die nog net iets te veel waard om ze gewoon weg te geven, maar als ik ze niet verkocht heb, dan pakt jij ze mee naar het geefplein’, dus dat is zo eh, ‘als ik er nog iets van kan krijgen dan is het oké, maar lukt het echt niet, ja dan geef ik het uiteindelijk weg’.” (Renilde Mertens, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

De weg-te-geven-spulletjes hebben voor de dochter van Renilde dus nog steeds een (geld)waarde. Ook in het meenemen speelt de geldwaarde mee. Zo beschrijft Hilde Vansteenvoort (persoonlijke communicatie, 5 mei 2015) dat mensen ook naar het geefplein komen omdat het voor hen *“een sport is om iets gratis te scoren”* (dat dus wel nog (geld)waarde heeft).

Bovendien is het geven en nemen van gebruikte spullen tegenwoordig ook een hype.

“Het is een beetje trendy hé, om iets te gaan kopen in de kringloop of iets te gaan halen in de weggeefwinkel. 5 jaar geleden was het marginaal om iets te gaan kopen in de kringwinkel” (Hilde Vansteenvoort, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

De bemachtigde spullen hebben zo ook een statuswaarde binnen een bepaalde maatschappelijke klasse. Tom heeft het in dit verband over de *“bakfietsmoeders”*. Voor andere maatschappelijke klassen is het dan weer moeilijker om te nemen:

“Mensen die dat het hardste nodig hebben, schamen zich er dikwijls voor en die gaat ge misschien zelfs niet zien.” (Renilde Mertens, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

“Wat mij is opgevallen met het speelgoedgeefplein in Sint-Maartensdal, is dat dan eigenlijk zo degene... de Afrikaanse moeder met twee zo’n kindjes, dat net die niet durfden binnenkomen. Die stonden daar zo... die moest ge eigenlijk bijna zeggen van ‘ja, het mag ze’. Dat waren net degenen met de meeste schroom.” (Tom Vervoort, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

Er wordt dan ook vaak een bepaalde solidariteitswaarde aan (het weggeven van) spullen gehecht. Mensen geven de spullen graag weg als iemand die ze 'nodig heeft' ze kan gebruiken.

“Hier in OPEK, de eerste keer, waren er ook twee vrouwen, en ge zag dat gewoon, die hadden dat nodig en dan vind ik dat super dat die daar, één, komen, want dat is al niet gemakkelijk hé als ge niet veel hebt, om daar te komen ... dat die daar komen en dat ge daar dingen kunt aan geven dat vind ik fantastisch.” (Hilde Vansteenvoort, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

Mensen doen ook spullen weg waar ze nog een bepaalde (emotionele) band mee hebben, zoals een vrouw die verhuisde naar een kleinere woning en niet al haar spullen mee kon nemen, maar het wel nog steeds zeer mooie en waardevolle spullen vond. Veel gevers zijn, vanuit die solidariteits- en emotionele waarde, dan ook bekommerd om waar de spullen terechtkomen. De gebruikswaarde blijkt dan een belangrijk gewicht te hebben.

“Daar zijn mensen die echt willen weten van ‘aan wie geef ik het en gaat die daar iets mee doen? Ik geef het liever aan iemand dat ik weet dat die er iets goed mee doet’. ... Allé, ja dat is toch wel moeilijker, het afstand nemen van de dingen.” (Magda, bijlage 1.4.)

In de gesprekken tijdens het doorgeven, wordt dan ook gesproken over de geschiedenis, dienstbaarheid en andere waarden die de mensen toekennen aan de spullen.

“Ik had rolschaatsen bij van mijn dochten en dan vroeg een mevrouw van ‘mag ik die meepakken?’ ik zeg ‘ja, voor wie is het?’, ‘ah, voor dat kindje, blablabla’. ... Ik had ook zoiets mee voor babykes dat ik van mijn buurvrouw had meegekregen en die mevrouw zei, ‘ah, dat zou ik graag hebben, want ik heb kinderopvang en dan kan ik daar ne kring...’. ... Dan krijgt ge daar ne band ook [mee] met die mensen en dan weet ge ook...” (Renilde Mertens, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

De waarde van (het delen van) spullen is op opmerkelijke wijze zeer verschillende voor de diverse deelnemers. Zo kan het contact met anderen de waarde van de spullen beïnvloeden. Dat contact tussen gever en nemer, die elk een eigen band met het spul hebben, is dus een belangrijke bron om een nieuwe invulling en appreciatie van de spullen te onderhandelen. Zo kan het contact met de gever de spullen waardevol maken.

“De dingen dat ik ooit heb meegepakt, dat weet ik nog wel. Ik heb ooit een t-shirt gekregen van iemand die aan het Stuk aan het onthaal zit. ... ge weet dat dat een geschiedenis heeft hé.” (Magda, bijlage 1.4.)

Of het spul kan voor de gever een nieuwe waarde-invulling krijgen, via de appreciatie die de nemer eraan toekent.

“Het contact tussen gever/nemer is wat ik juist zo leuk vond. Om te zien waarom iemand nog blij was met iets wat ik weggaf.” (deelnemer geefplein, persoonlijke communicatie, 15 september 2015)

Dus ook al is de gebruikswaarde van spullen vaak een belangrijke beslisser om al dan niet te ‘nemen’:

“Ik ga nooit spullen meepakken, waarvan ik denk ‘dat ga ik nooit gebruiken’.” (Magda, bijlage 1.4.)

Dan nog kan ook die gebruikswaarde in het contact met de gever soms letterlijk onderhandeld worden:

“Soms zeggen mensen zo, ‘oh, pakt dit mee, het is mijn laatste stuk’. Ik had zo iets zo om vis te bakken op de BBQ, ik zeg van ‘ja, da’s wel leuk, maar ik BBQ bijna niet... ah mijn zoon kan dat gebruiken, ik ga dat mee pakken naar hem, dus hij vindt dat leuk, dus dan gebeurt daar wel iets mee hé.” (Magda, bijlage 1.4.)

Contact met onbekenden via het doorgeven van persoonlijke spullen

Op het geefplein komen mensen samen om spullen weg te geven aan en/of mee te nemen van mensen die ze vaak niet kennen. Mensen geven niet enkel spullen weg om ‘ervan af te zijn’, maar de verschillende ‘geef’-fenomenen (geefpleinen, geefkasten voor huizen, geeftafels op buurtfeesten, etc.) hebben het steeds gebruikelijker gemaakt om spullen die we ‘te veel’ hebben, maar waar we nog een bepaalde waarde aan hechten, weg te geven aan vreemden in plaats van ze door te verkopen of binnen de kennissenkring te houden.

“Dat begint meer en meer ingeburgerd te raken, denk ik zo. Vroeger had ge rommelmarkten en nu hebt ge geefpleintjes. ... Vroeger gaf ge misschien voornamelijk babykieren, kinderspullen ... door aan familie enzo, terwijl dat nu misschien meer naar vreemden mag gaan. Ook naar vreemde.” (Magda, bijlage 1.4.)

Vaak zorgt het gratis weggeven van spullen voor een zeer gemoedelijke sfeer:

“Op ons eerste geefplein was dat echt fantastisch die sfeer, dat was echt zo waaaauw, en mensen zo van ‘waaaauw, en krijgen wij dat? En moete gij daar niks voor hebben?’ dat was zo heel warm en weet ge wel, zo...” (Renilde Mertens, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

Die sfeer nodigt uit tot gesprekken over de spullen die voor de gevers vaak een geschiedenis hebben en voor de nemers een mogelijke toekomst.

“Als ze [de gevers] bij hun spullen zitten en contact hebben met degene die iets ontvangt, dan komen daar verhalen uit” (Magda, bijlage 1.4.)

Zo wordt de waarde op een harmonische manier onderhandeld. Juist omdat er veel verschillende waardeoordelen zijn, staan mensen in een verrijkende waardebepalingsrelatie met elkaar.

Maar aan de andere kant zijn de gebruiks-, solidariteits-, geld-, sociale en emotionele waarden die mensen hechten aan de spullen, ook een bron voor conflict.

De spullen trekken een breed publiek aan dat ook waardeoordelen meeneemt die niet los kunnen gezien worden van hun persoonlijk leven. Deelnemers zijn natuurlijk niet volledig vrij van de sociale normen. Zij brengen veel 'bagage' mee. De geefpleinen staan in de realiteit, waar mensen niet enkel komen om een babbeltje te doen, om andere Leuvenaars te leren kennen of om ecologisch hergebruik mogelijk te maken. De spullen hebben om verschillende redenen een aantrekkingskracht op mensen.

“Het trekt eigenlijk mensen aan, een geefplein hé. ... het feit dat het ook gratis is, allé dat het ‘geven’ is van dingen, en dat sommige mensen echt wel dingen kunnen gebruiken.” (Magda, bijlage 1.4.)

De eigen oordelen en verwachtingen over de sociale, ecologische, geld-, emotionele en gebruikswaarde van (het doorgeven van) spullen kunnen niet enkel onderhandeld worden, maar ook botsen op de omgang van anderen met die spullen. De confrontatie met de onbekenden kan tegenvallen. In het bijzonder met het fenomeen van 'graaien':

“Die mensen [die geven op het geefplein] staan daar achter hun eigen tafel met spulletjes, dus dat is heel persoonlijk voor hen. Euh, en dan merk ik dat zij ook met die graaiers worden geconfronteerd voor de eerste keer en dan plots is hun tafel leeg, zo met al die spulletjes die ze zorgzaam hadden uitgezocht. En daar leeft dan wel veel frustratie rond.” (Jan, bijlage 1.3.)

In een interpersoonlijke praktijk van doorgeven bestaan ook verwachtingen bij de gever die niet altijd beantwoord worden door de nemer.

In de confrontatie met 'graaiers' gaat het dus over de motivatie waarmee gevers spullen weggeven (om anderen te helpen, om spullen die nog gebruikt kunnen worden een nieuwe bestemming te geven (om ecologische redenen), om andere mensen te leren kennen ...) en dus over de waarde die zij aan delen hechten. In die confrontatie worden hun ideeën over wat het betekent om te delen betwist door de anderen die geen waarde lijken te hechten aan bijvoorbeeld het sociale aspect van delen.

“Het principe is van ‘als ge geeft dan geeft ge’. Maar tegelijk is het ook moeilijk van eigenlijk bijna te weten, of te zien van: die komen gewoon halen om dan ginder te gaan verpatsen” (Tom Vervoort, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

Geen vastgelegde rol- of taakverdeling tussen deelnemers – organisatoren, gevers – nemers

Het geefplein is een burgerinitiatief.

“We zijn een zelfsturende groep. Dit betekent dat we enkel samen iets kunnen realiseren als iedereen zijn rol opneemt die het best past. Ook onze deelnemers maken deel uit van die zelfsturende groep en worden opgeroepen mee te denken, te doen en hun talenten volop in te zetten.” (Peeters, 2014)

Daarom wordt er tijdens het geefplein geen onderscheid gemaakt tussen organisatoren en deelnemers. Dat wil niet zeggen dat er geen trekkers zijn of mensen geen posities innemen, maar wel dat er geen vaste structuur is.

“Wij zijn niet hiërarchisch of gestructureerd samengesteld” (Visietekst Geefplein Leuven, bijlage 2)

Het burgerinitiatief houdt vooreerst in dat zowel deelnemers als initiatiefnemers een rol (kunnen) hebben in het vormgeven aan het geefplein.

“Verwacht van ons niet een vastgelegd en welomlijnd programma. Jij bent vrij om op het Geefplein ... zelf initiatieven te nemen.” (Visietekst Geefplein Leuven, bijlage 2)

Mensen moeten zich niet *“gedragen als gebruiker ... ge moet mee actief meewerken”* (Magda, bijlage 1.4.). Iedereen kan het initiatief nemen om een geefplein op te zetten, en tijdens een geefplein kan iedereen het initiatief nemen om invulling te geven aan wat geven en nemen is.

Dat het geefplein een burgerinitiatief is, houdt daarnaast dus ook in dat wat de rol van ‘gevers’ of ‘nemers’ is (en wie dat zijn) niet van bovenaf geëxpliciteerd wordt. Er is immers geen organisatie die bepaalde richtlijnen voorschrijft, en vastlegt wie wat moet doen.

“Als ik in Gent naar een geefplein ging, dan zag ik zo een heel pak regels liggen. En dan moest ge u [als gever] eerst melden aan een tafeltje en dan regels dan nog. ... En dat wilden wij dus echt niet.”
(Magda, bijlage 1.4.)

Bij Geefplein Leuven moeten mensen zich niet op voorhand inschrijven als ‘gever’. Geven en nemen moet spontaan kunnen verlopen. De denktank formuleerde in het verslag na de tweede opstartvergadering (op 6 mei 2014): *“REGELS: dit woord wordt verbannen en nooit meer uitgesproken!!!! Oppassen dat het niet teveel in een keurslijst gegoten wordt. Het is vooral belangrijk dat het geefevenement spontaan verloopt.”*

Hoe het geven en nemen dan moet verlopen is niet geëxpliciteerd.

“Doe het [geven en nemen] op uw eigen manier en [doe het op] de manier waarop dat gij u goed bij voelt. Wij willen geen regels.” (Magda, bijlage 1.4.)

Daardoor wordt wat ‘geven’ en ‘nemen’ betekent (bijvoorbeeld: of wat je wilt geven een kast, een tekening of een versleten schoen is; hoeveel en hoe je geeft of neemt; of ‘nemen’ eerder ‘krijgen’ is; ...) op het moment zelf tussen de mensen een punt van onderhandeling en betwisting (en ook erna, bijvoorbeeld in discussies in de openbare Facebookgroep ‘Geefplein Leuven’). Dit komt duidelijk naar voren in de confrontatie met ‘graiers’ (zie hierboven).

In de interactie tussen mensen met verschillende waardeoordelen over (het doorgeven van) spullen, wordt niet enkel de waarde van spullen onderhandeld, maar wordt ook de verhouding tussen mensen voortdurend doorbroken. De niet-hiërarchische samenstelling van het burgerinitiatief wordt versterkt in de ambigue context van onduidelijke rollen en meervoudige waardeoordelen: plaatst het doorgeven ons in een liefdadigheidsverhouding, of is nemen net het doen van een gunst aan de gever die de spullen niet terug naar huis wil nemen? Is geven en nemen een vrijetijdsbesteding van een bepaalde

klasse? En wat dan met mensen die onbeleefd veel spullen mee ‘graaien’, maar die misschien wel nodig hebben? De verhoudingen worden voortdurend betwist tijdens het proces van geven en nemen. Tijdens de doorgeefpraktijk onderhandelen zowel initiatiefnemers als deelnemers over wat ‘geven’ en ‘nemen’ is. Wel kent Magda zich in haar rol als initiatiefnemer van de geefpleinen een autoriteit toe, in het feit dat zijzelf en het overgrote aantal van de initiatiefnemers bij de opstartvergaderingen niet wilden toegeven in het niet stellen van regels. Diegenen die het geefplein strikt georganiseerd wilden, zijn uiteindelijk afgehaakt, *“omdat wij het dus wel echt heel duidelijk [geen regels wilden] en toch wel niet wilden toegeven. Dus dat is toch wel een beetje autoritair”* (Magda, bijlage 1.4.).

Maar die autoriteit die geen autoriteit wilt zijn in het stellen van geef-en-neem-regels, vertaalt zich toch ook naar een bepaalde manier van ingrijpen in de praktijk. De denktank geeft zichzelf wel een rol in het bewaken van het gebeuren. Dat is zeer duidelijk in het feit dat zij in een besloten Facebookgroep (on)wenselijke dynamieken en polemieken bespreken. Het is een autoriteit die strijdig lijkt met het initiatief om absoluut geen regels te willen stellen. Het is een voortdurend balanceren tussen grenzen trekken en openheid.

Grenzen trekken en openheid

Het geefplein wordt georganiseerd op een openbare plek die tijdelijk wordt omgedoopt tot ‘Geefplein’. Vaak zijn het locaties waar veel passage is (zoals aan de achterkant van het station) of waar mensen samenkomen in het kader van andere evenementen. Het gratis geven en nemen van spullen spreekt een zeer divers publiek aan, dat vanuit verschillende motivaties spullen wil nemen of/en geven. Zo hebben veel bezoekers een verschillende invulling van wat geven en nemen is. We zagen dat niet alle (toevallig) aanwezigen de ‘spelregels’ kennen die misschien impliciet wel aanwezig zijn.

“Dit weekend waren we verbonden aan Leuven in Scène wat maakte dat er heel wat passanten waren die eigenlijk niet enkel voor ons, het geefplein, kwamen. Zij waren soms niet of onvoldoende op de hoogte van wat een Geefplein betekent.” (Peeters, 2014)

‘Graaien’ wordt beschouwd als een probleem. De omgang met spullen mag niet gedomineerd worden door een dynamiek van het weggraaien van spullen, want je kunt wel ‘kwistig schenken’, maar als het weg is, dan is het weg en dan is het gebeuren gedaan.

“Er kwam een mevrouw aan ... en die kreeg haar dozen bijna niet uitgepakt. Die kreeg het gewoon niet op tafel gestald, het werd weggepakt voordat ze het erop gestald had.” (Renilde Mertens, persoonlijke communicatie, 5 mei 2015)

De belangrijkste reden om grenzen aan het graaigedrag te stellen, is dat de geefpleinen voor iedereen toegankelijk moeten blijven.

“Als we daar niet tegenin gaan, dan ontmoedigen we ... het geefplein en de mensen om nog te komen naar een Geefplein.” (Magda, bijlage 1.4.)

Er werd in de Facebookgroep van de denktank dan ook opgeroepen om “*samen na[te]denken hoe we dit kunnen bijsturen? Vooraleer dit fijne initiatief gekelderd wordt*” (Mertens, 2015). Uiteindelijk werd er vanuit de motivatie dat het een burgerinitiatief is, besloten om het gebeuren van geven en nemen niet te reguleren (enkele ideeën waren bonnetjes uit te delen, een regel in te stellen dat de gever effectief moet overhandigen, flyers met een ideologie of ‘spelregels’ uit te delen of vooraf een ‘kijkuurtje’ in te voeren). Zonder regels te stellen willen de initiatiefnemers het gebeuren ‘bewaken’ door mensen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid.

“Wij wilden eigenlijk geen regels, wij wilden dat mensen voor een stuk uit hun eigen verantwoordelijkheidsgevoel zouden aanvoelen van wat oké is. ... Wij hebben dan ook opgeroepen aan de mensen die zich daaraan [aan het ‘graaigedrag’] stoorden, om zelf hun verantwoordelijkheid te nemen en als het hen echt stoorde om dat te zeggen tegen die mensen. En dat was moeilijk hé” (Magda, bijlage 1.4.)

De initiatiefnemers stimuleren een dialoog over de (on)wenselijkheid van het ‘graaigedrag’ en de verhalen/motieven/noden van de ‘graaiers’, want “*het [graaien] gebeurt, dus moeten zij [die zich eraan storen] er ook maar lessen uit trekken. Misschien kunnen ze is nadenken van ‘hoe kan ik erop reageren en hoe zou ik daarop reageren’.* Dat is ook een oefening voor hen ondertussen hé.” (Magda, bijlage 1.4.) Een andere manier waarop het gebeuren bewaakt wordt, is door het rechtstreekse contact tussen gever en nemer via het doorgeven van de spullen aan te moedigen.

“Wat we ook vragen is, als ge iets geeft, probeer er zo veel mogelijk achter te staan ... zodanig dat ge contact hebt. En dan hebt ge het zelf in de hand voor een stuk. Als ge zo gewoon een tafel legt met spullen, ja... dat is anders, maar als ge het zo meer persoonlijk maakt, dan gaan mensen daar misschien ook anders mee omgaan eh.” (Magda, bijlage 1.4.)

Bovendien willen de initiatiefnemers het gebeuren niet enkel beschermen tegen ‘graaigedrag’ dat de geef-en-neem-praktijk koloniseert. Maar ze willen het ook beschermen tegen een (racistisch) discours dat bepaalde mensen uitsluit.

“Maar ik vond ook van het woord ‘graaieren’, ik was daar heel kwaad op. Daar heb ik eigenlijk het felste op gereageerd, op ‘de graaiers’. En dan ook op aangestuurd van ‘allé, ik vind dat zo een lelijk woord, ik wil dat eigenlijk niet meer horen. En als ge echt wilt weten waarom dat de graaiers graaien, luistert er dan naar en vraag misschien ne keer: waarom doet ge dat?’” (Magda, bijlage 1.4.)

3.3. Het herstelproces in het Repair Café

In het Repair Café kunnen mensen gratis hun kapotte spullen laten herstellen. Vrijwilligers komen met hun eigen herstelmaterialen hun expertise en tijd inzetten om te proberen kapotte spullen terug gebruiksklaar te maken.

Het Repair Café in Leuven is een lokaal initiatief, maar tegelijkertijd onderdeel van een internationaal netwerk dat een visie op een duurzame economie uitdraagt. In Leuven is Magda Peeters de stuwende kracht achter de Repair Cafés. Magda organiseert ook het Repair Café als burgerinitiatief.

3.3.1. SRC, NBV, Magda Peeters en hun ambities inzake de werking van het Repair Café

Alle 'Repair Cafés' krijgen vanuit SRC en NBV een bepaald algemeen ontwerp mee. Bepalend voor dat algemeen ontwerp, zijn 'de ecologische en de sociale pijler' die NBV en SRC aan het Repair Café verbinden (Dams, 2014). Met betrekking tot de ecologische pijler moeten de Repair Cafés aanzetten tot minder en anders consumeren, door via 'herstellen' de levensduur van consumptiegoederen te verlengen, door de herstelreflex als logische handeling te verankeren in de maatschappij en door reparatiekennis te verspreiden (NBV & SRC, 2013). Daarom is een Repair Café ingericht met verschillende herstelafdelingen, waaraan herstellende gegroepeerd zitten per discipline. Bezoekers kunnen met hun kapotte spullen bij die 'reparatiedeskundigen' terecht. De inrichting van de ruimte is eigen aan de ecologische agenda van NBV en SRC: de 'reparatiedeskundigen' kunnen vermijden dat spullen nodeloos verloren gaan.² De bezoeker krijgt bovendien een zitplaats aan de andere kant van de tafel, zodat de 'reparatiedeskundige' de herstellende kennis kan doorgeven (NBV & SRC, 2013). Als sociale pijler expliciteren NBV en SRC een 'ontmoetingsfunctie'. Repair Cafés worden zeer lokaal georganiseerd om de sociale cohesie tussen buurtbewoners te versterken (NBV & SRC, 2013, p. 6).

In Leuven vertaalt Magda Peeters die opzet op een specifieke manier, door het Repair Café als een burgerinitiatief te organiseren. Dat houdt, net zoals bij de geefpleinen, in dat ze enerzijds mensen wil aanspreken om zelf actief mee te werken aan een solidaire en ecologische samenleving. Met de Repair Cafés wil Magda aandacht vragen voor een bepaalde omgang met spullen, namelijk: *"delen met elkaar, respect hebben voor goederen, ... dat dingen niet zomaar moeten weggegooid worden [die] dat ge*

---

² Om te verduidelijken hoe het Repair Café op een bepaalde manier 'ontworpen' wordt en in dat ontwerp een bepaalde agenda met zich meedraagt, is het interessant om het Repair Café te vergelijken met andere hedendaagse collectieve herstelpraktijken. Een voorbeeld is de 'Fixit Clinic', ontstaan in de VS. We zagen dat de Repair Cafés ingericht worden met reparatiestanden waaraan een gespecialiseerde hersteller aanwezig is, die de kapotte spullen (samen met de bezoeker) herstelt. In de Fixit Clinics, daarentegen worden de bezoekers gevraagd om *zelf* te beginnen met het demonteren en herstellen van hun defecte apparaten. Vrijwilligers gaan rond om vragen te beantwoorden en te helpen waar nodig. Het verschillende ontwerp van Repair Cafés en Fixit Clinics komt voort uit de achterliggende doelstellingen die de initiatiefnemers aan reparatiewerk stellen. NBV en SRC hebben een duidelijke ecologische agenda, door de verlenging van de gebruiksduur van consumptiegoederen aan te moedigen. De Fixit Clinics hebben veel eerder een agenda op maat van de individuele leden van de gemeenschap: de Fixit Clinics moeten een middel tot 'persoonlijk empowerment' zijn (Rosner, 2013).

misschien kunt herstellen.” (Magda, bijlage 1.4.). Anderzijds wil het burgerinitiatief ook hier zeggen dat iedereen mag meewerken, ongeacht de motivatie. Bezoekers en vrijwilligers kunnen zeer uiteenlopende redenen hebben om deel te nemen. Het belangrijkste is dat ze meedoen.

“Ik vraag ook niet aan de bezoekers om welke rede dat zij komen, dat kunnen zéér uiteenlopende redenen zijn: om iets dat kapot is en ze kunnen het niet meer in het gewone circuit laten maken en ze zijn er emotioneel aan gehecht, of omdat ze om ecologische redenen [komen]. ... Terwijl dat [wanneer Repair Cafés georganiseerd worden vanuit] andere organisaties, als het [bijvoorbeeld] vanuit de intercommunale komt, van “het milieu”, dan weet ge al wat de hoofd-dinges [motivatie] is eh.” (Magda, bijlage 1.4.)

Magda organiseert de Repair Cafés daarom op verschillende plekken, in samenwerking met verschillende organisaties en heeft daarbij aandacht voor het bereiken van verschillende groepen.

“Ik doe dat opzettelijk bij Leren Ondernemen. Omdat ik denk van, bij Leren Ondernemen, daar zitten eigenlijk de mensen die ... al moeilijker buitenkomen. En dan, als ge [het] echt [doet] in de plaats waar dat ze gewoon zijn, gaan ze ook daarnaartoe komen. En dan gaan ze waarschijnlijk ook naar andere plekken komen daarna.” (Magda, bijlage 1.2.)

3.3.2. Herstellen en laten herstellen van spullen op het Repair Café

In wat volgt bespreek ik de kenmerken die het proces van herstellen op de Repair Cafés typeren. Ook hier is het in hun onderlinge samenhang dat de verschillende aspecten vormgeven aan het proces en zijn ze dus moeilijk uit elkaar te trekken. Ik maak een structurele indeling, zodat het mogelijk wordt om de invloed te belichten van het gratis (laten) herstellen van de spullen, het contact aan de reparatietafel, de Repair Cafés als burgerinitiatief zonder strikte taakverdeling en de manier waarop Magda als initiatiefnemer de praktijk beschermt.

Vrijwillig herstellen

Iedereen kan zich opgeven om op de Repair Cafés vrijwillig te herstellen: zowel amateurs als professioneel opgeleiden. Doorheen de jaren is een vaste kern van vrijwillige herstellers gegroeid, die ‘meereizen’ met het Repair Café naar de verschillende locaties. Afhankelijk van de locaties waar de Repair Cafés plaatsvinden, komen (via de plaatselijke organisaties) ook regelmatig ‘lokale herstellende’ meedoen. Dat is bijvoorbeeld zeer opvallend in woon- en zorgcentra, waar bejaarden meehelpen naaien en in organisaties voor kansengroepen, zoals ‘Wonen en Werken’ (een organisatie die opleidingen tewerkstelling geeft aan mensen die laaggeschoold zijn). Die mensen hebben immers vaak de praktische vaardigheden om te herstellen, die in de huidige maatschappij steeds minder gewaardeerd worden. De posities uit maatschappelijke leven worden zo omgegooid. Toch zullen we in deze analyse bespreken hoe dit niet zomaar ‘nieuwe posities’ van ‘deskundige hersteller’ ten opzichte van ‘bezoekers’ creëert. Net als in de weggeefinitiatieven hebben de verschillende ‘rollen’

van 'hersteller' en 'bezoeker' een ambigu karakter, doordat de spullen uit een door geld onderhandelde relatie worden gehaald, de herstelling onder de ogen van de bezoeker gebeurt en de taakverdeling niet strikt gegeven is.

Spullen 'gratis' (laten) herstellen

In het Repair Café worden spullen 'gratis' hersteld. Er is geen financiële reparatiekost, die men rechtstreeks zou kunnen afwegen tegenover de geldprijs om het spul nieuw te kopen.

"Waar kunnen ze het anders laten maken? Ze krijgen overal de boodschap van, "t is goedkoper om het weg te gooien en nieuw te kopen'." (Magda, bijlage 1.4.)

Mensen komen soms naar het Repair Café, uit financiële noodzaak, of om geld uit te sparen.

"Mensen gooien soms dingen niet weg omdat ze denken van 'oké ik spaar geld uit als ik het niet opnieuw moet kopen, als ik het laat maken'." (Magda, bijlage 1.4.)

Maar de beslissing om iets te (laten) herstellen wordt – door het wegvallen van de financiële reparatiekost – vaak in mindere mate bepaald vanuit een financiële overweging. Veel andere waarden blijken belangrijk om spullen te laten herstellen. Zo hebben spullen vaak eerder een emotionele waarde dan een geldwaarde.

"Met de juweeltjes is het allemaal zo, daar zit nooit iets van waarde tussen, alleen maar alles van heel veel emotionele waarde." (hersteller An, persoonlijke communicatie, 21 februari 2015)

"De pastoor van Wijgmaal heeft ooit zijn radio laten maken. Zijn eerste radio, van de jaren '60, toen hij pas pastoor was. ... En voor hem had dat een heel emotionele waarde hé." (Magda, bijlage 1.4.)

Ook het herstellen zelf kan een esthetische waarde hebben.

"Jaren terug, iets waar dat een gaatje in was dat gooide ge weg, nu wordt het repairen, het herstellen eigenlijk mooi op zich hé. Dus iets dat hersteld is, allé dat moet niet allemaal perfect zijn" (Magda Peeters, bijlage 1.4.)

Zoals gezegd kan één spul vele waardebepalingen in zich dragen. Die waarden spelen mee in het **verloop van het herstelproces**: wanneer is iets de moeite waard om te herstellen en hoe moet het dan hersteld worden? Hier gaan we in de volgende paragraaf op in, wanneer we het over de waardenonderhandeling hebben.

Bovendien laat het feit dat een herstelling gratis is een zekere dubbelzinnigheid bestaan in de relatie herstellende-bezoekers. Verleent de hersteller een 'gratis dienst' of is het eerder een samenwerking?

"Het is anders dan wanneer je naar een winkel gaat bijvoorbeeld. Daar geef je het af en daar heb je niet de uitwisseling onder elkaar. En hier heb je dat wel. Dus in zekere zin is het wel een samenwerking." (bezoeker Repair Café, persoonlijke communicatie, 10 mei 2015)

Niet enkel de hersteller bepaalt wat het waard is om hersteld te worden en hoe iets hersteld moet worden. De herstelling wordt in een uitwisseling tussen hersteller en eigenaar onderhandeld.

Contact via de reparatietafel: samen herstellen?

Aan de verschillende reparatietafels staat, tegenover de hersteller, een stoel voor de eigenaar van het kapotte spul. De herstelling wordt dus uitgevoerd terwijl de eigenaar van het spul toekijkt.

“Ze kijken altijd, want er staat een stoel voor mij. En dan vragen ze: ‘wat doe je’. Dan zeg ik: ‘ik ben de weerstand aan het meten, en die is misschien kapot.’” (hersteller Cristian, persoonlijke communicatie, 10 mei 2015)

Tijdens de reparatie wordt altijd gepraat over het kapotte spul dat gerepareerd moet worden. Bij elektronische of mechanische toestellen wil de hersteller weten hoe een toestel stuk ging, om via de oorzaak van het probleem tot de oplossing te komen.

“Iemand die gewoon binnenkomt, iemand die gewoon iets op tafel zet, daar kunde niet veel mee hé, dus als ge wilt de geschiedenis weten, wat is er kapot, wanneer is het kapot gegaan, hoe.” (hersteller, persoonlijke communicatie, 21 februari 2015)

Afhankelijk van de hersteller en van de bezoeker, verschilt de mate waarin de bezoeker betrokken is in het herstelproces. Bepaalde herstellende geven veel uitleg bij de reparatie, andere geen; sommige bezoekers stellen vragen, of sturen aan.

“Je kan mee aansturen, bijvoorbeeld als jijzelf vindt van ‘dat kan er nog gedaan worden’.” (bezoeker Repair Café Stuk, persoonlijke communicatie, 10 mei)

Maar ook de spullen zelf kunnen ervoor zorgen dat de bezoeker zelf mee zal helpen met de reparatie. Zoals ik tijdens mijn bezoeken aan het Repair Café opmerkte bij de herstellingen van stofzuigers, printers en broodroosters, blijkt het een algemene eigenschap van elektronische apparaten te zijn dat ze moeilijk uit elkaar te halen zijn. De hersteller moet door de behuizing geraken, maar tijdens dit zoek- (en wring-) proces kan hij wel een helpende hand gebruiken. Bezoekers moeten niet zelden kabels uit de weg houden, vijsjes op hun plaats houden, mee de behuizing naar boven trekken, enzovoort. Ook bij het herstellen van niet-elektrische spullen helpen bezoekers (vaak vanwege tijdsgebrek) met voorbereidend werk, zoals het vastspelden van een stof.

Het is in de interactie tijdens de reparatie, dat de waarde van het spul onderhandeld wordt. Hoe de herstelling moet gebeuren, wordt bijvoorbeeld niet enkel gedicteerd door de technische kennis van de hersteller. Verschillende waarde-invullingen kunnen invloed hebben op de herstelling. Zo geeft naaister Martine het voorbeeld van een dekbed dat in haar ogen onherstelbaar versleten was. De stof was gerafeld, de vezels waren versleten en *“om dat deftig te doen, moet ge daar eigenlijk een lap stof achter zetten, maar dat hadden we allemaal niet bij”* (hersteller Martine, persoonlijke communicatie, 21 februari 2015). De overblijvende stukken stof zouden terug aan elkaar gezet kunnen worden, maar

in haar ogen zou dat geen 'mooi' resultaat opleveren. Toch bleek de emotionele appreciatie van de eigenaar ervoor te zorgen dat Martine het dekbed zo goed ze kon herstelde.

"Ik heb dat wel gedaan en die was zo blij, want 'oh, dat is nen mooien dekbed en ik wil die houden' enzo, dus voor mij is dat dan oké"

Burgerinitiatief: Geen strikte taakverdeling

De positie van de 'hersteller' ten opzichte van de 'bezoeker' is om verschillende redenen niet eenduidig. Dat wordt duidelijk wanneer bezoekers er letterlijk naar vragen.

"Vorige keer, bij Ecowerf, was er een vrouw en die kwam vragen aan mij, 'mag ik naast hen [de herstellere] gaan zitten, dat ik zie hoe dat ze het doen, dan kan ik het thuis ook doen?'" (Magda Peeters, 2 februari 2015)

Op het Repair Café kan iedereen zich aanmelden als vrijwillige hersteller. We hadden al gezegd dat dit de courante maatschappelijke posities doorbreekt, doordat praktische reparatievaardigheden worden geherwaardeerd. We zagen ook al dat de spullen op de reparatietafel soms om de betrokkenheid van de bezoeker vragen bij het herstelproces en we zagen dat het wegvallen van de financiële herstellprijs, de verhouding hersteller-bezoeker extra dubbelzinnig maakt, omdat de waarde van het spul meerdere invullingen kan krijgen en de herstelling dus niet enkel vanuit 'expertkennis' hoeft bepaald te worden. Het Repair Café is, net als het geefplein, georganiseerd als een burgerinitiatief en er zijn daarom geen expliciete regels.

"Alles mag hier. Het is hier niet zoals op het werk of in 't school, dat ge [van alles] moet. Vraag maar en doe maar gewoon eh." (Magda Peeters, 2 februari 2015)

Hoe het herstellen verloopt, krijgt op het moment zelf vorm. Op drukke evenementen worden bezoekers soms zelfs mee aan het werk gezet. Zo vertelde herstellster An hoe ze oorspronkelijk als bezoeker naar het Repair Café kwam. Maar omdat het zo druk was, hielp bij het voorbereidend werk voor de naaiherstellingen.

"Ik kan vanalles en wat prutsen, maar ik kan niks echt fatsoenlijk, dus ik had zoiets van 'wat ga ik daar gaan staan doen'. Maar ja, ik ging dan zelf met iets dat moest gemaakt worden, dat ik niet kon: elektriek. Maar dan was het daar druk en vroegen ze: 'ja maar, helpt is mee, gij moet toch wachten, gij kunt al die naad lostornen', en uiteindelijk was ik aan het meehelpen." (herstellster An, persoonlijke communicatie, 21 februari 2015)

Mensen komen met allerlei spullen naar het Repair Café. De herstellere zijn zowel amateurs al professioneel opgeleiden, maar de herstelling is voor beide groepen in vele gevallen een zichtbaar zoekproces. Elk toestel is zonder handleiding, elke uniek versleten stuk is een uitdaging om opzoek te gaan naar een gepaste oplossing.

“Het probleem is dat als je iets opendoet, er soms van alles af valt ... en je weet niet meer... Je moet je imaginatie eigenlijk gebruiken... en tegelijk zijn er anderen die wachten. Dus je zegt van ‘ik ga gewoon proberen technisch gezien goed in elkaar te steken.” (hersteller Cristian, persoonlijke communicatie, 21 februari 2015)

Vaak zijn herstellingen een kwestie van uitproberen. Dat zichtbare proces van uitproberen en zoeken, samen met andere herstellende en bezoekers, doet de grens tussen expert en niet-expert sterk vervagen. Tijdens het herstelproces worden de onduidelijke rollen van hersteller ten opzichte van bezoeker voortdurend doorbroken.

“Ik heb is één keer iemand gehad, die wou gewoon mee repareren zo, ‘zou dat dat niet kunnen zijn?’ enzo de hele tijd en op een zeker moment dacht ik van ja...” (hersteller Dominiek, persoonlijke communicatie, 21 februari 2015)

Grenzen stellen en openheid

Opvallend is dat het probleem met de mensen die ‘graaieren’ op het geefplein zich niet stelt in de Repair Cafés. Dezelfde mensen die op het geefplein erg veel meenamen, kwamen ook op het Repair Café met veel kleren om te laten herstellen. Hier leidde het niet tot een confrontatie.

“Die zijn weken, maanden achtereen altijd met een stuk of 4-5 dingen gekomen, tot dat alles rond was. Maar dat was wel leuk, maar dat was opvallend” (hersteller An, persoonlijke communicatie, 21 februari 2015)

Wel is er een andere uitdaging, die Magda verplicht om de praktijk te beschermen, nl. de commerciële klantenhouding van sommige bezoekers die een efficiënte dienstverlening verwachten.

“Maar ge merkt in het STUK moest het efficiënt zijn. (...) En dan heb ik toch wel een paar keer moeten zeggen, ‘ja, maar ja, dit is allemaal vrijwilligerswerk’. Zo vaak dat ik er soms toch wel een beetje boos van werd van ‘dit is vrijwilligerswerk, dus, allé, respect voor de mensen die dat hier doen’. Wij willen ook ... niet zo efficiënt werken als een commerciële organisatie. Dit is gewoon een andere manier van... allé ja, dit is gratis.” (Magda, bijlage 1.4.)

Het Repair Café is niet zomaar een ‘gratis’ dienstverlening. Maar soms wordt het toch als een ‘dienst’ gezien. Mensen willen geholpen worden door de herstellende. Zo werd ik tijdens een bezoek aan het Repair Café in de Bio Planet aangesproken door een man die zijn stofzuiger wilde laten repareren. Hij vond het niet kunnen dat ik de hersteller zijn tijd innam doordat ik tijdens de reparatie naar uitleg over het elektrisch mechanisme vroeg.

“Bent u hier voor een uiteenzetting over de werking van magnetische deeltjes? Want ik ben hier om mijn stofzuiger te laten repareren en je houdt de mannen van hun werk af” (bezoeker Repair Café Bio Planet, persoonlijke communicatie, 17 oktober 2015)

3.4. Centrale dynamieken

In bovenstaande empirische analyses heb ik geprobeerd om de vinger te leggen op wat er gebeurt tussen de verschillende actoren in de herstel- en doorgeefprocessen in het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel. Daarbij heb ik een reeks aandachtspunten gevonden die van belang kunnen zijn om een pedagogisch perspectief op de transformatieve kracht van deze praktijken te ontwikkelen. Synthetiserend kom ik op basis van bovenstaande analyse tot vijf centrale dynamieken, die kenmerkend zijn voor het proces van 'delen' in alle drie de cases. Die vijf dynamieken zijn in de loop van mijn onderzoek naar voren gekomen, in samenspel met een groeiend inzicht in de pedagogische literatuur, maar zonder mijn analyse vanuit een vooraf strikt omschreven theoretisch interpretatiekader te hebben gevoerd.

3.4.1. Het initiatief: elimineren van vaste geld- of ruilwaarde

De drie cases starten vanuit het engagement dat wordt opgenomen door de initiatiefnemers. Hun engagement houdt in dat ze de spullen uit een door geld of ruilregels onderhandelde relatie halen. In deze 'winkel', op deze 'markt', op dit 'plein' of in deze 'cafés' wordt de gebruikelijke commerciële logica van het omgaan met spullen opgeheven: het 'delen' (herstellen of doorgeven) is niet geënt op een vaste geld- of ruilwaarde van de spullen.

Mensen reageren vaak verrast of onwennig bij een eerste kennismaking met de 'gratis' initiatieven. Dat toont aan dat de manier van omgaan met spullen en met elkaar binnen deze nieuwe contexten (die anders zijn dan wat men gebruikelijk kent als 'winkel', 'markt', of 'hersteldienst') niet meer vanzelfsprekend is. Als basis om te beslissen wanneer iets het waard is om nog te herstellen, hoe dat te doen of wanneer iets het waard is om (al dan niet) weg te geven of mee te nemen, zijn er alternatieve waardebeoordelingen nodig.

In onze analyse van de cases kwam tevens naar voren dat Magda en Jan (en hun mede-initiatiefnemers) willen toewerken naar een bepaald, door hen wenselijk geacht, toekomstbeeld. Zo is het Jans ambitie om via 'delen' positieve contacten te stimuleren. In zijn deeleconomisch alternatief wil hij de spullen een 'dorpsgemeenschapsvormende waarde' toeschrijven. De spullen zijn een middel om mensen samen te brengen zodat ze 'goed kunnen doen' voor elkaar, waardoor een harmonische samenleving mogelijk kan worden. Jans toekomstbeeld is zeer uitgesproken: transitie naar een 'dorpsgemeenschap'. Magda's ambitie is minder strikt gekoppeld aan een uitgesproken toekomstbeeld. Maar ook Magda's initiatief voor een geldloze economie komt voort uit een activisme om bewust te maken van wat waardevol is in ons (samen)leven. De geefpleinen en Repair Cafés zijn in Magda's ambitie "*belangrijk om mensen op bepaalde dingen te wijzen*" (Magda, bijlage 1.2.). Ze laten zien dat niet het persoonlijk bezit het hoogste goed is, maar dat contacten met andere buurt- of stadsbewoners waardevoller zijn; dat de huidige samenleving vraagt om solidariteit

met mensen die het minder breed hebben en om actief burgerschap voor een duurzame samenleving. Zij sluit hierbij bovendien aan bij het concept 'Repair Café' dat internationaal gepromoot wordt en een grote agenda heeft voor sociaal en milieubeleid.

De intentionele vormgeving van de praktijken sluit dus bepaalde opties af en privilegieert andere. Met het opheffen van de commerciële waarde, stellen Jan en Magda in eenzelfde beweging nieuwe (impliciete) normen voorop. Het delen van spullen heeft in hun sociaal-activistisch design een instrumentele waarde die een 'verbonden dorpsgemeenschap', een 'actieve burgersamenleving' mogelijk moet maken. Maar dat blijkt niet de enige werkzame dynamiek in deze processen.

3.4.2. Openbare plekken en de aantrekkingskracht van spullen

De drie onderzochte praktijken zijn vormgegeven als openbare plekken; het zijn open ruimtes waar iedereen binnen en buiten kan lopen. Motieven om deel te nemen worden in eerste instantie niet bevraagd. In de initiatieven staat de activiteit van het herstellen of doorgeven van 'spullen die niet meer gebruikt (kunnen) worden' centraal en niet zozeer de motivatie achter die activiteiten. De realiteit stelt zich dan ook dat er een zeer divers publiek afkomt op de initiatieven. De diversiteit houdt in dat mensen verschillende motieven hebben om spullen te (laten) herstellen, om spullen te geven of te nemen, of om gewoon een kijkje te komen nemen. De spullen hebben een aantrekkingskracht die vele mensen samenbrengt. Op de plekken wordt dus niet (enkel) samengekomen om 'een verbonden dorpsgemeenschap', of 'een actieve burgergemeenschap' mogelijk te maken. De spullen trekken een diversiteit aan mensen aan, die vaak vanuit een eigen perspectief kijken naar de waarde van spullen en de manier waarop ze 'gedeeld' (moeten) worden.

In de eigenlijke werking van de praktijken staan dus niet de ideeën – en dus ook niet de idealen of ambities van de initiatiefnemers – centraal, maar wel de aantrekkingskracht van de spullen. Mensen brengen ook hun eigen waardebeoordelingen binnen in de praktijken. De spullen hebben voor hen ook een bepaalde betekenis die gelinkt is aan hun alledaagse leven, buiten de 'deeleconomische' praktijken om. Vanuit die betekenis kunnen ook de 'geldwaarde' van spullen, het 'hebben' van spullen, of de opstelling als 'klant' die een 'gratis dienst' verlangt nog steeds een rol spelen. Dus ook de instrumentele waarden of intenties van Jan, Magda en de andere initiatiefnemers botsen op de realiteit van diverse motivaties en waardebeoordelingen. Ook hun impliciete normen worden in vraag gesteld.

Opmerkelijk, wanneer we de cases als 'openbare plekken' benoemen, is dat de weggeefwinkel een plaats heeft in het huis van Jan. De openstelling van zijn eigen living als een 'openbare plek' waar iedereen welkom is, lijkt dubieus. De uitdaging van grenzen trekken stelt zich automatisch. De winkel is bedoeld voor iedereen, maar er stelt zich het probleem dat niet iedereen zich naar behoren gedraagt om de 'verbonden dorpsgemeenschap' mogelijk te maken. Jan en de vrijwilligers voelen zich genoodzaakt hun initiatief te bewaken tegen 'graaiers' die andere bezoekers mogelijk wegjagen. Ook

al staat de deur letterlijk open, Jans living heeft toch begrenzingsen, die duidelijk worden wanneer 'graiers' ook daadwerkelijk aan de deur worden gezet. Maar anderzijds is het stellen van deze grens en de manier waarop ze voortdurend afgetast wordt, volgens Jan, een voortdurende confrontatie met zijn eigen vooroordelen. Zoals gezegd, worden ook Jans impliciete normen in vraag gesteld doordat hij niet enkel de ambitie heeft om een 'verbonden dorpsgemeenschap' waar te maken, maar doordat hij ook de ambitie heeft om iedereen te betrekken. De 'graiers' die op een moeilijk moment aan de deur worden gezet, zijn op een later moment opnieuw welkom. Het is bovendien juist door die grenzen dat mensen ook de kans krijgen om te ervaren wat er specifiek is aan 'doorgeven', buiten de eigen motivaties om. De 'openbare' plek in de 'private' ruimte lijkt een paradox, maar de grenzen blijken terzelfdertijd de voorwaarde te zijn opdat de weggeefwinkel en het 'doorgeven' toegankelijk blijven voor iedereen.

Wanneer we die paradox van de openbare plek in het private huis van Jan vergelijken met de setting van de geefpleinen, komt naar voren dat ook op de geefpleinen dezelfde uitdaging van grenzen zich stelt. Een bepaalde omgang van 'graien' kan het geven en nemen overheersen, en ook hier voelen de initiatiefnemers zich genoodzaakt om hun initiatief te bewaken zodat gevers en andere bezoekers niet ontmoedigd worden. Om het initiatief open te houden naar de hele Leuvense bevolking toe, wordt er voortdurend geschipperd tussen het trekken van grenzen – bijvoorbeeld door aan de graaiers uit te leggen wat niet geapprecieerd wordt – en openheid – door geen expliciete voorwaarden of regels te verbinden aan de deelname aan 'geven' en 'nemen'. Deelnemers worden erop aangesproken om zelf actief vorm te geven aan een goed verloop van het geefplein. Contact tussen gever en nemer is daarbij van belang. Het 'bewaken' als een voortdurende evenwichtsoefening tussen grenzen trekken en openheid naar iedereen die de spullen een tweede leven kan geven, zorgt ervoor dat de doorgeefpraktijken niet toegeëigend worden, niet door de 'graiers' en niet door de initiatiefnemers. Ook in de Repair Cafés bepalen de interacties hoe 'openbaar' het Repair Café is. 'Graaien' is hier niet mogelijk, maar de grenzen van de praktijk worden voelbaar in de omgang met mensen die enkel geïnteresseerd zijn in de 'gratis dienst' en zich voor de rest niet betrokken voelen of 'engageren' in het proces. Ook hier is het schipperen tussen de 'wensen' van het publiek, de draagkracht van de vrijwilligers en de eigen idealen.

Ook Magda en Jan worden dus door de praktijken gegrepen. Initiatiefnemer zijn, is niet enkel een bepaalde positie waarin ze handelen met een bepaalde doelstelling. Want de praktijken waarin ze zich begeven hebben ook met de aantrekkingskracht van de spullen zelf te maken.

3.4.3. Voortdurende onderhandelbaarheid van waarde

Zoals gezegd, vraagt het wegvallen van een duidelijke geldwaarde of andere (ruil)regels, aan de betrokkenen om een (nieuwe) waarde-invulling te zoeken, die richting kan geven aan de manier

waarop ze zullen 'delen'. Vanwege de aantrekkingskracht van spullen, worden de winkels, pleinen en cafés, zoals gezegd, bevolkt door mensen met heel verschillende vormen van waarderingen tot de spullen. De interactie van een veelheid aan waardebeoordelingen versterkt de ambiguïteit van die praktijken. Het is namelijk niet enkel de 'gratis' winkel, markt of dienst, maar ook de omgang van anderen met de spullen in die contexten, die maakt dat het niet éénduidig is wat te doen, hoe te delen en hoe zich te verhouden tot die spullen.

Bepaalde waardeoordelen over (het 'delen' van) spullen kunnen nooit vanzelfsprekend worden, maar worden steeds opnieuw betwist en/of onderhandeld in de interactie met anderen. In het bijzonder de 'nieuwe' bezoekers, die nog niet bekend zijn met de 'gratis' winkel, markt of dienst blijken, een duidelijke rol te spelen in het doorbreken van de vanzelfsprekendheid die zich installeert. In het doorgeven of herstellen in interactie met anderen, schrijven die anderen aan (het delen van) de spullen een (nieuw) verhaal toe, soms letterlijk, soms via een specifieke omgang met de spullen. Zo wordt de waarde voortdurend betwist en/of onderhandeld in een verrijkend, collectief proces van herwaardering, waarin zowel de confrontatie van (strijdige) waardebeoordelingen als het organisch groeien van nieuwe (gezamenlijke) waarde-appreciaties bijdraagt aan nieuwe invullingen van (het delen van) spullen. Er wordt dus niet per se tot een gezamenlijk waardebeoordeling gekomen. Zeker door de voortdurende onderbreking door nieuwkomers, komt er eigenlijk nooit een consensus.

Ook het ontbreken van eenduidige rollen in de taakverdeling van de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel (met hun bijhorende autoriteit) versterkt de ambiguïteit van deze contexten, zodat de waarde onderhandelbaar blijft. De waardebeoordelingsverhouding tussen de betrokkenen wordt niet gedomineerd op basis van vastgelegde posities: noch door vraag en aanbod, noch door de wensen van de initiatiefnemers.

De onderhandelbaarheid van waarde draagt er, op haar beurt, toe bij dat de betrokkenen in een instabiele positie staan ten opzichte van elkaar. De relatie tussen de betrokkenen verloopt immers via het 'delen' van het spul. De 'rollen' van gever, nemer, hersteller of vrijwilliger zijn niet eenduidig, want ze kunnen doorbroken worden via de onderhandeling/betwisting van de waarde van (het delen van) spullen.

3.4.4. Roldoorbreking

Het is dus duidelijk dat de onderhandelbaarheid van waarde en de roldoorbreking elkaar wederzijds beïnvloeden. De betrokkenen verhouden zich tot elkaar via het delen van spullen; in het delen van spullen, geven ze betekenis aan (het delen van) de spullen; die betekenisverhouding tot spullen bepaalt dan weer onze verhouding tot elkaar; enzovoort.

We zeiden al dat de praktijken een grote diversiteit aan mensen aantrekken. Verschillende sociale lagen van de bevolking komen op die plekken samen. Maar door de onderhandelbaarheid van waarde

en de onbepaaldheid van 'rollen', worden de courante maatschappelijke verhoudingen doorbroken. In de 'doorgeef'-praktijken is geven of nemen bijvoorbeeld niet per se afhankelijk van sociaal-economische status en in de herstelpraktijk wordt de praktische kennis en vaardigheden van laagopgeleiden en ouderen geherwaardeerd. Door de spullen uit een door geld (of andere vaste waarde) onderhandelde relatie te halen, worden ook de mensen uit de maatschappelijk geldende verhouding gehaald.

Welke rol de betrokkenen hebben in de herstel- en doorgeefprocessen, staat niet vast. Iedereen mag zelf kiezen om te herstellen, te geven, te nemen of als vrijwilliger mee te werken. Bovendien kan er geswitcht worden tussen de verschillende 'rollen' van gever, nemer, hersteller of vrijwilliger en kan één persoon meerdere 'rollen' tegelijkertijd opnemen. In de doorgeefpraktijken zien we bijvoorbeeld dat gevers op eenzelfde moment ook spullen kunnen nemen en dat nemers ook spullen kunnen weggeven. In de weggeefwinkel kunnen bezoekers ook steeds meewerken als vrijwilliger en kunnen vrijwilligers tijdens het beheren van de spullen, deze spullen ook zelf meenemen. In de Repair Cafés kunnen herstellende ook laten herstellen bij of samen herstellen met andere herstellende; bezoekers kunnen er op bepaalde manieren meewerken in het herstelproces of zelf hersteller worden.

Niet enkel door wie, maar ook hoe de rollen ingevuld moeten worden, is niet gepreciseerd. Er zijn geen formele regels. Wat het inhoudt om te geven, nemen, herstellen of als vrijwilliger mee te werken en hoe mensen zich in deze verschillende taakinvingen ten opzichte van elkaar verhouden, kan gelijktijdig met de waardeonderhandeling voortdurend opnieuw doorbroken en geherdefinieerd worden. De rollen die mensen opnemen binnen de praktijk van de weggeefwinkel, geefplein en Repair Café, kunnen voortdurend doorbroken worden in de context met anderen. Daardoor kunnen de taakinvingen tijdens het proces zelf van doorgeven en herstellen geherdefinieerd worden. In de onderhandeling over wat er kan/moet gebeuren met de spullen, worden verhoudingen zoals 'expert versus niet-expert', 'gever versus nemer' voortdurend onderbroken door andere waardebepalingen. Zo is de verhouding ten opzichte van de spullen en dus ten opzichte van elkaar niet een vaste rol of positie, maar zeer vaak een ambigue positie.

De openheid die ontstaat in de Repair Cafés, geefplein en weggeefwinkel door de commerciële waarde op te heffen en door eigen initiatieven voor nieuwe waardebepalingen en rolverdelingen aan te moedigen, leidt niet tot een (nieuw) vast patroon van hoe in die processen 'delen' of 'deeleconomie' er zouden kunnen uitzien. Het gaat eigenlijk om iets anders.

3.4.5. Zorgzaam omgaan met de spullen

Zoals gezegd, staan in de drie cases niet de ideeën/motivaties, maar wel de spullen centraal. Mensen worden niet aangesproken op hun motieven om door te geven of te herstellen. In die zin kan wat en hoe er wordt hersteld of doorgegeven zeer uiteenlopend zijn.

Maar de betrokkenen worden er wel op aangesproken om op een zorgzame manier met de spullen om te gaan. De spullen zijn geen wegwerpspullen, maar zijn spullen die hersteld of doorgegeven worden en dienen niet behandeld te worden als afval. De gemeenschappelijke basis van de interacties in al die processen is dat de spullen meer waard zijn dan dat; ze verdienen een tweede leven.

Die zorgzame omgang wordt niet vastgelegd in expliciete regels over hoe doorgeven en herstellen moet verlopen. In plaats daarvan is het een ingesteldheid die van de mensen wordt verwacht, om het 'delen' van de spullen op lange termijn mogelijk te maken. De deelnemers van het geefplein worden aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor spullen en omgeving, en de spullen dus niet achter te laten zonder nieuwe bestemming, maar ze zelf terug mee naar huis te nemen wanneer niemand anders ze meenam. Ook in het Repair Café wordt de verantwoordelijkheid voor een zorgzame omgang met spullen bij de bezoekers en herstellende zelf gelegd, door de nadruk niet op 'een efficiënte herstelling' te leggen, maar op de wederzijdse verantwoordelijkheid van zowel bezoeker als hersteller om de spullen een verdere toekomst te geven. In de weggeefwinkel worden spullen zorgzaam aangenomen en weggegeven.

In de cases gaat het in die zin om een directe en onmiddellijke actie-reactie rond spullen. Niet het zorgdragen vanuit een maatschappelijk-politieke intentie staat hier centraal, maar een gedeelde zorg voor de onmiddellijke noden van overtollige of kapotte spullen.

HOOFDSTUK 4. Naar een pedagogische taal voor het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel: de pedagogie van het anders omgaan met spullen

In dit hoofdstuk zoek ik naar een pedagogische taal voor wat er in de drie praktijken gebeurt.

Vanuit het probleemstellend hoofdstuk kwamen we tot de vraagstelling hoe de praktijken van Repair Café, geefplein en weggeefwinkel vormgeven aan transformatieprocessen op niveau van de betrokkenen: wat is hun pedagogie? Aan het einde van hoofdstuk drie deden we een poging om vanuit de empirische observaties, vijf centrale dynamieken te beschrijven die karakteristiek zijn voor de werking van de drie cases. Om deze werking uit te diepen als een ‘pedagogische werking’, maken we in dit hoofdstuk gebruik van de analyses van een aantal hedendaagse auteurs die het hebben over pedagogische processen en die daarmee een licht werpen op de centrale dynamieken uit hoofdstuk drie.

In deze analyse heb ik veel gehad aan auteurs die het hebben over ‘pedagogie’ en ‘leerprocessen’ als iets dat zich niet per se in een formeel pedagogische context hoeft af te spelen. Zo heb ik veel gehad aan het onderscheid dat Gert Biesta (2012, 2014) maakt tussen drie vormen waarin pedagogie op een publieke wijze kan opereren. Deze drie interpretaties van wat het betekent om ‘educatief werk’ in de ‘publieke sfeer’ te verrichten, zijn verhelderend geweest om de verschillende pedagogieën in de cases en de specifieke bijdrage ervan in de ontwikkeling van de deeleconomie, scherp te krijgen.

4.1. Welk soort pedagogie krijgt vorm in de cases: hoe de intentie van een pedagogie van de ‘deel’praktijken denken?

In mijn analyse werd ik van in het begin geconfronteerd met de rol van de 'intentionaliteit' in de ‘deeleconomische’ praktijken. In hoofdstuk één zagen we al dat wetenschappelijke literatuur de deel-, p2p-, of solidariteitseconomie kadert als een concrete oplossing voor de huidige maatschappelijke uitdagingen van een sociaal en ecologisch uitbuitend kapitalistisch systeem. De inzet van deeleconomische praktijken koppelen aan een concreet politiek project, is iets wat we ook zagen in de sociaal-activistische ambities van Magda en Jan, om met het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel een concreet ‘alternatief’ te ontwerpen in de marge van de kapitalistische economie.

“Het is gewoon echt een positief alternatief ... Ik voel gewoon dat dat een andere manier is. We doen dat gewoon.” (Jan, bijlage 1.3.)

“Het is een alternatief ... en ik geloof echt dat er in de toekomst een evolutie zit op dat vlak op buurniveau, op stadsniveau, dat mensen ook wel anders en minder individualistisch gaan leven.” (Magda, bijlage 1.4.)

We benoemden de intentionaliteit van Jan en Magda eerder al als het ‘sociaal activistisch design’. De pedagogie die vormgegeven wordt in dat design, kunnen we begrijpen als een ‘instrumentele’

pedagogie. Hier is de pedagogische intentie erop gericht om de 'deel'praktijken te gebruiken als instrument om een bepaald doel te realiseren.

4.1.1. Het sociaal activistische design begrepen als instrumentele pedagogie met een politieke intentie

Aan het begin van elke casebeschrijving bespraken we de sociaal-activistische inzet van Jan en Magda. In hun sociaal-activistisch ontwerp van de praktijken bleek het delen van spullen (enerzijds) een instrumentele waarde te hebben. Hun sociaal-activistisch initiatief gaat uit van een bepaald politiek project om een maatschappelijke transformatie in de richting van de wenselijk geachte toekomst mogelijk te maken. De sociaal-activistische intentie is een instrumentele intentie die een bepaald begrip heeft van een meer duurzame wereld.

We kunnen nu op basis van pedagogische literatuur ook beter belichten hoe bepaalde succesverhalen uit de interviews getuigden van een *instrumentele pedagogie*. We onderscheiden daarbij twee verschillende vormen van instrumentele pedagogie: instructieve pedagogie en bewustmakingspedagogie, of in het raamwerk van Biesta (2012, 2014): *pedagogy for* en *pedagogy of the public*.

Zo geeft Jan het voorbeeld van de Somaliër die na een tijdje de 'sfeer van de deeleconomie' begreep en niet meer enkel 'zijn zakken kwam vullen', maar ook zelf een 'elektrisch vuurtje' kwam geven. We herkennen hier een *instructieve pedagogie*. Tijdens zijn bezoeken aan de weggeefwinkels en de instructies die hij van Jan en de andere vrijwilligers kreeg om slechts een beperkt aantal spullen mee te nemen, heeft de Somalische man de impliciete sociale regels van een 'verbonden dorpsgemeenschap' verworven. Samen met Biesta (2012, 2014) herkennen we dat als een pedagogie die gericht is op het creëren van een bepaald publiek. Biesta benoemt die instructieve pedagogie als een '*pedagogy for the public*'. Jan beschrijft in de interviews hoe de weggeefwinkel het 'anonieme karakter van de stad' doorbreekt door positieve ontmoetingen te stimuleren. Daarin wordt duidelijk dat er een moraliserende ondertoon zit in die pedagogie. Jan en de vrijwilligers geven het goede voorbeeld, door te laten zien dat geven en nemen in de weggeefwinkel in 'de sfeer van de deeleconomie' moet verlopen en uiteindelijk worden de 'vooroordelen' ten aanzien van 'de mensen die we niet kenden' weggewerkt, doordat we zien dat die mensen, net als wij, ook 'goed wil doen'.

"Ik vond dat zo een ambetante mens, altijd veel lawaai en dan plots geeft die zomaar een vuurtje aan mij. Hij had ook iets te veel blijbaar. En hij is nog achteraf zo door mijn brievenbus zo die elektriciteitskabel komen steken die hij niet bij had enzo. En ik denk van 'allé, nu kennen wij elkaar, op een heel andere manier'." (Jan, bijlage 1.1.)

De ‘andere manier’ waarop Jan de Somaliër leert kennen, is de manier van de ‘verbonden dorpsgemeenschap’ of de ‘sfeer van de deeleconomie’ waarin je neemt met mate en met respect voor het initiatief van de weggeefwinkel.

Ook in de bespreking van het geefplein en de Repair Cafés komen succesverhalen naar voren die getuigen van een pedagogie die instructief is ten aanzien van haar publiek. Zo wordt er op de geefpleinen aan de ‘graaiers’ (onder andere) uitgelegd wat ‘binnen onze cultuur’ de ‘gebruikelijke’ manier van omgaan met geef-en-neeminitiatieven is. In het Repair Café stellen NBV en SRC zich tot doel om “het herstellen van spullen (...) als logische handeling te verankeren in de samenleving” (NBV & SRC, 2013, p. 6). De Repair Cafés hebben vanuit hun globale ecologische doelstelling een particulier politiek project, waarvan ze mensen willen overtuigen. Het gaat in die zin ook in het geefplein en het Repair Café om een instructieve pedagogie die *voor* haar publiek bepaalt hoe te handelen en wat te denken.

Maar veel meer dan de instructieve pedagogie ‘*for the public*’, vinden we in de interviews met Magda succesverhalen terug, die getuigen van een pedagogie die gericht is op het *collectief bewust worden* van bepaalde tendensen in de samenleving. Magda of de denktank willen als ‘organisatoren die geen organisatoren willen zijn’ niet al te sturend zijn. De pedagogie van die ‘burgerinitiatieven’ is in die zin een pedagogie die niet van bovenaf wordt uitgevoerd – anders dan de instructieve pedagogie. Uiteindelijk is het in het participeren zelf, dat men tot het besef komt van de onnodige verspilling die veroorzaakt wordt door de courante wegwerpeconomie en van haar asociale karakter. De Repair Cafés en geefpleinen zijn een blikopener die “noodzakelijk [is] om een *breed draagvlak* te creëren voor een duurzame samenleving” (NBV & SRC, 2013, p. 7). Want het is vanuit het besef van het verspillende en asociale karakter van de huidige economie, dat de betrokkenen zelf het initiatief kunnen nemen om vorm te geven aan een actieve burgersamenleving. Dat sociaal-activistisch design is in die zin op te vatten als een pedagogie die uitgevoerd wordt *door* het publiek zelf, dat betrokken is bij de geefpleinen en Repair Cafés. In de succesverhalen van Magda zijn de Repair Cafés en geefpleinen geslaagd, omdat ze steeds vaker georganiseerd worden vanuit de inzet van andere geïnteresseerden, die zelf mee op zoek gaan naar herstellende, naar de invulling van de Repair Cafés en geefpleinen met bijvoorbeeld andere randactiviteiten. Kortom de Repair Cafés en geefpleinen in Leuven zijn een succes omdat steeds meer mensen zelf het initiatief nemen, als actieve burgers die zich inzetten voor een duurzame samenleving. Biesta (2012, 2014) heeft het dan over een ‘*pedagogy of the public*’. De ‘actieve burgersamenleving’ vormt zich via collectieve leerprocessen waarin bewustwording een andere manier van leven mogelijk maakt.

Pedagogy *for* en *of* the public hebben gemeenschappelijk dat er in beide modellen een directe verbinding is tussen de pedagogische intentie en de beoogde resultaten op maatschappelijk vlak. Ze

zijn namelijk gericht op een gemeenschappelijke 'betekenisgeving aan'/'verstaan van' de wereld en veronderstellen die gemeenschappelijke grond (consensus) als basis voor het verdere doen en denken van de betrokkenen. Het leerproces is dan een *rationeel* proces, ofwel vanuit een vooraf gegeven betekenis (zoals in een 'pedagogy for the public'), ofwel via een collectief geconstrueerde betekenis (zoals in een 'pedagogy of the public'). Rationaliteit is de terugvalpositie van die pedagogie, ofwel naar die van de wetende meester, ofwel naar die van de subjecten die samen tot consensus komen.

De genoemde instrumentele pedagogieën blijken zeer zinvol te zijn in het sociaal-activistisch design van Jan en Magda, om een geëngageerde groep van betrokkenen rond hun initiatieven te verzamelen, die zich inzetten om kansen te creëren voor een eigenzinnig alternatief. Maar tegelijkertijd laat het ook de kwetsbaarheid van de praktijken zien, want de kapitalistische waardebepalingen kunnen de praktijken binnendringen en een 'dorpsgemeenschapsvormende' waarde of andere gemeenschappelijke 'deeleconomische' betekenisgeving verstoren. Wat met 'graiers' die enkel uit zijn op zo veel mogelijk gratis spullen? Wat met 'klanten' die een 'gratis dienst' opeisen? Wat met zij die 'gratis spullen' enkel iets voor arme mensen vinden? Met andere woorden: wat met de veelheid aan waardebepalingen die we vaststelden en die bovendien vaak strijdig zijn met elkaar? De instrumentele pedagogie van de cases is, zoals we uit hoofdstuk één konden afleiden, een kwetsbare pedagogie.

Maar die 'kwetsbaarheid' van de instrumentele/deeleconomische waarde (door de veelheid aan waardebepalingen die de praktijken mogelijk maken) laat volgens ons ook iets anders zien. Het leerproces opvatten als een rationele transformatie via instructie of bewustwording, zou immers een beperkte weergave zijn van onze analyse van de 'deel'processen in hoofdstuk drie. Hoe het herstellen en doorgeven uiteindelijk gebeurt, wordt namelijk ook gekarakteriseerd door een 'voortdurende onderhandelbaarheid van waarde', 'roldoorbreking' en (de nadruk op) een zorgzame omgang met de spullen.

Jan en Magda hebben de intentie om hun 'deel'praktijken toegankelijk te houden voor de hele Leuvense diversiteit. Dat maakt dat ze niet in de eerste plaats de motivatie om te delen centraal stellen, maar wel de spullen die gedeeld worden als spil van hun sociale praktijken nemen. Waarde-, taak- en rolinvullingen komen tot stand tijdens de herstel- en doorgeefpraktijken. Ook Magda en Jan staan niet alleen in een stabiele initiatiefnemerpositie, maar ook zij worden gegrepen door de praktijk: ook hun normen en grenzen worden voortdurend in vraag gesteld. Zij beschreven dat het voor hen een voortdurende evenwichtsoefening is tussen hun sociaal-activistische intentie en de intentie om open te staan naar de gehele diversiteit toe. Die analyse wijst op een ander soort pedagogie die in de 'deel'praktijken aan het werk is: een pedagogie die ook de intentie handhaaft om een betere toekomst

waar te maken, maar dat zonder dat het (aan iedereen die deel uit wil maken van die toekomst) een bepaald toekomstbeeld oplegt.

4.1.2. De intentie van de pedagogie om vorm te geven aan een proces van emergentie

Momenteel zijn er verschillende pedagogische denkers die een ingangspunt zoeken tot een intentionele pedagogiek die de hoop op een betere toekomst handhaaft, zonder een toekomstperspectief te mandateren. Onder anderen Tara Fenwick (2006) en Deborah Osberg en Gert Biesta (2007) baseren zich op (natuur)wetenschappelijke inzichten in de manier waarop (maatschappelijke) systemen³ evolueren. Zij gebruiken inzichten uit de complexiteitstheorie. Complexe systemen evolueren niet vanuit een vooraf berekenbare of denkbare logica, maar vanuit *emergente* processen. Dat wil zeggen dat de verschillende elementen van die systemen interageren en elkaar co-specifiëren, zodat er nieuwe eigenschappen ontstaan, die de logica van het systeem veranderen en waardoor zich mogelijkheden openen, die vooraf niet berekenbaar waren. De toekomst van emergente systemen is daarom niet altijd te denken vanuit het heden. Het inzicht in de wereld als een emergent fenomeen “brings into question the assumption that the universe *necessarily* unfolds in a deterministic fashion” (Osberg & Biesta, 2007, p. 40). Juist omdat de wereld voortdurend in de mogelijkheid zit om op emergente (d.i. onvoorspelbare) wijze tot stand te komen, is er geen logische grond die kan zeggen wat de weg naar ‘een sociaal en ecologisch duurzame’ samenleving is. Daarom is het niet een maatschappelijk *doel*, zoals het realiseren van *de* deeleconomie, waarop de pedagogische intentie zich kan richten. Uitgaande van een emergent universum, kan de intentie van Repair Café, geefplein en weggeefwinkel niet vertrekken van een deterministische visie op de deeleconomie, want zo een visie “ultimately crumbles in a world of difference and continuous emergence” (Fenwick, 2006, p. 19). Een pedagogie moet, volgens Fenwick, kritisch zijn ten aanzien van ‘grote visies’ op maatschappelijke transformatie en erkennen dat systemen geconstitueerd zijn en veranderen doorheen kleine interacties (2006, p. 19). Bovendien is het zelfs onverantwoordelijk om ‘delen’ programmatisch te denken als ‘delen omwille van’ vrijgevigheid, solidariteit, ecologische inzet of andere betekenisgevende idealen, zoals in een instrumentele pedagogie, want:

“We need to bear in mind that the world we are teaching about *has always already passed* and so any attempt to transmit the rules of this world (which, in an emergent universe are no longer appropriate for the present) might be considered pedagogically irresponsible.” (Osberg en Biesta, 2007, pp. 46-47)

---

³ In systemen hangen alle elementen onderling samen. Zoals we in hoofdstuk één al bespraken (zie Dams, 2013), zijn sociale, culturele, biologische en technische aspecten onderling met elkaar verbonden in (een transitie van) ons samenleven.

Onze kennis van of betekenisgeving aan de wereld, is dus altijd reeds achterhaald wanneer hij verschijnt. Want ook onze betekenisgeving aan het heden komt op emergente wijze voort uit ons engagement in het heden. Dat wil zeggen dat het niet zomaar logisch volgt uit ons engagement in het heden, maar dat er in de interactie tussen de verschillende elementen iets wordt toegevoegd, iets dat niet enkel voorkomt uit het in overeenstemming brengen van bedenkingen/betekenisgevingen. Wat volgt uit onze betrekking op de wereld is dan meer dan de rationele som van de delen.

Uitgaande van de emergente relatie tussen de wereld en onze betekenisgeving van die wereld, stellen Osberg en Bietsa, zowel als Fenwick, dat het in een pedagogie moet gaan om het spilmoment tussen (de kennis over) het heden en het betreden van een toekomst, en dus niet om het verzekeren van een bepaalde toekomst. Een pedagogie die de emergentie van de wereld – in plaats van de logische/rationele evolutie van de wereld – als grond neemt, richt zich niet op een maatschappelijk doel, maar wel op de *processen* van emergentie. Vanuit die processen kan steeds een onbepaald antwoord gegeven worden op uitdagingen die zich hier en nu stellen. Die pedagogie geeft vorm aan het emergente proces waarin mensen steeds opnieuw ‘keuzes’ maken die de wereld op een bepaalde manier constitueren en veranderen, want: “it is largely the choices made by human subjects which cause the world to emerge in the way that it does” (Osberg en Biesta, 2007, p. 47). Volgens Fenwick (2006) en Osberg en Biesta (2007) is het dan ook aan de pedagogie om intentioneel vorm te geven aan een ruimte voor emergentie, of zoals Fenwick schrijft: “opening intentional spaces that enable unintended possibilities” (2006, p. 19).

Het gaat erom de emergentie van de wereld mogelijk te maken. En in dat emergentieproces kunnen mensen een actieve rol spelen. De pedagogie moet zich niet richten op *de* toekomst, maar op de mogelijkheid dat een emergente toekomst zich kan openen en dat mensen in het realiseren van een andere toekomst verantwoordelijke ‘keuzes’ maken (in het omgaan met de emergentie van de wereld). Zeker in een (post-)moderne – dat is een snel evoluerende – wereld kunnen we dat beschouwen als een uiterst belangrijke functie voor de pedagogie.

4.2. Een emergente pedagogie in de cases. De condities voor emergentie in het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel

In het eerste deel van dit hoofdstuk maakten we een onderscheid tussen twee vormen van pedagogie die we in de cases naar voren zien komen: een pedagogie die op instrumentele wijze vormgeeft aan haar intentie om een betere toekomst waar te maken en een pedagogie die op emergente wijze vormgeeft aan die intentie. We beargumenteerden dat de tweede een belangrijke bijdrage heeft in de hedendaagse samenleving, omdat een pedagogie in een snel veranderende samenleving geen grond heeft om een toekomstbeeld op te stoelen.

In de analyses in hoofdstuk drie, zagen we dat de initiatiefnemers de praktijken vormgeven door een vaste geld- of ruilwaarde van de spullen te elimineren. Door de transactieregels van een commerciële economie te elimineren, doorbreken de initiatiefnemers wat de vanzelfsprekende omgang met spullen is in 'winkels', 'markten' en 'hersteldiensten'. De onderbreking die de initiatiefnemers maken in de kapitalistische orde, is zoals besproken de start van een instrumentele pedagogie om een bepaalde 'deeleconomische' toekomst te realiseren. Maar wat we zien gebeuren is dat die eerste onderbreking zelf wordt onderbroken door iets dat de initiatiefnemers niet intentioneel hebben vastgelegd. Want de 'gratis spullen' lokken een veelheid aan private logica's uit, die *elkaar* onderbreken. En het is pas op het niveau van die onderbrekingen, dat we kunnen spreken over een pedagogie die een ruimte voor emergentie mogelijk maakt, doordat dan de 'dingen' centraal komen te staan en niet de motivaties. In wat volg lichten we dit stap voor stap toe.

4.2.1. Een interruptie pedagogie

Het initiatief van Magda en Jan (wat we benoemen als de 'eerste onderbreking') zorgt ervoor dat 'delen' niet expliciet geënt is op een vaste geld- of ruilwaarde van de spullen, noch op vooraf gespecificeerde rollen en bijhorende taakverdeling. We stelden vast dat de rollen die mensen spontaan innemen, hoe ze die invullen (met bepaalde 'taken') en de waarde-invulling die ze aan de spullen geven, vaak teruggrijpen naar verschillende private logica's. Zo zijn er verschillende mensen, waaronder de initiatiefnemers, die vasthouden aan bepaalde vooraf gedefinieerde normen en waarden over hoe gedeeld zou moeten worden in 'de deeleconomie'. Ook zagen we dat mensen, ondanks de eliminatie van geld- of ruilmiddelen, alsnog kunnen vasthouden aan bestaande waarden uit de kapitalistische economie, of ze kunnen andere private waardebepalingen (zoals in onbruik geraakte gebruikswaarden, een persoonlijke emotionele band of esthetische voorkeur) in de praktijken binnenbrengen.

Het herstel- en doorgeefproces kan dan gezien worden als een soort interactie tussen de verschillende private logica's. We spraken over een voortdurende 'waardeonderhandelbaarheid' die eigen is aan de 'deel'processen in de cases. In de herstel- en doorgeefprocessen worden waardebepalingen van eigenaar en hersteller of nemer expliciet gemaakt. Het meisje dat — zoals we in de casevoorbeelden zagen — een herstelster vraagt om een tot op de naad versleten dekbed alsnog te herstellen, legt een bepaalde waarde in dat spul, net zoals de vrouw die een 'verlebbert bloemetje' uit de weggeefwinkel meeneemt. Maar in dit moment vragen zij niet simpelweg dat de andere partij hun waardeoordeel overneemt. Het meisje met het dekbed en de vrouw die het bloemetje meeneemt, vragen in de eerste plaats dat de andere partij uit zijn/haar positie als 'naaister die technisch gezien weet wat wel en wat niet de moeite is om te herstellen' of 'weggeefwinkelluitbater die weet wat mooi is om uit te stallen' treedt, om zo een nieuwe toekomst voor het spul mogelijk te maken. De hersteller die vraagt aan de

eigenaar van de stofzuiger – die aan de andere kant van de herstelltafel rustig een boekje leest – om buiten de stoffen onderdelen uit te kloppen of om de elektrische draadjes op hun plaats te houden, vraagt de eigenaar om uit zijn positie als ‘klant’ te komen. Jan die vraagt aan de gevers, die – uit liefdadigheid – enkel wat spullen kwamen brengen en ‘niets nodig hebben’, om toch even binnen te komen en eens rond te kijken naar de spulletjes die hij als ‘vintage spulletjes’ uitstalt, vraagt hen om hun positie als ‘weldoener/schenker’ te verlaten. Het kan dan zijn dat ze toch iets meenemen, en hun beeld ‘dat nemen enkel iets voor arme mensen is’ moeten bijstellen. We zien dat de rollen en waarden die tijdens het herstel- of doorgeef-proces tot stand komen, dan niet per se homogeen zijn aan de private waarde- en rolinvullingen die de betrokkenen binnenbrachten, maar voortkomen uit de unieke reacties van de betrokkenen wanneer die hun gekende posities verlaten.

De ‘waardeonderhandeling’ is in die zin niet op te vatten als een rationeel proces van ‘overtuigen van’ of ‘in overeenstemming brengen van’ verschillende private waarden. De waarde die de andere partij in het spul legt, en de taak- of rolinvulling die hij daarmee introduceert, worden tijdens het herstel- of doorgeefproces niet zonder meer overgenomen, noch wordt er zomaar een ‘gulden middenweg’ gevonden. Jan vindt het verlebberde bloemetje niet plots mooi, de hersteller is niet plotsklaps overtuigd van de technische waarde van een halfslachtige herstelling, de ‘klant’ heeft niet plots de technische interesse die de hersteller koestert voor het spul en de ‘weldoener’ vindt het niet plotsklaps normaal om gratis spullen mee te nemen. Ze handelen naar de vraag van de ander, zonder dat ze per se overtuigd zijn van de waardeponeringen van de ander. Want de vraag van de ander is een vraag om een nieuwe toekomst voor het spul mogelijk te maken. De ‘waardeonderhandeling’ verloopt via de herstel- of doorgeefactiviteit. In dit collectieve herstel- of doorgeefproces slaat de vraag van de andere partij de grond onder onze voeten weg. Als we ingaan op de vraag van de andere partij, kunnen we dat niet doen vanuit de gedragsnormen die (we) vasthangen aan onze positie als ‘klant’, ‘expert’, ‘weldoener/schenker’ of onze positie ten opzichte van het spul dat een ‘emotionele’, ‘technische’ of ‘solidariteits-’waarde zou hebben. De ‘weldoener/schenker’ die gevraagd wordt zelf iets mee te nemen zonder te betalen, of de ‘klant’ die gevraagd wordt te assisteren bij de herstelling, kan die vraag niet beantwoorden door de als vanzelfsprekend geachte logica van zijn/haar oorspronkelijke positie of waardeoordeel te volgen. De logica van de ander met zijn eigen waarde- en rolinvulling breekt in op de eigen herstel- of doorgeef-logica.

Een interessante pedagogische duiding van deze ‘waardenonderhandelbaarheid’ en ‘roldoorbreking’ vinden we bij Biesta’s ‘pedagogy of interruption’ (2010, p. 73). Biesta neemt de continue doorbreking van de ‘normale’ orde als uitgangspunt voor een ‘pedagogie van de onderbreking’.

“A pedagogy of interruption is ... a pedagogy that aims to keep the possibility of interruptions of the “normal” order open. It is first of all a pedagogy committed to the possibility of interruption and perhaps also a pedagogy that itself will interrupt” (Biesta, 2010, p. 91).

Een pedagogie die werkt via de conditie van ‘onderbreking’ van de ‘normale’ maatschappelijke orde, gaat ervan uit dat in de manier waarop we ons verhouden tot/in de maatschappij, er een dimensie is die te maken heeft met onze subjectiviteit en dus niet enkel met het inpassen in of aanpassen aan de gegeven orde van die wereld. Als de orde onderbroken wordt, kunnen we niet anders dan terugvallen op die subjectiviteitsdimensie. Die pedagogie is dan gericht op ‘subjectivering’ (Biesta, 2010, p. 91). ‘Subjectivering’ wordt hier niet humanistisch gedacht, als dat wat ons allemaal tot mens maakt, maar juist als dat wat ons van elkaar onderscheidt en dus als dat wat maakt dat we allemaal een ‘nieuw begin’ kunnen maken in de wereld. Het is hier dat die pedagogie haar hoop op een ‘betere’ toekomst legt: in het nieuwe dat ieder subject in de wereld kan brengen. Biesta (2011) benoemt die subjectiviteitsdimensie, in navolging van Levinas, als onze ‘uniciteit’ opgevat als *onvervangbaarheid*. Het is, zoals gezegd, niet een onderliggende menselijke essentie waarop de pedagogie van de interruptie ons aanspreekt, maar wel op een subjectiviteit die pas reëel wordt wanneer ze in de wereld komt – wanneer we vanuit onze uniekheid reageren op de wereld – en die in die zin als een emergente eigenschap opgevat kan worden. In een emergent wereldbeeld, zijn wijzelf ook inbegrepen in de emergentie van die wereld.

In de cases maakt de eerste onderbreking, die de dominante kapitalistische orde doorbreekt, het in de eerste plaats mogelijk dat andere (private) waarde- en rolinvullingen zich als beginpunt kunnen aandienen om in de interactie elkaar te doorbreken. We kunnen dus spreken van een pedagogie van steeds nieuwe interrupties die voortkomen vanuit een initiële interruptie.

We situeren het pedagogische spilmoment (en dus het transformatieve karakter van de pedagogie of de ‘leerprocessen’) ter hoogte van die interrupties waarin de betrokkenen worden gevraagd om los te komen van hun posities als bijvoorbeeld ‘weldoener/schenker’, ‘klant’ of ‘expert’, om het delen van de spullen mogelijk te maken. Tijdens de herstel- en doorgeefpraktijk wordt onze private intentie om het spul te repareren/door te geven, doorbroken door de intentie van de ander en worden we in – wat we in de centrale dynamieken benoemd hadden als – een ‘ambigue positie’ gesteld wanneer we een nieuwe toekomst voor het spul willen mogelijk maken. We verhouden ons niet meer tot de ander zoals gever vs. nemer, klant vs. dienstverlener of expert vs. niet-expert. Wat we in de centrale dynamieken geanalyseerd hadden als ‘ambigue positie’ kunnen we in een pedagogische taal begrijpen zoals Osberg en Biesta die beschrijven als een toestand waarin:

“we have no rule to follow. In this moment of undecidability we must make a choice without knowledge/logic. We are forced to take a position which is not dictated by the rules of the past. But

in this taking of a position, we ourselves emerge or come into being. We become who we are through such moments of undecidability.” (Osberg en Biesta, 2007, p. 48)

Om in het herstel-/doorgeefproces de vraag van de ander te beantwoorden, zijn de gebruikelijke waardenkaders ontoereikend en kunnen we enkel terugvallen op onze uniciteit.

Zo zien we dat de pedagogie van de cases niet enkel werkt op basis van de rationaliteit/overtuiging van een bepaalde ‘deeleconomie’. Het spilmoment tussen de oude en de nieuwe wereld is dus niet zodanig een *betekenisgevend* moment, zoals in een pedagogie *for* of *of* the public. De ‘waardeonderhandeling’ lijkt eerder – dan een puur rationeel proces te zijn – een interruptief karakter te hebben. Het pedagogische spilmoment is het moment dat aan de betekenisgeving *voorafgaat*.

Uiteindelijk komen er wel nieuwe rol-, taak- en waarde-invullingen voort uit het herstel en doorgeefproces. Zo gaat het pedagogische spilmoment in het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel geruisloos over in een nieuwe sociale orde, een nieuwe waardebepaling, rol- en taakinvinging (die onberekenbaar waren vanuit de kapitalistische economie, noch vanuit een vooraf gedefinieerde deeleconomie). Maar vanuit de initiële interruptie blijft de aantrekkingskracht van de spullen een werkzame kracht. Want de Repair Cafés, geefpleinen en de weggeefwinkel zijn ‘openbare plekken’ waar steeds mensen komen die nog niet bekend zijn met een ‘gratis’ winkel, markt of dienst. Zo wordt de pluraliteit aan waarde-invullingen steeds opnieuw in de praktijken geroepen, en zo blijven die elkaar steeds weer onderbreken. De onderhandeling heeft daardoor niet enkel een interruptief, maar ook een iteratief karakter. De onderhandeling van waarden en posities neemt de vorm aan van een iteratief proces, waarin de geponeerde waarden, of de ingenomen posities steeds weer doorbroken kunnen worden. Zo is de nieuwe sociale orde steeds een voorlopige orde, die continu doorbroken wordt in het proces van doorgeven en herstellen. De pedagogie van de interruptie is per definitie instabiel en leidt tot het constant in vraag stellen van de logica voor ‘delen’.

4.2.2. Een ‘Ding’-gecentreerde pedagogie

In de voorgaande paragraaf hebben we begrepen dat de initiële interruptie door de initiatiefnemers niet enkel de start van een instrumentele pedagogie is, maar dat ze ook de aanleiding is voor een iteratief proces van interrupties, nl. van elkaar steeds onderbrekende private waardebepalingen. Zo hebben we begrepen hoe de ‘waardenonderhandeling’ een interruptief karakter heeft, waardoor een vanzelfsprekende (‘deeleconomische’) omgang met de spullen niet voorhanden is om de spullen een nieuwe toekomst te geven. Tijdens het collectieve herstel- en doorgeefproces poneert de andere partij een waarde-invulling, die de voor mij vanzelfsprekend geachte manier om om te gaan met het spul, doorbreekt. De waardeonderhandeling breekt niet (enkel) in in mijn herstel- of doorgeeflogica in de zin dat het mij ‘overtuigt’ van een andere waarde-invulling/logica. We zagen namelijk dat de onderhandeling geen puur rationeel proces is. De private waarde-invullingen worden niet (enkel) ‘in

overweging' genomen, maar ze hebben een interruptief karakter wanneer we bereid zijn om over onze eigen waarde- en rolinvullingen heen te stappen, om zo nieuwe mogelijkheden te zoeken om zorg te dragen voor de spullen, zodat die spullen een verder leven kunnen krijgen. We kunnen vanuit de voorgaande analyse dan ook beter begrijpen wat de plaats van de spullen is in de pedagogie van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel.

Als de pedagogie van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel een puur intersubjectieve pedagogie zou zijn, zou de 'onderhandeling' blijven hangen bij het 'overtuigen' of het zoeken naar een 'compromis'. We zien dat we daarmee de werkzaamheid van de praktijken niet kunnen vatten. Er gebeurt tijdens de waardeonderhandeling iets *meer*, omdat – zoals we in de vorige paragraaf al licht aanhaalden – de waardeonderhandeling via de herstel- of doorgeef*activiteit* met de spullen verloopt. We zagen in hoofdstuk drie dat niet enkel persoonlijke of maatschappelijk-politieke motivaties richting geven aan het herstellen/doorgeven in de cases, maar dat ook 'de zorgzame omgang met spullen' het herstel- en doorgeefproces kenmerkt. De spullen dienen in de praktijken namelijk niet behandeld te worden als 'wegwerpsspullen', maar wel als spullen die we een tweede leven kunnen geven. Het is op het niveau van die zorgzaamheid in de directe actie-reactie rond spullen dat de intersubjectiviteit van de pedagogische relatie wordt overstegen. Wat er in de waardeonderhandeling *meer* gebeurt, is dat niet enkel de betrokken personen hier een aandeel in hebben. Niet enkel zij vragen om het spul op een bepaalde manier te herstellen of door te geven, maar in de directe actie-reactie rond de spullen vragen ook de spullen zelf om zorg.

In de 'waardeonderhandeling' tijdens de herstel-/doorgeef*activiteit* hebben de spullen een bepaald statuut als zorgvragers. We kunnen dat statuut en de invloed op de manier waarop waarde- en rolinvullingen tot stand komen, beter uitlichten aan de hand van enkele post-humanistische denkers, zoals Richard Edwards (2013) en Bruno Latour (2015). Post-humanistische denkers gaan net als een pedagogie die zich richt op emergentie, niet uit van een bepaalde 'menselijke essentie'. Als grond om na te denken over ons mens-zijn (en dus ook over de 'vorming' van mensen) gaat het post-humanisme ervan uit dat mensen altijd verstrengeld zijn met de wereld en dus niet kunnen bestaan of handelen zonder de niet-mensen in de wereld (Edwards, 2010, p. 7). Mensen zijn dan geen 'subjecten' die los staan van de 'objecten', in die zin dat de subjecten de 'betekenis' van die objecten bijvoorbeeld rationeel zouden kunnen 'onderhandelen'. Want de mensen zijn met de niet-mensen vervlochten in een bepaalde materiële 'configuratie' van de wereld (Edwards, 2010, p. 11). Uit deze configuratie komt de betekenisgeving voort.

We kunnen de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel in deze post-humanistische taal begrijpen als een bepaalde (her-)configuratie van de (kapitalistische) wereld, waarin de initiatiefnemers de spullen losgemaakt hebben uit een door geld onderhandelde relatie, waarin ze slechts een

consumptiewaarde hadden. Binnen de praktijken is (het herstellen van) het spul gratis. We zagen dat de gratis spullen een diversiteit aan mensen binnen de praktijken verzamelen, die vaak zeer verschillende waarde-invullingen geven aan (het 'delen' van) die spullen en er bijgevolg op zeer verschillende manieren mee omgaan. De manier waarop we met de spullen moeten omgaan, wordt niet meer (enkel en alleen) gedictieerd door een vaste waarde, die ook onze verhouding ten opzichte van elkaar, als bijvoorbeeld gever en ontvanger of expert en niet-expert, structureert. Maar we zagen in de analyse ook dat de dynamiek van de deelprocessen in de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel draait om de bereidheid van alle deelnemers om zorgzaam om te gaan met de spullen. In een post-humanistische taal, kunnen we zeggen dat de spullen in het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel het statuut kunnen hebben van wat Latour 'Dingen' noemt. Latour verwijst daarvoor naar het oude gebruik van het woord 'ding'. "Lang voordat het woord een object aanduidde ... betekende ding eeuwenlang de zaak die mensen bij elkaar brengt, omdat hij hen verdeelt" (Latour, 2005, pp. 46-47). De spullen in het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel betrekken veel mensen in de praktijken van 'delen', maar *hoe* we samenkomen rond die spullen (d.i. hoe we 'delen') is niet gegeven. Er bestaat een zekere *verdeeldheid* over het omgaan met 'gratis' spullen. Maar op het niveau van de activiteit *verbinden* de spullen ons ook, want de spullen vragen onze zorg, onze toewijding.

Het zijn Jan en de vrijwilligers die aansturen op een zorgzame omgang met spullen, door er een nieuwe (vintage) waarde aan toe te schrijven. En het zijn Magda en de andere initiatiefnemers van de geefpleinen en de Repair Cafés die de mensen vragen hun spullen niet weg te gooien of te 'dumpen' wanneer ze overbodig of kapot zijn, maar om ze te herstellen en door te geven als een manier om "*respect [te] hebben voor goederen*" (Magda, bijlage 1.4.). Er zijn verschillende mensen die omwille van verschillende intenties *zorg dragen* voor de spullen. Mensen dragen zorg omwille van bijvoorbeeld de financiële, emotionele, ecologische of solidaire waarde van (het delen van) de spullen. Maar die intenties om te zorgen voor de spullen (door ze te repareren/door te geven), worden tijdens het herstel-/doorgeefproces doorbroken door de intenties van anderen. De waarde-, rol- en taakinvullingen van de andere partij doorbreekt de eigen intentie en richt de aandacht op de directe actie-reactie met het spul. In het collectieve herstel-/doorgeefproces doet het er dan niet meer toe hoe mooi of lelijk *Jan* het bloemetje vindt, wat *de hersteller* denkt dat het resultaat van een technisch perfecte herstelling van het dekbed zou moeten zijn, wat *de klant* denkt dat zijn rol is tijdens de 'hersteldienst', en of de *schenker/weldoener* 'gratis spullen' denkt 'nodig' te hebben of niet. Want in de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel is het in de eerste plaats van belang *dat* de spullen een verder leven krijgen, in plaats van weggeworpen te worden. Zo zijn de praktijken op het niveau van de directe actie gericht op het doorgeven/herstellen van *het spul* omwille van het doorgeven/herstellen zelf, nl. *dat* we het spul een tweede leven kunnen geven, en niet *waarom* we het een tweede leven

geven. Het *zorgen* wordt op dit niveau een doel op zichzelf. De zorg is geen ideële zorg, maar een zorg vanuit de praktische noodzaak van wat zich onmiddellijk aandient. Het is vanuit deze 'zorg omwille van de zorg' dat de herstel-/doorgeefactiviteiten als spilmoment tussen de oude en de nieuw wereld een sterk emergent karakter heeft. Het is immers vanuit dat zorgzame bezigzijn met de spullen, vanuit die toewijding aan de spullen, dat – niet onze vooringenomen intenties, maar wel – *de spullen zelf* ons ertoe drijven om oplossingen te vinden in het herstelproces of om een nieuwe bestemming voor het spul te vinden in het doorgeefproces.

Het is dus via de voortdurende onderbreking van de private 'deel'logica's, die de aandacht richt op de activiteit zelf, dat de spullen *Dingen* worden die een eigen appèl hebben. De *Dingen* vragen om zorg en spelen zo een actieve rol in de manier waarop waarde- en rolinvullingen tot stand komen. De 'waardeonderhandeling' is immers te begrijpen als het voortdurend herconfigureren van de manier waarop we vervlochten zijn met de wereld. En in die herconfiguratie spelen de verschillende private intenties een rol, maar is het beslissende moment de toewijding/zorg voor het *Ding*. Het is niet vanuit onze private posities, maar via de toewijding aan het *Ding*, dat nieuwe rollen tot stand komen. Laten we het voorbeeldcitaat uit hoofdstuk drie bekijken waarin Magda vertelt "*iets om vis te bakken op de barbecue*" te hebben meegenomen van het geefplein, dat ze eigenlijk niet nodig had, maar omdat de gever vroeg: "*oh, pakt dit mee, het is mijn laatste stuk*". Het is niet enkel de vraag van de gever 'die van haar spullen af wilt' waar Magda op ingaat. Maar het is omdat de *zorg* voor het spul centraal staat, dat Magda op het geefplein het barbecue-spul meepakt en dat ze er een nieuwe bestemming voor zoekt, ook al heeft ze het zelf niet 'nodig'. De conclusie van haar verhaal is: "*dan gebeurt daar wel iets mee hé*". Dat het barbecue-spul een verder leven krijgt, dat er 'iets mee gebeurt', is wat Magda in beweging zet. Maar daardoor gebeurt er veel meer. Want hoe verhouden gever en nemer zich nu ten opzichte van elkaar? Is de gever de gulle schenker? Of is de nemer degene die de gever 'die van haar spullen af wil' een plezier doet? We zien nieuwe rol-, taak- en waarde-invullingen – een nieuwe 'configuratie' – tot stand komen, maar die zijn als het ware neveneffecten van het toegewijd bezigzijn met de spullen.

In het herconfigureren is de zorg voor de Dingen belangrijker dan de eigen intenties en staat iedereen in een gelijke verhouding van verantwoordelijkheid tot zorg.

"Waar wij eigenlijk mee bezig zijn, is iedereen gelijk eigenlijk. Ze komen eigenlijk allemaal gewoon met een toestel om te herstellen." (hersteller Cristian, persoonlijke communicatie, 10 mei 2015)

Om de radicale pedagogische dimensie daarvan beter te begrijpen, vinden we aansluiting bij een auteur als Joris Vlieghe (2013), die het via Jacques Rancière heeft over de rol van de pedagogie in de sociale emancipatie van de mens. In lijn met een pedagogie die zich richt op emergentie, is Vlieghe met Rancière van oordeel dat er geen voorafname mogelijk is van 'kennis' over een betere

maatschappij, want dat bevestigt een sociale orde van ‘degenen die weten’ ten opzichte van ‘degenen die (nog) niet weten’. Hij gaat daarom uit van de vooropstelling dat alle mensen een gelijke intellectuele mogelijkheid hebben tot weten.⁴ De pedagogie kan dus geen rechtstreekse rol hebben in de sociale emancipatie, omdat ze daarmee steeds een bepaalde orde zou opleggen. Ze heeft wel een rol in wat Vlieghe de ‘educatieve emancipatie’ noemt, die de voorwaarde om een radicaal nieuw begin te maken met de wereld. Vlieghe heeft het dan over een ‘ding-gecentreerde pedagogie’, wanneer niet een superieure rationaliteit, maar wel de dingen de volledige autoriteit krijgen in de pedagogische relatie. “What is essential is that students are willing to subject themselves to some-thing” (Vlieghe, 2013, p. 9). Essentieel in die pedagogie is dus dat we ons toeleggen op iets, onze volledige aandacht erop richten, ons er in die zin aan ‘onderwerpen’, zodat onze individuele belangen worden opgeschort. Bij Vlieghe is dat “iets” een “subject matter”, een inhoudelijke materie, die via herhaling, oefening en drill de aandacht opeist en ons losmaakt van onze individuele belangen. In de Ding-gecentreerde pedagogie van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel is dat “iets” een stoffelijke materie. Ongeacht wat het ‘ding’ is, de pedagogische techniek om dit ding de pedagogische autoriteit te geven is de oefening. De voortdurende interruptie van de private intentie, is in feite te begrijpen als een oefening in het repareren/doorgeven *omwille van het repareren/doorgeven van het spul zelf* en niet omwille van een bepaalde waarde van (het ‘delen’ van) het spul. De betrokkenen in het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel zijn initieel omwille van hun eigen redenen bezig met een nieuw leven aan de spullen te geven, maar tijdens het bezig zijn met het spul – samen met anderen – komen ze los van die redenen en wordt de toewijding/de zorg op zichzelf een reden. De oefening maakt van het spul een *Ding* dat een eigen appèl heeft dat belangrijker wordt dan onze eigen intenties. Het is vanuit dit appèl van de spullen dat de Ding-gecentreerde pedagogie een bijzondere transformatieve werking heeft.

“What is at stake is that students transform themselves according to the demands a particular subject matter places on them. Only then might they experience a strong affirmation of potentiality, which has the power to suspend all social order. Only then might they experience that everything might begin anew.” (Vlieghe, 2013, p. 9)

Het oefenen van of het zich toewijden aan de zorg omwille van de zorg, brengt een sterke ervaring van potentialiteit voort, net omdat het de private intenties opheft. De ‘klant’, de ‘expert’, de ‘weldoener’ en de andere private posities die we in dit hoofdstuk ter illustratie uitwerkten, laten hun eigen intentie onderbreken, niet in de eerste plaats door de intentie van de ander, maar op een dieper en meer rechtstreeks niveau door het appèl van de spullen. Zij kunnen ervaren ‘opnieuw te kunnen beginnen’

---

⁴ Dit is geen empirische claim, maar een startpunt dat de pedagogie kan nemen om de gevestigde orde radicaal te verstoren.

met de spullen. Ze kunnen ervaren een nieuw begin te kunnen maken dat niet gedicteerd is vanuit de bestaande sociale orde – waarin de ‘klant’ het recht heeft om efficiëntie te eisen, de ‘expert’ weet hoe de dingen het best hersteld worden of de ‘weldoener’ moreel verplicht is om overtollige spullen te schenken aan minderbedeelden die daarvoor dankbaar moeten zijn – maar dat uitgaat van een gelijke verantwoordelijkheid van iedereen om te zorgen voor de spullen. Dat is een sterke ervaring van ‘kunnen’ opnieuw beginnen met de spullen, die de sociale orde tijdelijk opheft. Totdat er een nieuwe configuratie tot stand komt en de Dingen terug spullen worden. De bijzondere transformatieve werking van de Ding-gecentreerde pedagogie is dus niet de uitkomst van een leerproces, maar ligt in de ervaring van opnieuw te kunnen beginnen, vanuit het radicale gelijk worden in relatie tot het Ding.

“when students learn some-thing (whether this is carpentry or engineering), they verify that they are equal (or even that all are equal). What matters is that the vicious circle of positioning individuals according to an established societal logic (and of defining what they can and cannot do accordingly) is broken.” (Vlieghe, 2013, p. 6)

Zo kunnen we begrijpen dat niet het moment van onderhandeling het centrale pedagogische moment is. Het centrale pedagogische moment is het moment waarop iedereen bezig is met het doorgeven/herstellen van de spullen. Dat is dus niet het moment dat ze over de standpunten/motivatie/visies bezig zijn, maar het moment dat ze met de Dingen bezig zijn, dat ze toegewijd zijn aan de zorg omwille van de zorg. Op een dieper niveau is de pedagogie van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel dus geen intersubjectieve pedagogie, maar een pedagogie die werkt via het zich toeleggen op de activiteit met de spullen. De ‘subjectivering’, waar we het in de vorige paragraaf over hadden, is niet het gevolg van een antwoord op de vraag van *de andere partij* in het deelproces. We brengen onze ‘subjectiviteit’ in de wereld als antwoord op het appél van de *Dingen*. De onmiddellijke praktische zorg voor de Dingen die we gemeenschappelijk herstellen/doorgeven is de basis voor de zelftransformatie van de betrokkenen in het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel. Het is door het appél van de Dingen om tot actie over te gaan, zorg te dragen voor een tweede leven, concrete oplossingen te zoeken voor dat nieuwe leven dat de deelnemers gelijk worden in de capaciteit om nieuwe mogelijkheden vorm te geven.

HOOFDSTUK 5: algemene conclusie

5.1. Repair Café, geefpleinen en weggeefwinkel als pedagogisch fenomeen

Deze meesterproef vertrok vanuit een persoonlijke fascinatie voor de opkomende ‘deeleconomische’ praktijken die we steeds vaker zien opduiken in de maatschappij vandaag. We stelden in het eerste hoofdstuk vast dat de academische literatuur deze praktijken ziet als socio-politieke praktijken die bijdragen aan een maatschappelijke transitie door een concreet ‘deeleconomisch’ antwoord te bieden op de huidige uitdagingen van een verwoestende kapitalistische markt, van verspilling, enzovoort. In deze literatuur lag de focus op institutionele transformaties die de kwetsbare, nieuwe deeleconomische niches moeten beschermen. Wij wilden onderzoeken hoe deze praktijken ook ‘pedagogisch’ zijn: hoe geven de praktijken vorm aan een pedagogie die de betrokkenen op een bepaalde manier transformeert?

In hoofdstuk vier kwamen we tot een pedagogische taal voor deze praktijken. We zagen dat er in de praktijken verschillende pedagogieën aan het werk zijn: de pedagogie van de cases is een hybride pedagogie. We erkenden in het sociaal-activistisch design van de initiatiefnemers een pedagogie die als instrument wordt ingezet, om het hoofd te bieden aan de huidige maatschappelijke problemen. De transformatie van de betrokkenen is dan een doelstelling die buiten die pedagogie ligt en een gemeenschappelijke grond vindt in een rationele overtuiging. Maar we zagen in de analyse van de ‘deel’processen ook iets anders gebeuren dan het consensus-verhaal waar de sociaal-activistische ontwerpen van de initiatiefnemers zich op richten. We stelden vast dat de ‘deel’praktijken *in zichzelf* een bijzondere transformatieve waarde hebben. De herstel- en doorgeefpraktijken maken namelijk de zelf-transformatie van de betrokkenen mogelijk, via een Ding-gecentreerde pedagogie die werkt via het interrumpen van de dagelijkse omgang met spullen. Zo maken deze praktijken de zelf-transformatie van de betrokkenen mogelijk. De praktijken bieden doorheen confrontatie van rollen en waardebeoordelingen de mogelijkheid op een ‘subjectivering’ als een sterke ervaring van kunnen die de sociale orde opheft. Want in het oefenen van de zorg om de zorg, het beantwoorden van het appél van een Ding, gebeurt de zelf-transformatie van individuen die allemaal gelijk zijn in hun toewijding aan herstellen of doorgeven van spullen. Deze pedagogie is intrinsiek niet georiënteerd op een politiek doel. De nieuwe ‘deel’logica’s die tot stand komen zijn ‘slechts’ bijproducten van politieke aard.

Deze pedagogie richt zich op de emergentie van de wereld, via de emergentie van onze subjectiviteit. In een snel veranderende wereld is het in de eerste plaats van belang dat mensen actief en gelijkwaardig kunnen bijdragen aan mogelijke alternatieven.

5.2. Verstaan van de transformatieve kracht van de praktijken als maatschappelijk fenomeen, via 'publicness'

Maar vanuit onze onderzoeksinteresse, waren we niet enkel benieuwd naar de transformatieve kracht van de praktijken als pedagogische praktijken. De Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel zijn immers praktijken die opgezet zijn rond bepaalde maatschappelijke problemen, ze treden op in de realiteit van een politieke discussie. Hoe kan de pedagogie van deze praktijken zich dan verhouden ten opzichte van deze maatschappelijke betrokkenheid? Met andere woorden, wat betekent deze pedagogie van het anders omgaan met spullen in Repair Cafés, geefpleinen of weggeefwinkels als publieke pedagogie?

We hebben gezien dat de pedagogie van deze praktijken een hybride pedagogie is, waarin een instrumentele pedagogie aan het werk is met duidelijk instructieve en normerende karakteristieken over wenselijkheid van die sociale praktijken. Maar we zagen dat de voorwaarde voor echte, emergente verandering juist te maken heeft met de veelheid aan private 'deel'logica's die in de praktijken kunnen bestaan. Het is juist de pluraliteit aan waarde- en rolinvullingen en de voortdurende onderbreking van private logica's die wees op een ruimte voor emergentie, die mogelijk gemaakt wordt in de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel. Deze pluraliteit duidt op de mogelijkheid van echte verandering, omdat het echt alle mogelijkheden openhoudt van wat een 'deeleconomie' zou kunnen zijn. Een instrumentele pedagogie is op zichzelf beperkend, omdat ze die pluraliteit ten opzichte van de toekomst opheft. Daarom focusten wij op de emergente karakteristieken van een zorgzaam omgaan met spullen. We zagen dat de spullen in de cases als 'Dingen' een centrale rol speelden in het tot stand brengen van een ruimte voor emergentie. Met Biesta (2012) kunnen we zeggen dat de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel niet enkel openbare plekken zijn (zoals we zagen in hoofdstuk drie), maar ook 'publieke plekken'. De 'deel'praktijken hebben namelijk een bepaalde invloed op de kwaliteit van de menselijke interactie in het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel. Die zorg voor de kwaliteit van een publieke ruimte is wat Biesta noemt: een pedagogie die zich richt op 'publicness'. De pedagogie van het anders omgaan met spullen neemt het omgaan met verschil als een voorwaarde voor subjectivering.

De Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkels slagen erin om een brug te slaan tussen politiek (maatschappelijke verandering) en pedagogie (persoonlijke transformatie) via een pedagogie van 'publicness'.

Het zijn enerzijds socio-politieke experimenten die een oefening bieden voor wat deeleconomie kan zijn. Maar anderzijds zijn het pedagogische plekken omdat de zorg voor 'Dingen' een pedagogie is die niet gebaseerd kan worden op een 'leren' omgaan met spullen op een juiste manier, noch op het gezamenlijk vinden van die juiste manier. Want die mogelijkheden liggen open. De ervaring van deze

vrijheid van handelen is wat de transformatiekracht uitmaakt van deze praktijken. Het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel zijn zelf geen politieke activiteiten, maar dragen op deze wijze wel bij tot het voorbereiden van politieke activiteiten en van nieuwe maatschappelijke afspraken voor de deeleconomie.

We zien ook de worsteling met publicness in de omgang met 'graaiers'. Mensen die zich verenigen rond een gemeenschappelijk project van delen van spullen, hebben een probleem met mensen die de spullen in grote hoeveelheden 'meegraaien'. Dit lijkt immers ook buiten de praktijk te staan van zorg voor spullen als een gemeenschappelijk object, een Ding. We kunnen ons dus afvragen wat de plek van de 'graaiers' is in de 'deel'praktijken. Al tijdens de gesprekken met Magda en Jan, konden we begrijpen dat 'graaieren' een term is met een negatieve connotatie, die eigen is aan een instructieve pedagogie waarin mensen zich moeten aanpassen naar een bepaalde 'goede' manier van geven en nemen. In de taal van de post-humanisten is de manier waarop we samenkomen rond dingen steeds een bepaalde (her)configuratie die ook bepaalde grenzen trekt. Deze grenzen worden wel heel duidelijk wanneer er over 'graaiers' gesproken wordt, die 'het niet snappen' en aan wie we het moeten 'uitleggen'. Heeft het appèl van de 'graaier' dan geen pedagogisch karakter? Niet zolang we de graaier blijven bestempelen als 'graaier'. Hoe houden we het her-configuratieproces ook open naar nieuwkomers met een andere achtergrond, ook als die interactie het experiment zelf bedreigt? Wanneer de spulletjes worden weggegrist dan is er weinig kwaliteit van interactie. Andere deelnemers raken ook ontmoedigd.

De herstel- en doorgeefactiviteit kan frustrerend zijn, wanneer de mensen hun oorspronkelijke intenties zien botsen op de intenties van anderen, maar uiteindelijk staat de ervaring om doorheen deze interacties een nieuwe bestemming aan het spul te 'kunnen' geven centraal. Een deelnemer van het geefplein beschrijft: "Leren geven en leren nemen. Geven zonder invloed te hebben op hoe genomen wordt. We hebben alleen ons eigen geven onder controle" (Adriaensens, 2014)

Het garanderen van de publicness van het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel is een worsteling. Ze stoot op de kwetsbaarheid van deze praktijken in de intersectie van een zoekende pedagogische praktijk en een zoekend politiek project. Daarbij is een heen en weer tussen nieuwe consensus (afspraken over verantwoordelijk omgaan met spullen) en nieuwe dissensus (in vraag stellen daarvan) een onvermijdelijk gegeven.

Toch is het van belang opnieuw te herhalen wat de pedagogische literatuur ons voorhoudt over het politiek belang van publiek pedagogische experimenten zoals Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel. Niet zozeer de boodschap over de deeleconomie zelf, maar wel de mobilisatie van het transformatief potentieel van de deelnemers in deze experimenten, om zelf aan de slag te gaan en

hun unieke bijdrage te leveren. Want dit vormend karakter van dergelijke initiatieven is de basis van een breder politiek project.

5.3. Kwetsbaarheid is kracht

Om te komen tot krachtige praktijken, die een antwoord bieden op de grote maatschappelijke transitie, zoals de omschakeling van de economie van een geldeconomie naar een deeleconomie, is een sterk normerende pedagogie niet geschikt, maar wel een pedagogie die kan bijdragen tot een ontwikkeling van de deeleconomie op een manier die niet instructief is. Deeleconomische experimenten, zoals het Repair Café, geefplein en weggeefwinkel, spelen dan een belangrijke rol, maar wellicht niet als 'deeleconomische niches' in die economische transitie.

We zien dat we de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel niet hoofdzakelijk moeten begrijpen als plekken die een bepaalde 'deeleconomische' logica voortbrengen. We kunnen dus stellen dat ze niet in de eerste plaats 'deeleconomische' plekken zijn, maar veeleer pedagogische plekken.

De 'kwetsbaarheid' van de deeleconomische praktijken is geen teken dat de praktijken 'zwak' zijn, zoals we vanuit een pedagogie *of of for the public* zouden denken. De kwetsbaarheid van de praktijken is net de kracht van waaruit de praktijken een emergente samenleving kunnen mogelijk maken. De Ding-gecentreerde pedagogie die werkt via de interruptie is per definitie instabiel. Ze leidt tot het in vraag stellen van de waarde-, rol- en taakvullingen en creëert zo de openheid voor een nieuwe logica van 'delen'.

Paradoxaal genoeg, moeten de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel dus ook toelaten dat de logica van 'delen' constant in vraag wordt gesteld. Zo zorgt ze dat 'nieuwe' antwoorden steeds open blijven. Het Repair Café, het geefplein of de weggeefwinkel is 'maar een' demonstratie, die iets laat zien. De essentie van het pedagogische verhaal is het continu openstellen en opnieuw beginnen.

Het gaat niet om de transformatie van de maatschappij als een rechtstreeks doel van de pedagogie van het Repair Café, het geefplein en de weggeefwinkel. Maar wel om de fragile mogelijkheid van een transformatie, die vanuit de emergentie van de subjectiviteitsdimensie ontstaat.

De politieke conclusie is dus dat we deze praktijken niet 'beschermen' door ze te omkaderen met 'deeleconomische' instituties. Maar wel door de zorg voor het publieke karakter van de praktijken te koesteren. Namelijk zoals de initiatiefnemers dat doen: als een soort van worsteling tussen openheid naar iedereen toe aan de ene kant en bescherming van de activiteit (dat een bepaalde ('graai')dynamiek die niet zou overheersen) aan de andere kant. De uitdaging is dus om van de openbare plaatsen publieke plaatsen te maken door dissensus toe te laten.

De werkzaamheid van de pedagogie is dus de vorm van interactie, waarin we een nieuw begin kunnen maken (de emergentie vanuit de deelnemers). Of de Repair Cafés, geefpleinen en weggeefwinkel

maatschappelijk transformatief zullen zijn en in welke richting die transformatie zal gaan, weten we niet. Maar we weten wel dat de praktijken een enorm educatief potentieel hebben.

REFERENTIES

- Adriaenssens, U. (2014, 15 juli). Mooi geschreven! [Facebook status update]. Geraadpleegd via: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10202357427637843&set=a.1400589135551.2062064.1256995867&type=1&comment_id=10202360214507513&offset=0&total_comments=14&comment_tracking=%7B%22tn%22%3A%22R1%22%7D
- Bauwens, M. & Lievens, J. (2013). *De wereld redden: met peer-to-peer naar een postkapitalistische samenleving*. Antwerpen: Linkeroever Uitgevers.
- Biesta, G. (2010). *Good Education in an Age of Measurement*. London: Paradigm Publishers.
- Biesta, G.J.J. (2011). De school als toegang tot de wereld: Een pedagogische kijk op goed onderwijs. In R. Klarus & W. Wardekker (Eds.), *Wat is goed onderwijs? Bijdragen uit de pedagogiek* (pp. 15-35). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Biesta, G. (2012). Becoming public: public pedagogy, citizenship and the public sphere. *Social & Cultural Geography*, 13(7), 683-697. doi: 10.1080/14649365.2012.723736
- Biesta, G. (2014). Making pedagogy public: For the Public, of the Public, or in the interest of Publicness? In J. Burdick, A.J. Sandlin, & M. P. O'Malley (Eds.), *Problematizing Public Pedagogy* (pp. 15-25). New York: Routledge.
- Burdick, J. & Sandlin, A. J. (2010). Inquiry as Answerability: Toward a Methodology of Discomfort in Researching Critical Public Pedagogies. *Qualitative Inquiry*, 16(5), 349-360. doi: 10.1177/1077800409358878
- Dams, D. (2014). Repair Cafés: Een verkennend onderzoek [meesterproef]. Universiteit Antwerpen, Faculteit Toegepaste Economische Wetenschappen, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen.
- Dacheux, E. & Goujon, D. (2011), The solidarity economy: an alternative development strategy? *International Social Science Journal*, 62, 205–215. doi: 10.1111/j.1468-2451.2011.01804.x
- Delarue, S. & Seynaeve, M. (2010). Oorzaken en gevolgen van de economische crisis, en aanbevelingen naar de toekomst: een verkenning [masterproef]. Universiteit Gent, Faculteit Economie en Bedrijfskunde. Geraadpleegd via: http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/459/543/RUG01-001459543_2011_0001_AC.pdf
- Edwards, R. (2010). The end of lifelong learning: A post-human condition? *Studies in the Education of Adults*, 42(1), 5-17.

- Fenwick, T. (2006). The audacity of hope: Towards poorer pedagogies. *Studies in the Education of Adults*, 38(1), 9-24.
- Hens, T. (2015). *Het Klein Verzet*. Berchem: Epo.
- Holemans, D. (2012, 11 september). Vertragen voor een overvloedig leven. *De Wereld Morgen*. Geraadpleegd via <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/01/11/vertragen-voor-een-overvloedig-leven>
- Jackson, S. J. (2013) Rethinking Repair. Geraadpleegd via: <http://sjackson.infosci.cornell.edu/RethinkingRepairPROOFS%28reduced%29Aug2013.pdf>
- Latour, B. (2015). Van Realpolitik naar Dingpolitik. Over publieke dingen en de res publica. *Krisis*, 2, 40-61.
- Mertens, R. (2015, 16 februari). Geefmarkt gisteren in Rocco was meer een "graaimarkt" [Facebook status update]. Geraadpleegd via <https://www.facebook.com/groups/geefpleinleuven/permalink/455989067891531/>
- Netwerk Bewust Verbruiken & Stichting Repair Café Nederland, (2013). Informatiepakket: organiseer je eigen Repair Café.
- Oosterlynck, S. (2015). Putting the sharing economy in dialogue with the welfare state: a response to Juliet Schor. Geraadpleegd via: <http://www.ivorentoren.be/2015/06/16/putting-the-sharing-economy-in-dialogue-with-the-welfare-state-a-response-to-juliet-schor/>
- Osberg, D., & Biesta, G. (2007). Beyond Presence: Epistemological and Pedagogical Implications of 'Strong' Emergence. *Interchange*, 38(&), 31-51. doi: 10.1007/s10780-007-9014-3
- Peeters, M. (2014, 12 juni). Geefplein Leuven is een open en zelfsturende groep van burgers [Facebook status update]. Geraadpleegd via <https://www.facebook.com/groups/geefpleinleuven/permalink/332568703566902/>
- Peeteres, M. (2014, 14 juli). Wat heeft een mens echt nodig om goed te kunnen leven? [Facebook status update]. Geraadpleegd via <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10202357427637843&set=a.1400589135551.2062064.1256995867&type=1>

- Roerkraeyer, O.P. (2014, 7 februari). Occupy Antwerp en Freecycle Antwerp organiseren maandelijkse Geefpleinen. Geraadpleegd via <http://www.occupyantwerp.be/occupy-antwerp-en-freecycle-antwerp-organiseren-maandelijkse-geefpleinen/>
- Rosner, D. K. (2013). Making Citizens, Reassembling Devices: On Gender and the Development of Contemporary Public Sites of Repair in Northern California. *Public Culture*, 26(1), 51-77. doi: 10.1215/08992363-2346250
- Rosner, D. K., & Ames M. G. (2014). Designing for Repair? Infrastructures and Materialities of Breakdown. *Computer Supported Cooperative Work & Social Computing*, 319-331.
- Rosner, D. K., & Turner, F. (2015). Theaters of Alternative Industry: Hobbyist Repair Collectives and the Legacy of the 1960s American Counterculture. *Design Thinking Research*, 59-69.
- Sandlin, A. J., O'Malley, M. P. & Burdick, J. (2011). Mapping the Complexity of Public Pedagogy Scholarship: 1894–2010. *Review of Educational Research*, 81(3), 338–375. Afgehaald via: <http://www.jstor.org/stable/23014296>
- Schor, J. (2014). Debating the sharing economy. Essay gepubliceerd door *Great Transition Initiative*.
- Swanborn, P. G. (2004). Kwalitatief onderzoek en exploratie. *Kwalon*, 9(2), 7-13. Geraadpleegd via http://www.boomlemmatijdschriften.nl/tijdschrift/KWALON/%202004/2/KWALON_2004_009_002_002.pdf
- Van Damme, T. (c.a. 2015). Op 6 juni wordt het Benedenplein aan de achterkant van het station van Leuven weer een GEEF-plein, net als vorig jaar [Facebook event info]. Geraadpleegd via <https://www.facebook.com/events/1130324010327586/>
- Vlieghe, J. (2013). Alphabetization as Emancipatory Practice: Freire, Rancière, and Critical Pedagogy. *Philosophy of Education*.